

AZ EGYETLEN ÚT

GYŐZ VAGY BUKIK A KAPITALISTA
VILÁGREND?

IRTA:

Dr. ELSZÀSZ OSZKÀR

DANTE KIADÁS, BUDAPEST

Copyright 1932 by dr. Elszász Oszkó
Budapest.

Tartalomjegyzék.

	Oldal
Előszó.....	5
A válság megoldásának módszere.....	11
Indokolás.	
I. A gondolkodás problémái	
1. Logikai szemlélet	16
2. Pszichológiai szemlélet	27
3. Etikai szemlélet —.....	31
II. A termelés problémái	
1. A kereslet és a kínálat szabályozásának hatása.....	37
2. Tultermelés=többtermelés.....	43
3. Ellentétes irányú fejlődés az ipari és mezőgazdasági termelés terén.....	47
4. Termelőségvetkezetek	53
5. Kartelek és vámok.....	58
6. Gazdasági kérdések és hazafiság	65
III. A fogyasztás problémái.	
1. Anakronizmusok a pénzgazdaságban	71
2. Jövedelemmegoszlás.....	76
3. Evolúció a gazdaságívá joi megoldás felé.....	81
IV. Nemzetgazdasági problémák.	
1. Termelési kölcsön.....	89
2. Adózás	109
3. Aranyteoria«papírpénz.....	113
V. Népszövetségi problémák.	
1. Célkitűzés.....	131
2. Leszerelés, Páneurópa, békerevízió	134
3. Jóvátétel.....	148
4. Oroszország	158

Márkus-nyomda Budapest, V., Bank-ucca 5.

ELŐSZÓ.

Ez a könyv, habár a legaktuálisabb témák előterében áll, tulajdonképen nem ma keletkezett. Első kézírata a M. Kir. Szabadalmi Hivatal Szerzőjogi Osztályánál 1931. február 17-én 25 sz. alatt lajstromoztatott. De sok gondolata a könyvnek, különösen melyek a logikai válság kérdésével foglalkoznak, 1920 előtt orosz hadifogságom idejében íródott. Erre vonatkozó jegyzeteim még ma is Elisabeth Tröghardt svéd vöröskeresztes megbízott úrnőnél Stockholmban vannak letétben.

A keletkezés időpontját nemcsak azért említem meg, mert ezzel más válságkönyveknek szinte a levegőben levő sok hasonló gondolatával szemben a prioritás kérdése könnyen bizonyítható, hanem azért is, mert a legtöbb gondolat helyességének tűzpróbája a bekövetkezett események által történt igazolás.

Aki e könyvet azzal a várakozással veszi a kezébe, hogy világrendítő újdonságokat találjon benne, azt talán csalódás fogja érni. Sokan, ha az anyagot alaposan megismerik, azt fogják mondani, hiszen alig van valami új e könyvben.

Kétségtelenül nem új az, amit szemléltetek, hiszen nap-nap után látjuk és érezzük a válság megnyilvánulásait s hatásait. De sok tekintetben újak azok a szempontok, melyekről a dolgok összefüggéseit szemléltetem. Nem újak a determinált logika útjai sem, melyeken egyes konklúziókhoz jutok, mégis bizonyítom, hogy csakis ezen az úton juthatunk el a válság megoldásához.

Nem kell kifürkészni a természet rejtett erőmegnyilvánulásait, nem kell új igazságokat keresni, csak a régieket kell felismerni és követni: csak meglevő, nagyon régen meglevő dolgok között kell rendet teremteni az anakronizmussá vált és hatásai miatt már kibírhatatlan nagy rendszertelenségben.

Az én törekvésem tehát nem volt az, hogy mindenáron újat írjak, hanem a gondolatok tisztázása által a válság megoldásához közelebb jussunk. Ha ennek a célnak eléréséhez nem új, hanem rég kipróbált és bevált eszközök elegendők, ez nem hibája elgondolásaimnak, hanem éppen előnye, ha a legkisebb megrázkódtatással, a legkisebb zökkenéssel juthatunk a válság végleges megoldásához.

Eddig még senkinek sem sikerült megküzdeni a válsággal, mely a vis major erejével hat. Pedig azt hiszem, hogy ez lehetséges. Sőt a megoldásnak egyszerűnek kell lennie, különben a

válság nem is volna megoldható. Csak fel kell emelkednünk a gondolkodás ama magaslatára, ahonnan teljes áttekintéssel látjuk a társadalmi élet funkcióinak összefüggéseit.

Aki e gondolatmenetnek eddig nem nagyon járt utjain türelemmel követ, az a megoldás módszereit nagyon egyszerűnek és magától értetődőnek fogja találni.

Vajha e könyv gondolatai annyi embert megmozgatnának, ahány ember létének alapjait a válság megrendítette!

A könyv megírásánál mégsem az a szempont vezetett, hogy a problémátömegek megoldásának módszerét minél népszerűbben, hanem hogy minél szakszerűbben tárgyaljam. Ha valakinek sikerült a rák gyógyításának módszerét megtalálnia — vagy legalább is abban a meggyőződésben van, hogy ez sikerült, az elsősorban az orvosi szakköröket iparkodik meggyőzni felfedezésének helyességéről, jóllehet ez milliók és milliók érdekét és üdvét szolgálja.

Plato kb. 2500 évvel ezelőtt azt mondta, hogy az ideális állam vezetői csak filozófusok lehetnek. Ha a mai gazdasági rendszertelenségből nem is sikerül az ideális állam, és társadalmi berendezkedés formáit megvalósítani, kétségtelen, hogy a mai állam vezetésére is csakugyan csak azok a férfiak alkalmasak, akik filozófusok módjára a dolgok valódi összefüggéseit látják és

intézkedéseikkel a társadalmi élet összefüggő működését nem gátolják, de előmozdítják.

Ha a földkerekség bármely országának kormányintézkedéseit nézzük, sajnálattal és fájdalommal vagyunk kénytelenek megállapítani, hogy minden elhatározás, minden tett, mely a válság tüneteinek gyógyítására irányul, a bajokat nem csökkenti, de súlyosan fokozza.

Sehol, semilyen téren oly átfogó intézkedést nem látni, nem tapasztalni, mely intézkedések nyomán a javulás, a gyógyulás reménységének leghalványabb sugarai is felébredhetnének az ember lelkében. Éppen azért súlyt helyeztem annak bizonyítására, hogy a most dúló válság első sorban logikai válság és törekedtem megmutatni azt a utat, melyen át a tévedések feneketlen tengeréből kijuthatunk.

Bár a filozófia virágtalan szirtjein töretlenek az utak, sokkal könnyebben járhatók, mint a dogmák, szofizmák, conventionális hazugságok és közhelyek kitaposott útjai. Mert a filozófia útjai mindig az igazsághoz vezetnek, ha nem is érnek mindig oda. Az igazság pedig mindig egyszerű és érthető, útja egyenes és biztos.

Aki pedig úgy véli, hogy e könyv gondolatai nem a reális életbe, hanem csak az utópiák elérhetetlen régióiba világítanak, gondolja meg: minden, ami minket ma a társadalmi életben mint megszokott és természetes dolog vesz kö-

rül, valamikor nem is régen nemcsak új volt, hanem rendszerint az utópiák birodalmából került hozzánk. Az események pedig ma oly sebesen rohannak, hogy alig volt időnk kaleidoszkópszerű változásukat utópiák gyanánt szemlélni, már is mint rideg valóság kopogtatnak ajtónkon.

Nemcsak a magyar kormánynak, de Oroszország kivételével a világ valamennyi kormányának érdeke és kötelessége, hogy pozitív program alapján tudatos intézkedéssel vessen véget annak a folyamatnak, mely feltartóztathatatlannul a kataklizma felé visz és ne a véletlentől várjuk a válság megszűnését. Százezren és száz ezren, akiknek még van veszteni valójuk, mert vagyonuk és egzisztenciájuk forog kockán és népmilliók tömegei, ha már nincs is veszteni valójuk s utolsó kétségbeesésükben nem az öngyilkosságban keresnek menedéket, mert életösztönük a kétségbeesésnél is nagyobb, szívük rejtett dobbanásával remegve várják, hogy kormányaik kivezessék őket e válság homoksivatagából a társadalmi élet rendezettségének Kanaánföldjére, hogy ott valóra válják az erkölcsi világrend.

Ha a mai polgári társadalom kormányai meg tudnak birkózni a válsággal: úgy a siker a kapitalista világrend diadalát meghozza és biztosítja; ha azonban ez nem sikerül, úgy feltartóztathatatlan a kapitalista világrend bukása.

A válság: ebben az esetben is megoldódik, de a kapitalista világrend nélkül és ellenére.

Múlóban a cselekvés ideje.

Közeledik a huszonnegyedik óra!

Budapest, 1932. május hó.

A VÁLSÁG MEGOLDÁSÁNAK MÓDSZERE.

A világválság és annak legérzékenyebben ható megnyilvánulása, a gazdasági válság tünetei nap-nap után gyorsuló sebességgel annyira súlyosbodnak, hogy minden intézkedés, amely a válság tüneteinek gyógyítására irányul, szinte elkésetten következik be. Kétségtelen az is, hogy nem lehet beérni amaz intézkedések sorával, amelyek csupán az államháztartás egyensúlyának helyreállítását célozzák. Olyan átfogó intézkedések megtételére van szükség, amelyek világszerte egybekapcsolódó hatással alkalmasak a javulást megindítani és biztosítani.

Ezen intézkedések sorát a következőkben jelölöm meg:

1. A gazdasági probléma lényege a termelés és fogyasztás közötti összhang megteremtése. Ez viszont a termelés és fogyasztás állandó körforgásának zavartalan menetétől függ.

2. Ez a zavartalanság csak úgy érhető el, ha előbb a termelés terén mutatkozó zavarok megszűnnek.

A termelési válság a mezőgazdasági termelés terén mutatkozik a legsúlyosabban, mert teljesen szervezetlenül és tervszerűtlenül történik szemben az ipari termeléssel, mely a vámhatárookra való tekintet nélkül, sőt azokon felül kartelek és trösztök útján elérte sok ágazatban az egész földkerekséget átfogó integrálódásnak legmagasabb fokát. Az ipari és mezőgazdasági termelés között mutatkozó divergenciának a megszüntetése egyik eszköz a társadalmi termelés összhangjának létesítésére.

3. Ez a divergencia megszüntethető, ha a mezőgazdasági termelés az ipari termelés módjára szervezkedik, vagyis maga is igénybe veszi a kartelek és trösztök formáit és eszközeit.

4. A szervezkedés nagyobb agrárszervezetek létesítése útján érhető el. A nagybirtoknak csaknem világszerte vannak kialakult szervezetei és vannak internacionális központjai.

A nagybirtok meglevő szervezettségével szemben a kisbirtokos osztály egy-két országtól eltekintve csaknem teljesen szervezetlen. Múlhatatlanul szükséges és sürgős feladat a kisbirtok megszervezése. Ez a megszervezés a termelő szövetkezetek formáiban történhetik a legcélszerűbben. A kisbirtokok termelő szövetkezeteinek szövetségeit és a nagybirtokszervezetek integrálódó formáit az egész földkerekséget átfogó kartelszerű világszövetségbe kell egybefoglalni.

5. E mezőgazdasági világszövetség az ipari szervezetekkel összhangban képes lesz irányítani a termelést az emberiség szükségleteinek kielégítése céljából. Úgyszintén ezek az országok közötti internacionális szövetségek kartelszerűen állapítsák meg az ipari termévények árával egybehangzóan a mezőgazdasági termények árát, úgyszintén a termények termelésének tervszerű területi beosztását.

6. Az emberi szükségletek szempontjából nincs túltermelés. Sőt a fogyasztás kielégítésének lehetővé tétele céljából rendszeresíteni kell a többtermelést. Csakis a többtermelés eredményéből juthat a termelésben résztvevőknek munkájuk fontosságának arányában, tehát érdemszerint annyi, amennyi a különböző szükségletek kielégítésére szükséges.

7. A többtermelés eredményének intézményesen biztosított aránylagos megosztása a fogyasztói krízis megoldásának módszere. A fogyasztóképesség biztosítása céljából törvényesen biztosítani kell a termelés eredményéből — hasznából — mindenkinek, ki a termelésben munkájával résztvesz, aránylagos jövedelmet a normal béreken és fizetéseken felül.

Nem lehet beérni azzal, hogy ez a jövedelmbiztosítás csak egyes országokban történjék. A fogyasztói válság megoldása a funkcionális kapcsolatnál fogva a termelési válság megoldá-

sával együtt determináló komponense a gazdasági válság megoldásának és egyúttal a világválság többi problémái megoldásának is. Nem lehet beérni azzal, hogy egyes országokban elszigetelten történjenek tételes intézkedések a fogyasztói válság megoldására, hanem gondoskodni kell arról, hogy ily intézkedések a Népszövetség keretében nemcsak a Népszövetség tagállamaiban, hanem világszerte minden országban egyöntetűen életbeléptessenek és végrehajtásuk is biztosíttassék.

8. Csakis a termelési és fogyasztási válság megoldására irányuló intézkedések synchronistikus megtétele után biztosítható maradandó és további siker mindama kormányintézkedéseknek, amelyek az adózás és közigazgatás racionális megoldására és az államháztartás egyensúlyának biztosítására történnek. Ez intézkedések részletezését az Indokolás megfelelő fejezeteiben adom.

9. A termelési és fogyasztói válság elintézésétől függ amaz internacionális problémák megoldásának sikere is, amelyek ma látszat és általános megítélés szerint a világválság okai gyanánt tekintetnek, nevezetesen a hitelügy, a vámrendszer, a békerevízió, a jóvátétel, a leszerelés és a pénzügy problémáinak elintézése, amelyeknek elintézésére irányuló többszöri kísérlet eddig annyira sikertelen maradt, hogy e

sikertelenségből már-már az a nemzetközi közvélemény alakult ki, hogy a Népszövetség intézménye életképtelen.

10. Végül a nagy gazdasági meg- és átszervezéssel kapcsolatban előkészítendő oly egyöntetűséggel megállapított internacionális iskola-reform, amely hivatva van világszerte a lelkek harmóniáját is biztosítani.

INDOKOLÁS.

I. A GONDOLKODÁS PROBLÉMÁI

Minden emberi intézkedés, amely akár gazdasági, akár technikai, akár művészeti vagy vallási téren történik, a logika, pszichológia és etika alapelemeinek együttes működésében jut kifejezésre. Az emberiségre nehezedő válság problémái is nemcsak gazdasági, hanem elsősorban logikai, pszichológiai és etikai problémák.

Mielőtt tehát a gazdasági válság megoldására vonatkozó intézkedések elemzésére és indokolására rátérnék, a kérdés-komplexum logikai, pszichológiai és etikai szemléletét és megvilágítását tartom szükségesnek.

1. Logikai szemlélet.

Rendszerint csak a legszűkebb életviszonylatokat fogjuk át és ítéljük meg és vonunk ítéleteinkből következtetéseket. Egyéni gyakorlati szempontból ez rendszerint elégnék is szokott bizonyulni. Kétségtelen azonban, hogy az ember által elhatárolt viszonylatok nem különállók és

nem függetlenek azoktól, amelyek az ember által vont határon túl fekszenek. Ezek épp úgy kihatnak minden jelenbeli állapotra, akár figyelembe vesszük összefüggésüket, akár nem.

Ha a hatások és visszahatások összefüggését nem ismerjük, rendszerint függetlenítjük ezeket egymástól, indetermináltan ítéljük meg és állapítjuk meg egyiknek a másokra gyakorolt hatását. Az utolsó hatás eredményét okozatnak nevezzük, az ezt megelőző hatás tényezőjét pedig oknak. A logikát pedig, melynek gondolatfűzései alapján a hatás és tényezőjének közvetlen összefüggését keressük és megállapítjuk, indeterminált kauzális logikának mondjuk. Azt a logikát pedig, amelynek alapján az élet jelenségek minél nagyobb terjedelemben összefüggő egymásba kapcsolódását, és a kapcsolatosan összefüggő élet jelenségek egymásra gyakorolt hatását keressük és megállapítjuk, determinált funkcionális logikának nevezhetjük.

Az emberi organizmus funkcionális életműködésének egyes megnyilvánulásainál elegendő az ok és okozat összefüggéseinek megállapítása a betegség megszüntetése céljából.

Vannak azonban az emberi társadalom organizmusának funkcionális életműködésében egyes életnyilvánulások, melyeknél a felforgó hibák megszüntetése céljából nem elegendő az okozati összefüggés megállapítása.

A legtöbb ember gondolkodásbeli működése úgy van begyakorolva, hogy a társadalom funkcionális életműködéséből mást mint kauzális összefüggéseket nem is lát és ezeket is indetermináltan ítéli meg. Funkcionális kapcsolatokat, különösen ha nemcsak térben, de időben is csak nagy távlatokban mutatnak összefüggéseket, nem is képes áttekinteni. A látott életmegnyilvánulásokból levont konklúzió és az ezekre alapított gyakorlati intézkedés minden logika mellett is rendszerint téves lesz.

Az ember gyermekkorából megszokta a kauzális gondolkodást és a legtöbb ember a kauzális gondolkodásnál nem jutott tovább. — Vannak azonban problémák, amelyeket nem lehet a kauzalitás alapján kielégítően megoldani.

Ilyen a gazdasági krízis problémája. Ahány ember a kauzalitás alapján a megoldást keresi, annyiféle véleményt mond és mindegyikről kiderül, hogy egyik sem alkalmas a probléma megoldására.

A gazdasági krízis nem egy kérdés, hanem egész kérdéskomplexum megoldásától függ. Épp úgy, amint a gazdasági krízis nem egy téren egyféle megnyilvánulásban mutatkozik, épp úgy a megoldás sem lehet egyféle.

A gazdasági krízis a problémák összefüggő láncolatának egész sorából tevődik össze, amely sorban az egyes láncszemek mint okok és okoz-

tok egyaránt mutatkoznak és együttesen határozzák meg (determinálják) ezt vagy azt az eredményt, amely előttünk, mint megoldandó probléma jelentkezik.

Ha csupán két összefüggő láncszemet kapcsolunk ki az egyidőben összeműködő ténykomplexumból és egymásmellettségük alapján egyiket a másikból folyónak tekintjük, a kauzalitás alapján oly intézkedés megtételére határozhatjuk el magunkat, amelynek vagy semmi vagy ellenkező hatása lehet, mint amilyent éppen elérni akartunk. Példa erre a kartelkérdés. Kétségtelen, hogy az agráriusok helyzete és a kartelek működése között nemcsak közeli, de közvetlen összefüggés is van. Az agráriusok tényleg azért fizetik drágán a mezőgazdasági termelésnél, szükséges ipari cikkek árát, mert a kartelek az ipari cikkek árát oly magasan szabták meg, hogy az agrártermékek árából azokra nem telik. Ha ezen összefüggés alapján az agráriusok helyzetét okozatnak és a vele összefüggő előbbi láncszemet mint okot tekintjük, akkor a kauzalitás alapján elég logikus ugyan a kartelek ellen való intézkedés elhatározása, mégis az eredmény, amelyet elérni akartak, egész biztosan el fog maradni. A kartelek letörése az agrárkrízist nem fogja megoldani, sőt az agráriusok helyzete még tovább is rosszabb lesz. Ennek egyszerű magyarázata az, hogy a közvetlen kapcsolat elle-

nére a kartelek által megállapított magas árak nem okai az agrárkrízisnek. A kartel ép úgy oka valamely más életviszonynak, mint egyúttal okozata is, vagyis determinált eredménye az életviszonyok összefüggő komplexumcsoportjának, mint ahogy az agrárkrízis is determinált eredménye az életviszonyok összefüggő komplexumcsoportjának, amelynek egyik láncszeme az ipari kartel is.

A takarékosági rendszabályok, amelyeket most világszerte úgyszólván minden kormány életbeléptet és amelyek nemcsak az államháztartásban, de magángazdaságokban is csaknem pathologikus módon kezdenek terjedni, a kauzális logika alapján teljesen indokoltak, mégis több bajt okoznak, mint amennyit gyógyítani akarnak.

Csaknem minden kormány úgy akar segíteni a mindinkább növekvő nyomor enyhítésén, hogy a drágaság letörésére törekszik, ami azt jelenti, hogy iparkodik a különböző szükségleti cikkek árait lejjebb szorítani. Teszi ezt abban a felfogásban, hogy az áraknak a jövedelmekkel — az ok és okozat viszonylatában való arányosítása inkább lehetővé teszi majd a megélhetést.

Amikor azonban így a fogyasztón akarnak segíteni, felejtik, hogy az árak letörésével a termelőt sújtják, akit a letört árak megfosztanak a vállalat rentabilitásától. Ez pedig a termelés csökkentésére vezet, a termelés csökkentése a

munkanélküliséget fokozza, ez pedig a nyomort, amelynek szempontjából csaknem jelentéktelen az árak alakulása, mert a legolcsóbb árak megfizetéséhez sincs elég jövedelem. Amikor tehát a kormányok a megélhetés biztosítását célzó intézkedést tesznek, az intézkedés visszahatásként fokozzák azt a hatást, melyet éppen megszüntetni akartak.

Egy és ugyanazon személy gazdasági helyzetében mutatkozó fogyasztói előny és termelői hátrány közötti egyenleg a termelői oldalon nagyobb.

Nem lehet szembeállítani a termelőt és a fogyasztót, mert hiszen ha nem is minden fogyasztó egyúttal termelő, de minden termelő egyúttal fogyasztó. Ha tehát a fogyasztót meg akarom védeni, úgy valamilyen kategóriában a termelő érdekét sértem e védelemmel. Ha tehát a fogyasztó védelméről beszélünk, úgy vagy a szervezetlen termelőt, vagy az aránytalanul kis jövedelmű termelőt kell érteni alatta.

A termelő érdekeit azonban nem az árak letörésével, hanem a jövedelem fokozásával lehet csak megvédeni.

Vagy nézzük azokat a korlátozásokat, mint okozatokat, melyek a devizahiányból, mint okból következnek. Minthogy Magyarországnak nincs elegendő mennyiségű külföldi devizája, se

aranya, hogy nemzetközi fizetési kötelezettségének eleget tudjon tenni, elkerülhetetlen volt a transfermoratorium kimondása. Ha már most a magyar kormány további következetességgel a behozatalt is korlátozza, eléri ugyan azt a célt, hogy megakadályozza a devizakötelezettségek növekedését, de egy másik hatást is előidéz, mely eredményében talán még súlyosabb, mint amelyet a devizákkal kapcsolatban el akart kerülni, t. i. lényegesen csökkenti vámbevételeit, forgalmiadóbevételeit és megakadályozván polgárai nagy részét kereseti tevékenységében, csökkenti egyéb adóbevételeit és a MÁV bevételeit, zsugorítja a termelést és ennek nyomán fokozza a munkanélküliséget. Saját logikus intézkedéseinél fogva tehát saját maga billenti meg az állami költségvetés egyensúlyát. Reciprokhatásképpen más államok hasonló intézkedéseit váltja ki és ezzel saját maga okozza saját devizakészletének folytonos csökkenését. Nem lehet a kormányintézkedésektől függetlenített (indeterminált) és valami felsőbb hatalommá személyesített viszonyoknak tulajdonítani azokat a helyzeteket, melyeknek egyes eredői a causalitás felismert viszonylatában figyelembe jönnek és a causalitás viszonylatán túl pedig fel nem ismerésük miatt csak mint véletlen gyanánt szerepelnek, holott épen oly ható eredők, mint azok, melyeket felismertünk.

A gépek tökéletesedése és a racionalizálás okozza és fokozza a munkanélküliséget. A kauzális logika konklúziója ez: mellőzzük a tökéletes gépek és a racionalizálás alkalmazását. Ez a konklúzió azonban téves. A premisszában hiányzik egy nagyon fontos tényező megállapítása t. i., hogy a gépek tökéletesedése és a racionalizálás okozza és fokozza a munkanélküliséget **a társadalom mai állapotában, amikor a termelés szervezetlen és tervszerűtlen és minimális jövedelmű munkásságot foglalkoztat.**

Szemellátható a fenti konklúzió téves volta, ha arra az eredményre jutunk, hogy mellőzzük a haladást a technika terén. Következésképpen a hajóvontatást is kellene visszakívánunk, mert a vitorlás és a gőzhajó sok embert tett munkanélkülivé. Nyilvánvaló ily következtetésnek abszurditása, mert hiszen tudvalevő, hogy sokkal többen élnek meg a gőzhajózásból, mint a hajóvontatásból. A helyes következtetés akkor adódik, ha a gépek tökéletesedésének és a racionalizálás alkalmazásának funkcionális hatását vesszük tekintetbe a társadalmi termelésre nézve. Ahelyett tehát, hogy a gépek tökéletesítése és a racionalizálás ellen foglalunk állást, a társadalmi termelés szervezettsége és tervszerűsége mellett kell állást foglalni.

Elsősorban tehát nem, gazdasági, hanem logikai kérdés annak a problémának a megoldása,

hogy a gépek tökéletesedésének és a racionalizálásnak alkalmazása ne legyen vészthozó a társadalomra.

E példák egytől-egyig bizonyítják, hogy a causális logika alapján tett intézkedések szükségképeniek ugyan, de mind a kívánt célon túl oly hatásokat idéznek elő, melyek nemhogy hasznosak, de károsak.

Az emberiség egész története a mai napig azt mutatja, hogy az emberi társadalom folyton változó életviszonyaiban minduntalan történtek, — és pedig rendszerint az erősebbek, vagyis a hatalmon levők akaratából — oly intézkedések, melyek igen gyakran mást eredményeztek, mint amit elérni szándékoztak. Ezek a nem várt eredmények visszahatottak az életviszonyokra, melyek újabb intézkedéseket tettek szükségessé. Ez a szakadatlan folyamat az emberi társadalom irracionális fejlődésének képét mutatja. Ennek az irracionális fejlődésnek a magyarázata az a tény, hogy az emberiség logikus gondolkodása csak a kauzalitás terén mozgott oly életviszonyok irányításánál is amely életviszonyok a kauzalitás összefüggésein túl nemcsak egy kapcsolatban, az ok és okozat kapcsolatában, hanem sok ismert és nem ismert más tényezők összefüggő láncolatának meghatározott eredményei gyanánt mutatkoztak.

A kizárólagos kauzalitás alapján való kuta-

tás a magyarázata annak is, hogy a mostani vilégkrízist nem tudják megoldani. Mindenki, ki a problémához hozzányúl, a kauzális gondolkodás logikájával keresi bizonyos részviszonylatokban a krízisnek, mint okozatnak, okát.

Mínthogy pedig az okozat és az ok mindig csak elszigetelt része a valóságos összefüggések csoportos egészének, nyilvánvaló, hogy az eddigi kutatások az egész probléma megoldásához nem is vezethettek. Részleges megoldások viszont nem lehetnek eredményesek.

Csakis oly átfogó intézkedések alkalmazása lehet eredményes, amely intézkedések a társadalmi összeműködést különböző élet jelenségeinek kölcsönhatásában is zavartalanul biztosítják.

A probléma lényege magábanvéve nagyon világos és nagyon egyszerű. Az emberi élet fennmaradásának és fejlődésének feltétele anyagi, szellemi és erkölcsi igények és szükségletek minél tökéletesebb kielégítése: fogyasztás a legtágabb értelemben. Minket azonban itt csak a gazdasági szempontból figyelembejövő anyagi fogyasztás érdekel.

A fogyasztás csak a termelés eredményével biztosítható. A termelés viszont az emberi társadalom munkamegosztásán és munkaegyesítésén alapszik. A fogyasztás tehát a termelés tökéletességétől és zavartalan menetétől függ, a ter-

mélés tökéletesedése és zavartalan menete viszont a fogyasztás által kielégített igények és szükségletek mértékétől és tökéletesedésének fokától függ.

Egyik a másiknak épp úgy oka, mint okozata, hasonlóan mint a dynamógépnél az elektromágnes fokozza az elektromos áramkör intenzitását, ez viszont fokozza az elektromágnes hatását és a két tényező hatása és kölcsönhatása annyira fokozódik, hogy ezáltal a dynamógép oly erő kifejtésére képes, amilyent egyébként a két tényező összeműködése: funkcionalitása nélkül nem tudnánk elérni.

A fogyasztás és termelés szintén két oly tényező, melynek zavartalan körforgásban mozgó funkcionalitása eredményezi az emberi társadalom jólétét, ez viszont biztosítja a termelés és fogyasztás körforgását.

Az ok és okozat kérdése háttérbe szorul. Az élet összes tényezői által meghatározott összeműködés: a determinált funkcionalitás az a valóság, mely befolyásolja, úgy az egyes ember, mint az emberek különböző tömörülésének, társadalmak életének keretét, irányát, tartalmát.

Ha az életet így funkcionálisan a maga determinált összefüggésében nézzük, kétségtelenül más eredményre jutunk, mintha az élet elszigetelt jelenségeinek csak a kauzalitás alapján való elgondolásai mellett keressük a megoldásokat.

2. Psychológiai szemlélet.

Az indeterminált felfogás kauzális logikája szerint az ember alaptermészete az önzés, ez pedig e felfogás szerint egyértelmű a rosszasággal és minden más csúnya tulajdonsággal. Mint-hogy ez a megállapítás évezredekre visszamenő tényekből levont konklúzió, ezt a megállapítást sokan abszolút érvényű természeti igazságnak tekintik.

Egy másik közfelfogás szerint ugyan nem abszolút-érvényű igazság az emberi gonoszságra vonatkozó megállapítás, hanem e másik felfogás szerint azt mondják, hogy amint évezredek át fejlődött és tökéletesedett az emberi természet, épp úgy évezredek, legjobb esetben évszázadok kellenének hozzá, hogy az emberi természet annyira fejlődjék, hogy az egoizmus altruizmussá alakuljon át. Ha majd ez bekövetkezik, akkor lehet arra számítani, hogy a viszonyok is annyira megváltozzanak, hogy az emberek egymással jobban megférjenek, mindenki jobban megéljen, hogy ne legyen nyomor, ne legyen háború stb. stb.

A determinált funkcionális logika alapján. egészen már eredményre jutunk.

Az embernek alaptermészete az egoizmus épp úgy, mint az altruizmus, a jóság épp úgy, mint a gonoszság, a szeretet és gyűlölet egyaránt. Az emberevő vad nép épp oly jó tud lenni,

mint amilyen gonosz tud lenni a legcivilizáltabb fehér ember.

Minden emberben minden tulajdonság benne lappang, mint helyzeti energia. És minden tulajdonság mozgási energiává válhatik, aszerint, hogy az életviszonyok különböző tényezői ezt vagy azt a tulajdonságot változtatják helyzeti energiából mozgási energiává.

Nem kellenek évezredek, vagy évszázadok egyik vagy másik tulajdonság kitenyésztéséhez. Egy generáció is teljesen elég ehhez. Sőt egy generáción belül minden ember, habár nem tud egyéniségéből kivetkőzni és a születésétől és kora ifjúságától benne gyökerező érzések és egyéb kapcsolatos képzetektől teljesen megszabadulni, a legrövidebb idő alatt oly változásokon képes átesni — tehát nem is átmenni — amelyek látszólag egész természetét megváltoztatták. Ehhez sokszor percek elegendők.

A Titanic gőzösön a legkulturáltabb emberek, akik egyik percben még a legudvariasabb formák között szórakoztak és társalogtak egymással, a következő percben, amikor az őket fenyegető veszély tudatára ébredtek, minden átmenet nélkül kivetkőztek az udvariasság formáiból és egyszerre fenevadak módjára iparkodtak életüket megmenteni.

Ha pedig az életviszonyok lassan változnak, akkor a lassan változó viszonyokkal együtt az

embernek is eme. vagy ama tulajdonságai változnak meg lassan. Ha viszont gyorsabban változnak, akkor e változás szembetűnőbb. Tulajdonképpen nem az alaptermészete változott meg, hanem az életviszonyai. A házőrző eb, amelyik a házba belépő idegenre ráugrik és lábikrájába harap, a házon kívül ugyanezzel az idegennel találkozáskor esetleg gyáván megfutamodik. Nem a természetében változott meg, hanem más körülmények között másképp viselkedik.

A mindennapi életből ismert példa a kutya és macska esete nagyon érdekesen megvilágítja az életviszonyok és tulajdonságok funkcionális kapcsolatát. A kutya és macska évmilliók óta alapuló atavisztikus faji gyűlölettel vannak eltelve egymás iránt. Ha csak megpillantják egymást, egymásra rontanak. Ha azonban életviszonyaik úgy alakulnak, hogy egyazon emberi családban együtt élnek, vagy pláne együtt nevelkednek, akkor a faji gyűlölet lecsillapodik, viszont aktuális lesz a tapasztalat, a megismerés alapján az a tudat, hogy érdekeik nem ellentétesek, tehát nem ellenségei egymásnak; a legjobb pajtások lesznek, együtt játszanak, egy tálból esznek, annak ellenére, hogy a faji áthidalhatatlanság továbbra is megmarad.

Tehát nem utópisztikus az a feltevés és hit, hogy kultúrnépek is képesek felemelkedni a megismerés ama fokára, hogy belássák, hogy a

jelenlegi nacionalista antagonizmus nem maradhat meg, ha a megismerés alapján meggyőződnek a gazdasági kooperáció lehetőségéről és szükségességéről.

Ezek vagy azok az emberi tulajdonságok azonnal jelentkeznek, amint a változó viszonyok hatása alatt szabaddá válnak, hasonlóan mint a zongorán ezek vagy azok a hangok hallatszanak, ha ezeket vagy azokat a billentyűket ütjük meg. És amint ezek a leütött hangok lehetnek harmonikusak vagy diszharmonikusak, éppen úgy eredményezhet az életviszonyok tényezőinek összjátéka különböző emberi tulajdonságokkal kifejezésre jutó harmonikus vagy diszharmonikus társadalmi állapotokat.

Az indeterminált kauzális logika alapján valahogy úgy képzeljük a társadalom kialakulását és fejlődését, hogy azt néhány ember így vagy úgy alakította és fejlesztette. Szó sincs róla, ebben a gondolatban, amely a racionális akarattól teszi függővé a társadalom fejlődését, van némi tapasztalaton alapuló helyes megállapítás, de még több vágy a racionális fejlődés iránt. Eddig azonban még túlságosan irracionálisán történt a társadalom fejlődése, habár az akaratnak kétségtelenül nagy befolyása van a fejlődés menetére és irányára. Eddig a tervszerűség hiánya miatt volt irracionális egy vagy sok vezérlő akarat és még több vezetett akarat.

Ha azonban a tervszerűség megállapításának és végrehajtásának a lehetősége megvan, akkor a fejlődés irracionális volta racionálissá fog átváltozni. A tervszerűség pedig lehetővé válik, ha tudjuk milyen cél felé törekedjünk, mit akarjunk.

A társadalom érdekközössége legyen az a mozgató erő, mely az emberiség lelkületét hangolja. Ha a társadalmi viszonyok úgy alakulnak — pedig alakíthatók —, hogy mindenkinek megélhetése és boldogulása biztosítva legyen, akkor az emberiség lelkülete a békés teremtőmunka után fog vágyakozni.

3. Etikai szemlélet.

Az emberi társadalom és a benne élő ember eddig a történelmi múlt minden korszakában azt tapasztalta, hogy megélhetésének biztosítása a mások érdekeivel való összeütközés nélkül szinte lehetetlen és csak a másokkal szemben folytatott küzdelem közepette volt lehetséges. Ennek folyománya a bizalmatlanság, a gyűlölet és minden más érzés, mely viszont az összeütközés következménye.

Eddig a megélhetés biztosítása csak nagyon kis mértékben tette lehetővé, hogy az ember az önzés mellett az altruizmust is gyakorolja. Ha azonban annak a felismeréséhez jutunk, hogy csak az egoizmus alapján, altruizmus nélkül

megélhetésünket nem tudjuk biztosítani, hanem ellenkezőleg még veszélyeztetjük is annak lét-alapjait, akkor egoizmusból altruisták leszünk.

Be fog teljesedni az Úr szava: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat”. Nem jobban mint tenmagadat, ámbár erre is van példa a természetben, amikor az állat- vagy emberanya feláldozza önmagát gyermeke életéért. Az isteni szeretet törvénye nem kíván ily nagy áldozatot az embertől, csak annyit, hogy tegyük lehetővé mások megélhetését is, hogy magunk is megélhessünk.

Aki tekintetbe veszi az erkölcsi tanításokat, az valahogy azt érzi, mintha valamilyen ellentmondás volna a természetben megnyilvánuló erők és az erkölcsi szabályok között. Ez az ellentmondás sok ember meghasonlását idézte elő. A kauzális gondolkodás és kilengések útján általánosításokhoz jutó ítéletek alapján, az ember vagy a vallásban keres menedéket és teljesen elfordul a földi élet gyarlóságaitól, vagy a vallásból merített erővel tűri és viseli földi sorsát és vigaszképen hisz a földöntúli életben bekövetkező igazságban; avagy pedig elfordul az erkölcs tanításaitól és csak a földi igazságszolgáltatástól való félelmében, avagy attól sem, önmaga által meghatározott szabályok és keretek között érvényesített akarattal próbál boldogulni úgy, ahogy tud.

A két ellentétes világnézet következtében a kauzalitás alapján gondolkodó ember, aki hisz az Istenben és az erkölcsi világrend érvényesülésében, megtagadja a természetet. Aki pedig látja a természet erőinek törvényszerű működését, az vagy megtagadja az Istent, vagy pedig a földi és túlvilági élet kétlakiságában való hittel nem az értelemben, hanem a hit érzésében talált megnyugvással igyekszik a természet rendje és az erkölcsi világrend között látszó ellentétek áthidalására.

Az istenhívő a kauzalitás logikus gondolkodásával hiszi és vallja az erkölcsi világrend szabályainak az Isten kiválasztottsága útján történt kinyilatkoztatását, a determinista felfogás ellenben, mely a Mindenségnek összefüggése alapján nemcsak a kauzalitásból, hanem a funkcionalitásból is levont szintetikus ítéletekkel iparkodik a világ eseményeire magyarázatot találni, sem az Istent, sem a természetet nem fogja megtagadni. Az ember által látott természetet nem állítja szembe az emberrel és még kevésbé állítja szembe az Istennel.

Ha az ember része a természetnek, akkor nem is állhat vele szemben és azok a megpróbáltatásszerű küzdelmek, amelyeket az ember megélhetéséért és társadalmának tökéletesedéséért megvív, nem is a természet ellen, hanem a természet erőinek és kincseinek kifürkészéséért és

kiaknázásáért, úgyszintén a társadalom anorganikus állapotából az organikus állapot eléréséért megívott küzdelmeik.

Amit pedig a jelen átérzésével gyarlóságnak mondunk, az tökéletesedés a múlttal szemben és haladás a jövő felé, melyben az ember erejének megfeszítésével meg fogja valósítani az erkölcsi világrendet.

A létért való küzdelem elmélete helyesnek bizonyult a szervezetlen társadalomban, ahol éppen a szervezetlenség következtében folyton összeütköző érdekek megvédésében kell másokkal szemben a megélhetésért küzdeni. Ilyen társadalomban nem érvényesülhet az erkölcs, melynek uralmát még oly kívánatosnak tartjuk is. Tökéletlen társadalomban az emberek többsége is tökéletlen, tökéletlen ember pedig a létét fontosabbnak tartja, mint az erkölcsi rend érvényesülését.

Ha azonban a társadalom szervezettsége mellett az érdekek összeütközése helyett érdekközösség alakul ki az emberek különböző csoportjai között, akkor a létért való küzdelem is nem az emberek egymás ellen való küzdelmében fog kimerülni, hanem ez a küzdelem a munkamegosztás és egyesítés legharmonikusabb módjával és eszközeivel a természet kiaknázhatatlan erőinek és kincseinek felhasználásával a megélhetés biztosításában és folytonos tökéletesíté-

sében fogja az ember tehetségét és energiáját igénybevenni.

Az indeterminált kauzalitás logikája alapján az emberi gyarlóság oka annak, hogy az isteni eredetű erkölcs nem tud érvényesülni. A determinált funkcionalitás logikája alapján nem az emberi gyarlóság, hanem a fejlődésben levő emberi társadalmak a mai szervezetlen összeműködése mellett még nem tud érvényesülni az erkölcs uralma. Épp úgy mint Aristoteles óta eltelték évezredek, míg a gépek feltalálása nyomán részben bekövetkezett, részben most van kialakulóban az Aristoteles által elképzelhetőnek tartott és kívánt állapot, hogy gépek végezzék az emberi munkát és tegyék feleslegessé a rabszolgaság intézményét, épp úgy az erkölcsi tanítások kinyilatkoztatása óta évezredek multak el, míg bekövetkeztek és részben most vannak kialakulóban oly társadalmi állapotok, melyekben az erkölcsi tanok a földöntúli utópiákból földi valósággá válhatnak.

Ha a determinált funkcionalizmus logikája & lelki problémák ellentétesnek látszó kérdéseit képes áthidalni, akkor bizonyos a föld rögéből származó problémák áthidalására is képes lesz.

Nem áthidalhatatlan távolságok választanak el minket az erkölcsi uralom földi boldogságától, ha a megoldás lehetőségét abban az irányban keressük, hogy az érdekellentétek ki-

kapcsolása és érdekközösségek létesítése által a társadalomnak mint organikus egésznek funkcionális működése épp úgy biztosítottassák, mint ahogy az egyes ember jóléte a minél zavartalanabb testi és szellemi összeműködés harmóniájától függ.

Nem lehet többé fentartani azt az állapotot, hogy akár egyesek akár társadalmi osztályok, akár nemzeteik egymás kárán iparkodnak saját érdekeiket előmozdítani.

II. A TERMELÉS PROBLÉMÁI.

1. A kereslet és kínálat szabályozásának hatása.

A gazdasági válság okainak megállapításánál a kiinduló pont rendszerint a kereslet és kínálat viszonyának mint ármeghatározó tényezőnek vizsgálata. Eszerint a nyerstermények ára világszerte azért csökkent, mert nagyobb a kínálat mint a kereslet. A kínálat pedig azért nagyobb, mert nagyobb a termelés mint volt a háború előtt. Általános felfogás szerint a termelés azért nagyobb, mert Amerika a háború óta gépek segítségével sokkal olcsóbban sokkal többet termel, mint azelőtt és mint más országok. De ugyanezt megállapítják Argentínáról és Ausztráliáról is, sőt újabban a kínálat törvényszerűségének helyességét az orosz dumpinggal is igazolva látják és ennek tulajdonították világszerte a nyerstermények árainak esését. Ezek a diagnoszták megjelölik a therápiát is, mely azonban nagyon különböző és mindig egyoldalú és részleges.

Az agrárországok a közös érdekek védelmében szükségesnek tartják a közös agrárkriszis elleni védekezést, belátják a szükségességét

az egyöntetű és közös intézkedéseknek, de ezek egyelőre abból állanak, hogy egyöntetű irányelveket állapítanak meg a követendő eljárást illetően, de a követendő eljárásig már nem jutnak el politikai bizalmatlanság és antagonizmus okából. Ugyanez lesz a sorsa a Tardieu féle tervnek is.

Mindezek az elgondolások azt célozzák, hogy egyöntetűen szabályozzák a kínálatot, esetleg a termelést és közös terv alapján összhangot teremtsenek a világ többi agrárországainak árukínálata és termelése között egyrészt, és a világszerte mutatkozó kereslet között másrészt.

Mindazok, akik a kereslet és kínálat árszabályozó hatásában hisznek, meg vannak győződve arról is, hogy a nyerstermények árainak oly szabályozása, amely az önköltségeken felül megfelelő hasznot is biztosít, a világkrízis megoldásához fog vezetni. Én azonban ebben kételkedem.

Az árszabályozás magábanvéve nem elegendő a krízis megoldásához és megszüntetéséhez. Az ipari termékek ára úgy van szabályozva, hogy nemcsak bőven vannak fedezve a termelési költségek, hanem az árakban lényeges haszon is bennerejlik és mégis nemcsak az agrárországokban, hanem az ipari országokban is dúl a krízis.

Az agráriusok az ipari termékek magas árában látják a bajokat és azt hiszik, hogy ha

az ipari termékek ára csökken, amikor jobban fognak boldogulni. Ez a feltevés téves. Éppen úgy, miként az agrártermékek árának az agráriusok akarata ellenére bekövetkezett csökkenése mellett sincs a nyersterményekben megfelelő kereslet, illetve elhelyezési lehetőség, éppen úgy az ipari termékek árának csökkenése sem fokozná az ezek iránti keresletet és elhelyezési lehetőséget.

A kereslet és kínálat törvénye nem abszolút érvényű, hanem csak bizonyos viszonylatban több körülmény együttes hatása mellett érvényesül.

A legutolsó évek gazdaságtörténete nagyon érdekes és tanulságos példát mutat arra nézve, hogy a kínálatnak és keresletnek mesterséges eszközökkel való szabályozása és az áraknak mesterséges idomítása eredménytelen, ha elszigetelten és függetlenül attól történik, hogy a fogyasztó vásárlóképessége emelkedik-e vagy csökken.

Ez a példa Brazília fáradozása, hogy a kávéra vonatkozó kereslet és kínálat szabályozása által a Brazíliai Egyesült Államok gazdasági helyzetét konszolidálja.

Brazília tudvalevőleg a világ kávészükségletének mintegy kétharmad részét termeli. Brazília kormánya azt hitte tehát, ha a kávé kínálatát szabályozza, képes lesz egyúttal a kávé-

árakat is tetszése szerint megfelelő nívón tartani. A braziliai kormány e célra külön kávévédelmi intézményt létesített, a Defezát, amely eleinte hihetetlen magas nívóra emelte a kávéárakat, de sem a kávéárak emelésével, sem utóbb a lényegesen csökkentett árak által a kávé iránti keresletet fokoznia nem sikerült. A brazil kormány elég körültekintő intézkedései sorából még a propaganda sem hiányzott, azonban még így sem sikerült a kívánt célt elérnie. A brazil kormány a kávétermelés érdekeinek előmozdítására és árnívójának a kívánt szinten való tartása érdekében több mint 20 millió fontsterling kölcsönt vett igénybe és mégsem sikerült a kávékrízist megoldania.

Sokan voltak, akik a brazil kormány kísérletezésének kezdetén annak meddő voltát előre látták. E vélemények szerint a kínálat mesterséges korlátozása nem járhat a kívánt eredménnyel, ha ugyanakkor a bő termelés korlátozása tekintetében is nem történik egyidejűleg intézkedés.

E vélemények szerint a túltermelésben kellett keresni a kávé krízisét. És ezt látszólag igazolta is az a tény, hogy a kínálat mesterséges csökkentése és az árak felszöktetése a kávétermelőket a termelés fokozására csábította. Az így előállott bő termés még nagyobb felesleget idézett elő, amelyeket a kormány tényleg

nem tudott finanszírozni. A Defeza a nagy készletek nyomasztó hatása alatt tehát tényleg kénytelen volt az árakat folytonosan csökkenteni, míg végre oly mély árnívóra jutottak, amely alacsonyan talán még sohasem voltak a legolcsóbb békevilágban sem.

Az importkereskedelem magatartása tartózkodó volt, amikor az árak emelkedtek, és tartózkodó maradt méginkább, mikor az árak estek.

A brazil kormány árbefolyásoló kísérletei azért bizonyultak hiábavalónak, mert csupán arra szorítkoztak, hogy a nagy termés után a kereslet és kínálat viszonylatában várható nagy árcsökkenést diktatórikus hatalommal akarta feltartóztatni, illetve megváltoztatni.

A kávé iránti kereslet nemcsak akkor csökkent, mikor az árak emelkedtek, hanem talán méginkább csökkent akkor, mikor az árak is csökkentek. A csökkent árak ugyanis még mindig drágának bizonyultak ahhoz, hogy a kávénak legyen elég fogyasztója. Az olcsóság nemcsak azt a számbeli viszonyt fejezi ki, mely szerint valamely áru előbbi árához képest kevesebbe kerül, hanem főleg azt, hogy a fogyasztó azt megvehesse. Ha magasabb árak mellett a fogyasztás nagyobb, mint alacsonyabb árak mellett, akkor bizonyos, hogy nem a magas, hanem az alacsony ár bizonyul drágának a fogyasztó

számára, holott magasabb áron esetleg könnyebben tudta azt megvenni.

A drágaság tehát egy relativitás kifejezője: drága az, amit a fogyasztó nem tud megszerezni. Nem tudja megszerezni: vagy azért, mert kevesebb termeltetett, mint a szükséglet, tehát az elégtelen kínálat miatt magas áron sem szerezhető elegendő mennyiség és a magas ár megfizetéséhez a fogyasztónak nincs elég pénze, vagy nem tudja megszerezni: bő termelés, úgynevezett túltermelés ellenére azért, mert a nagy kínálat folytán árban csökkent árú megszerzéséhez sincs elég pénze a fogyasztónak, akinek tehát alacsony áron is drága lesz minden. Mindkét esetben a jövedelem hiánya okozta a drágaságot és ez viszont a fogyasztás hiányát.

Braziliának kávévédelmi kísérlete abból a szempontból tanulságos, vajjon tényleg siker várható-e az agrárállamok ama törekvésétől, — mint ahogy a római és londoni gabonakonferencián láttuk —, hogy megteremtsék az internacionális gabonaJkartelt.

Braziliának hatalmi szóval sikerült egyik napról a másikra elérni a kereslet és kínálat közötti összhang megteremtését és az árak tetszés szerinti szabályozását, mégsem sikerült véget vetni a kávékrízisnek, holott oly áldozatokat hozott, amelyek végeredményben Braziliának bevallott fizetésképtelenségéhez vezettek.

A kísérlet azért nem sikerült, mert a bmzil kormány intézkedései hatástalanok maradtak a kávé világfogyasztóinak vásárlóképessége szempontjából.

Ha feltételezzük azt a jobbik esetet, hogy sikerülne megteremteni a gabonavilágkartelt, ez a siker még egymagában nem vezetne a világvilágkrízis megoldásához.

Ameddig a fogyasztói válság nem jut megoldásához, addig hiábavaló és meddő minden fáradozás és áldozat, mely csupán a termelés bajait összes problémáival együtt akarja meggyógyítani.

2. Túltermelés — többtermelés.

Ugyanakkor, amidőn a fogyasztók milliói nem képesek szükségleteiket kielégíteni, a szükségletek kielégítésére termelt tárgyak hihetetlen tömegei nem tudnak vevőre találni. A termelés különböző termékeinek felhalmozódásából helytelenül a túltermelés állapotára következtetnek, holott ha a fogyasztható mennyiség szempontjából állapítanak meg a különböző termékek mennyiségét, arra az eredményre kellene jutnunk, hogy még távolról sincs túltermelés. Ha végigvezetnénk ezt a vizsgálatot az emberi szükségletek és az ezen szükségletek kielégítésére irányuló termelési ágak valamennyién, kétség-

telenül arra az eredményre jutnánk, hogy nincs túltermelés a szükségletek szempontjából.

Emellett figyelembe veendő az emberi szükségletek kielégítetlenségének sajátossága, vagyis minél jobban Melegül valamely szükséglet, annál jobban fokozódnak az igények. Nem lehet azt mondani, hogy a mostani termelési rend mellett eljutottunk a túltermelés legmagasabb fokára, ellenkezőleg, az emberi szükségletek fokozása még sokáig lehetővé teszi a termelés további fokozását. A mai termelési képesség és termelési rend mellett a termelésnek egyenesen érdeke a szükségletek fokozott kielégítése, sőt a népesség szaporodása a fogyasztók szaporítása érdekében.

Malthusnaik csak addig volt igaza, hogy a földgömb túlnépesedésétől féltette az emberiséget, ameddig a vonatkozó ismeretek és technikai eszközök hiánya miatt gondolni sem lehetett a termelés fokozására. Ma már azonban Malthus aggodalmait teljesen túlhaladott álláspontnak tekinthetők, amióta a népesedés szaporodása és a termelés fokozása korrektív tényezők lettek. Egymásra gyakorolt kölcsönhatásuk még nagyon sokáig annyira fokozható, hogy akár a túlnépesedés, akár a túltermelés telített állapottával kapcsolatban felmerülő problémát a gyakorlati kérdések sorából teljesen kizárhatjuk.

A gazdaságpolitikusok nagy része a terme-

lés csökkentésében keresi a kivezető utat, ahelyett, hogy a fogyasztóképesség növelésében keresné a gazdasági probléma megoldásának a lehetőségét. Pedig a termelés csökkentése súlyos következményekre vezethet. Nemcsak már meglévő fogyasztási cikkek és termelő tőkék pusztulását fogja eredményezni. Nemcsak a föld termékeinek, állatok szaporodásának, ipari termékek mennyiségének csökkenését fogja maga után vonni, hanem a népesség szaporodásának csökkenését is, mert hiszen kétségtelen, hogy a fogyasztási tárgyak mennyiségének csökkenése a fogyasztás kielégítésének megnehezítését jelentené és épp úgy a föld népességének mesterseges létszámcsökkenését okozná, mint ahogy a termelési viszonyok javulása a földkerekség népének természetes szaporodását előmozdította. A népesség létszámának csökkenése a termelés szempontjából a fogyasztók számának csökkenését jelentené, ez pedig a termelést katasztrofális helyzetbe sodorná.

Ha a gép nem teljesítheti funkcióját, ez épp oly zavart idéz elő a termelésben, mintha az ember nem élheti ki a saját egyéniségének megfelelő életét. Nagy veszélyt rejt magában, hogy a többtermelés jelszavát kezdi felváltani a termelés csökkentésének a jelszava.

Valahol a földkerekség bármely részén megindított belterjes művelési mód a funk-

cionális kapcsolatoknál fogva kényszeríti ugyanazon termelési ág többi művelőit is az egész földkerekségen a belterjes művelésre, mert a belterjes művelés csökkenti a termelési költséget, a termelési költségek csökkenése viszont a versenyképesség biztosítása céljából hasonló intézkedés megtételére kényszeríti az eddigi külterjes művelőt is.

Hasonlóképen a belterjes művelés nagy terméseredményeinek fogyasztása elsősorban nem a fogyasztók, hanem a termelők érdekében kívánatos és szükséges. Tehát a fogyasztó vásárlóképeségének fokozása (jövedelem fokozás) funkcionális kapcsolatoknál fogva kívánatos és szükséges nem elsősorban a fogyasztók, hanem a termelők érdekében.

Kis termelésnél lehetetlen a jövedelmek arányosítása és nagy kiterjedésű körben való emelése. Ez csak akkor következhetik be, ha előbb gondoskodás történik, hogy a külterjes művelési ágak belterjes művelésre térjenek át. Nemcsak azért, hogy a fogyasztónak több jusson, hanem azért is, hogy a jövedelem fokozásának feltételei is mindenütt egyformák legyenek.

A belterjes művelés amúgy is megnehezíti a külterjes művelés helyzetét, nem lehet tehát a külterjes termelők helyzetét még azzal is megnehezíteni, hogy a termelés körforgásának

biztosítása érdekében a fogyasztók helyzetén javítsanak nagyobb megterheléssel, mint amelyet a belterjes művelők viselnek és mint amelyet egyáltalában elbírnak.

Az ipari tőke mennyisége fokozható, ellenben a föld mennyisége nem fokozható, ennek következtében a föld terményei csakis a termés belterjessé tétele által szaporíthatók. Igaz ugyan, hogy a földkerekségnek még nagyon sok területe van, amely művelésre alkalmas és nincs a művelés körébe bevonva. Ez azonban politikai és közlekedési kérdések megoldatlansága miatt sokkal nehezebb, mint a külterjes művelésnek belterjessé tétele.

3. Ellentétes irányú fejlődés az ipari és mezőgazdasági termelés terén.

Egy ezredéves múlt folyamán a nagybirtok volt túlsúlyban és volt domináló szerepe politikai és gazdasági téren egyaránt. Egy ezredéves múlt tapasztalati tényében gyökerezett az a fel fogás, hogy a földbirtok a földi paradicsomba jutásnak egyetlen módja. Ez teszi érthetővé a föld megszerzésére irányuló vágyát a parasztságnak, amely egy évezreden át csak az úrnak dolgozott, hogy végre saját maga is úr legyen a földjén.

Teljesen érthető, ha a háború után úgy Magyarországon mint mindenütt, ahol politikai és

gazdasági reformokra került a sor, a kormányok a föld utáni sok évszázados vágy kielégítése elől nem zárkózhattak el.

E földreformoknak végrehajtására azonban a társadalmi fejlődés oly korszakában került a sor, amikor a fejlődés kívánalmai szerint egészen más intézkedésekre lett volna szükség. Amikor egyes ipari ágakban a termelés terén a nagy koncentrációk révén az egész földkerekséget átfogó szervezetek keletkeztek, az európai agrárországok a nagyüzemű termelés helyett a kisüzemű külterjes terveszrűtlen termelést inagurálták, amely tőke híjján drágán is termelt. Ezzel szemben a tengerentúli országok, amelyek nagy feltöretlen szűz területeket gépek segítségével olcsón megmunkáltak és olcsón termeltek, áraikkal az európai országokat is kényszerítették az árcsökkenésre. Ezt az árcsökkenést még siettette az a körülmény is, hogy az agrártermelés világszerte szervezetlen és a mind nagyobbodó kínálat a folyton kisebbedő kereslet mellett még lejjebb szorította az árakat.

Az ipari termelés és az őstermelés két teljesen ellentétes irányban halad, úgy hogy mi sem természetesebb mint az, hogy az őstermelés minden ágában és az egész földkerekségen a termelők egyszerűen nem bírták el a tervszerű ipari termelés iramát.

A XIX. századig az ipari termelés az egyes

országokban a céhszervezet kereteiben az individualizmus érvényrejutásával fejtette ki tevékenységét. Ugyanezen század második felében azonban a céhszervezet keretei oly mértékben töredezték széjjel, amily mértékben a gyáripar fejlődésével kapcsolatban a kézműipar jelentősége mindinkább háttérbe szorult.

A gyáripar az egyes országokban szintén a liberális individualizmus érvényesülése mellett indult nagy lendülettel hatalmas fejlődése felé és rövid idő alatt oly arányokat és méreteket öltött, hogy túlnőtt az országok politikai és vámhatárain, melyeknek védelmét csak zsenyei ifjúkorában tudta használni. Mihelyt naggyá nőtt, ezek a határok szűknek bizonyultak s mint látjuk, egyes iparágak a politikai és vámhatárokon túl az egész földkerekségre kiterjedő és azt organikusan behálózó gazdasági egységgé fejlődtek.

A liberális individualizmus karakterisztikus kritériumának hitt szabad versenyt kartellszerződésekkel védett szervezettség és tervszerűség váltotta fel, mely a vámhatároknál sokkal tökéletesebb védelmet és fejlődési lehetőséget biztosít.

A német államszövetség, vagy az U. S. A. egyes államai részére ugyanezen államszövetségek többi államaival szemben vámvédelmet követelni épp oly anakronizmus volna, mint Ang-

lia egyes városai részére a többi városokkal szemben vámvédelmet követelni. De ugyanolyan anakronizmus a mai politikai egységeket képező országok és államok részére vámvédelmet biztosítani, amikor nem ezek a politikai egységek fejtenek ki termelői tevékenységet, hanem csak a kötelékükbe tartozó egyes vállalatok, amelyek viszont mindenütt nem csupán a vámhatárokon belül, hanem azokon túlterjedő termelői tevékenységet fejtenek ki; a vámvédelelnél pedig sokkal tökéletesebb védelmet találtak a különböző szervezeti szerződésekben. Sőt a vámhatárok megszüntetése még jobban gyorsítaná azt a nagylendületű fejlődést, mely az ipari termelés terén folyamatban van és gyorsítaná az organikus ipari szervezetek egész sorának kiépítését, melyek a földkerekséget hálózataikkal bevonják.

Amint az egyes országok hazai talajában gyökerező vasúti, postai, távíró, távbeszélő és rádióintézmények saját országaik határán túl internacionális nagy világszervezet organikus részeivé fejlődtek, úgy fejlődnek az egyes országokban működő indusztriális vállalatok is organikusan összenövő internacionális világszervezetté. Ma már a gazdasági egységek ipari téren nem esnek össze országok és államok politikai egységével, hanem ezeknek keretein messze túlnőttek és azokat a nemzet politikai egységé-

be beleszorítani egyértelmű volna az ipari termelést Prokrustes ágyába fektetni.

Ezzel szemben az agrártermelés világszerte a liberális individualizmus korát éli. A szervezett ipar a verseny árszabályozó hatásának kikapcsolásával szabályozni és stabilizálni tudta az árakat, míg az östermelés az individualisztikus tevékenységet szervezetlenül folytatván, tehetetlenül nézi és látja termékei árának szakadatlan esését.

Az agrártermelőknek igazuk van, amikor amiatt panaszkodnak, hogy terményeik ára a termelési költséget sem fedezi, és igazuk van, hogy az ipari termékeknek kartelszerűen megállapított árai oly magasak, hogy azokat nem tudják megfizetni. Csakhogy az agráriusok helyzete nem azért tarthatatlan, mert az ipari árak túl magasaik, hanem azért, mert az agrártermékek árai túl alacsonyak. Az ipari és agrárárak relációjá azért tolódott el, mert az ipari szervezettség tudta, az agráriusok pedig szervezetlenség híjján nem tudták szabályozni áraikat. Az agráriusok igazságtalanok az ipari termelőkkel szemben, amikor az ipari karteleknek tulajdonítják tarthatatlan helyzetüket.

A hiba ott van, hogy az agrártermelés nem párhuzamosan szervezkedett az ipari termeléssel. Az ipari termelés és szervezettsége csak azért nehezedik súlyosan az agráriusokra, mert

ők szervezetlenek. Ha tehát az agráriusok a kartelek megrendszabályozását követelik, akkor a fejlődéssel ellentétes és azt gátló követelést támasztanak. Az agrártermelők, akiknek húsába vág az agráröllő, nem az önmaguk készítette ollószárnak, hanem csak az ipari ollószárnak tulajdonítják, hogy az olló a húsukba vág és vágja létüknek fonalát, holott nyilvánvaló, hogy az egyik a másik nélkül nem volna olló.

A kartelek megrendszabályozása és letörése azt jelentené, hogy az ipari fejlődést legalább 50 év előtti állapotába akarjuk visszazorítani, hogy azután újból ott folytassuk, ahol 50 év előtt elkezdtük; holott Örülnünk kellene, hogy a kartelekben oly eszközt ismert meg az agrártermelés is, amelynek segítségével a szervezetségnek és fejlődésnek oly magas fokára juthat mint jutott az ipari termelés.

A fejlődésnek mai fokán nem tartható fenn gazdasági téren a liberális gondolkodás. A „laissez faire laissez passer” kora lejárt, végleg elmúlt. A mezőgazdasági termelésnek lépést kell tartania az ipari fejlődéssel és a legsürgősebben a szervezetségnek oly állapotára kell törekednie, mint amilyenre az ipari termelés már eljutott és tovább törekszik. Ennek útja a termelőszövetkezetektől kezdve a karteleken — mégpedig az ár és területi karteleken — keresztül az egész földkerekséget átfogó agrárvilágszövetség-

gig vezet, amely világ-szövetség a verseny kikapcsolásával az agrártermelést tervszerűen szabályozza.

Hogy ez nem fantasztikus és utópisztikus óhaj, bizonyítja legjobban az, hogy az érdekelt országok kormányai ismételten tettek is kísérletet az agrárkartelek létesítésére. Ha eddig nem tudták megcsinálni, annak inkább pszichológiai magyarázata van, mint gyakorlati nehézsége.

Meggyőződésem szerint azonban sokkal eredményesebbek lettek volna az eddigi fáradozások is, ha az a grárkartelek létesítését nem kormánypolitikusok, hanem maguk az érdekelt agrárkörök vették volna a kezükbe, akik egészen bizonyosan megcsinálták volna és egészen bizonyosan meg is fogják csinálni.

4. Termelőszövetkezetek.

Magyarországon a holdanként! 8 q búza-termés-átlag 50—60 év óta alig változott. A változás csupán az évenkénti jobb vagy rosszabb természeti viszonyok által befolyásolt terméseredmények szerint hullámzott. Bizonyos az is, hogy ezen idő alatt a kisbirtokok terméseredményei épp oly állandó képet mutatnak, mint ahogy a nagybirtokok terméseredményei is alig változtak. A nagybirtokok terméseredménye csak ott változott, ahol az intenzív művelés me-

tódusaira tértek át. De amíg kétségtelenül megállapítható, hogy a nagybirtokokon mindenütt fokozható a terméseredmény, addig a kisbirtokokon ez már alig lehetséges.

Ennek nyilvánvaló magyarázata az, hogy nagybirtokon minimális átlag mellett is oly nagy mennyiségű termés érhető el, mely lehetővé teszi a termelési költségek, az elsőrendű szükségletek és fényűzési szükségletek kielégítésének fedezetén felül beruházások eszközését is, míg a kisbirtokon az emberi és állati erők megfeszítése mellett kihozható eredmény oly csekély, hogy csak a termelési költségek és az elsőrendű szükségletek elég szűkös és hiányos kielégítése válik csak lehetővé és ezért általában a kisbirtokos igénytelen.

Hasznos beruházásokhoz a kisbirtokos rendszerint csak kölcsön útján juthat. Minthogy azonban a kisbirtokos rendszerint amúgy is az adott lehetőség maximumát éri el, a kölcsönt rendszerint vagy igényeinek még további lefokozása árán, vagy egyáltalán nem tudja visszafizetni.

Az egyenlő termelési lehetőség szempontjából a kis és nagy birtok között fennálló különbségek megszüntetésére kell törekedni. E cél elérésében nagyon elhibázottnak tartanám a nagybirtok megszüntetését és az egyházi birtokok szekularizációját. Minden olyan intézkedés,

amely a kívánt cél érdekében nagyobb társadalmi felfordulást idézne elő, mint amilyen eredményt az egész társadalom érdekében el lehetne vele érni, kárhozatos és elvetendő, még ha a kívánt cél egyébként tényleg elérhető is volna vele. Eltekintve azonban ettől, köztudomású, hogy a nagybirtokon sokkal intenzívebb gazdálkodás folytatható, mint a kisbirtokon, tehát nem is kívánatos szaporítani a kisbirtok-egységeket és ezáltal veszélyeztetni az intenzív művelés lehetőségét. Ellenkezőleg arra kellene törekedni, hogy a kisbirtok-egységeket minél nagyobb egységbe foglaljuk, hogy ezáltal ezeknek mindamaz előnyök biztosíthatók legyenek, melyek nagybirtokon létesíthető intenzív művelés mellett elérhetők.

Az egyetlen mód, mely erre a célra sikeresen igénybevehető, a termelészövetkezet formája, melyben a kisbirtok-rendszert nagybirtok-rendszerré lehet átalakítani.

A termelészövetkezetek létesítése nem bízható a kisbirtokosok tetszésére. Létesítésük oly törvényes intézkedésekkel biztosítandó, melyek nem viselik magukon a kényszerrendszabály jellegét, ellenben oly előnyök forrását képezik, amelyeknek elérésére minden kisgazda törekszik.

Különösen két eszköz segítségével lehetne a kisbirtokos osztályt a szövetkezeti eszmének

megnyerni. Az egyik az adózás terén végrehajtandó reform, mely szerint a gazda egyénileg fel volna mentve az adófizetési kötelezettség alól (erről bővebben az Adózás fejezetében), a másik eszköz pedig a termelőtőke megszerzésének a lehetősége.

A kisbirtokos csakis mint a szövetkezet tagja jutna oly beruházásokhoz, amelyekhez mint különálló gazdálkodó egyébként nem juthatna, — egyszerűen azért, mert a kisbirtok ily beruházás viselésére képtelen. A kisbirtok a gépi erővel való művelésre képtelen és alkalmatlan. Képtelen, mert a gépi erő beszerzésének költségei nem állanak arányban a kisbirtok értékeivel, alkalmatlan, mert a kisbirtok csekély töredékét sem tudná kihasználni a gépi erő kapacitásának.

Ma is próbálnak ugyan egyes kisgazdák közös gépeket beszerezni, mégpedig községenkénti tömörüléssel, azonban különösebb siker nélkül. A községenkénti egybetartozás magában nem adja meg a tömörülésnek a gazdasági *egység* jellegét.

A gazdasági egység jellegéhez nagyobb gazdasági egybeforrottság szükséges. Ez pedig csak az érdekellentétek kiküszöbölése és az érdekközösség megteremtése által érhető el. Az érdekközösség megteremtésére pedig legalkalmasabb a szövetkezeti forma.

Meddő volna minden szövetkezeti mozga-

lom, ha az csak egyes községekben történnék. Kívánatos és szükséges, hogy minden országban a politikai határokon belül működő gazdák kisebb egységek szerint tömörülő termelőszövetkezetei nemcsak az országon belül alkotnának szervezettebb szövetkezeti rendszert, hanem a politikai határokon túlterjedő nagyobb internacionális egységekbe integrálódni.

A már meglévő zöld internacionálé és a meglévő internacionális agrárközpontok képezhetnék azt az alapot, amelyen ez a fejlődés gyors léptekkel haladhatna. Ez annál könnyebben és gyorsabban volna elérhető, mert a szövetkezeti forma általában éppen a mezőgazdasági lakosság körében nagyon közkedvelt. Ma azonban ennek dacára azért nem tud a szövetkezeti fejlődés további lendületet venni, mert eddig hiányzott az a közös cél, amelynek elérésére való törekvés az összes érdekelt országok szövetkezeti szövetségeinek további tömörülésére a lendületet megadta volna.

Ilyen közös cél ama nemzetközi kartelszerű megállapodások létesítése, melyek a közös nevezőre hozott nagybirtokos testületek és kisbirtokos szövetkezetek szövetségei által a közös érdekek előmozdítására megvalósítandók, mert az egész mezőgazdasági termelés létérdeke ezt világszerte parancsolóan és sürgősen megköveteli.

Az egységesen megszervezett mezőgazda-

ság megoldhatná mindazokat a problémákat, amelyeknek megoldatlansága egyik komponense a világrkízisnek, de amelynek megoldására az egyedülálló kis vagy nagybirtokos képtelen és a válságnak áldozatul esik.

A termelőszövetkezeti fejlődés az az út, melyen az anakronisztikussá vált, célszerűtlen, a termelőnek és fogyasztónak egyaránt kárt okozó vámrendszer teljesen leépíthető.

További igen fontos hivatása az egyes országok mezőgazdasági termelőszövetkezeteinek nemzeti és azon felül nemzetközi szervezetekben való tömörülése avégből, hogy az ipari és mezőgazdasági termelés között szabályozható összhang legyen létesíthető; ez pedig oly tervszerűséget tenne lehetővé, mely a termelés és fogyasztás összhangját világszerte biztosíthatná.

5. Kartelek és vámok.

A cseh-magyar vámháború bizonyára elkerülhető lett volna, ha a vámtarifák megkísérelt de nem sikerült Összeegyeztetése helyett nemcsak a cseh-magyar, hanem az összes európai agráriusok érdekképviseletei közvetlenül összeültek volna és a közös érdekek védelmére legelső intézkedés gyanánt árkartelt létesítettek volna.

Az agrárkartelek létesítése feleslegessé tenné Csehország, Ausztria és a többi ipari or-

szág részéről az agrárvámok fenntartását, — viszont ennek ellenében lehetővé válnék az agrárországok részéről az ipari védvámok elejtése.

Egyszeriben az az állapot létesülne, mely volt a háború kitörése előtt az osztrák-magyar monarchia vámhatárain belül. Ennek az állapotnak létesítése nem volna a sötétbe való ugrásnak tekinthető, mert hiszen egy már teljesen ismert állapothoz való visszatérést jelentene, ellenben a békeszerződések által elkövetett legnagyobb hibának, mely az új vámhatárok felállításában állott, radikális korrektúráját tenné lehetővé. Az agrárországok ipari vállalkozói nem jutnának súlyosabb helyzetbe, mint voltak a Habsburg monarchia fennállása idején az ipari országok ipari vállalkozóival szemben. Az életképes iparok vámvédelem nélkül is megállanák helyüket. Egyébként sem lehet célja valamely védvámrendszernek üvegházi iparok kitenyészése. És minden bizonnyal vámvédelem híján az ipari kartelek organikus rendszere még jobban kifejlődnék az értékpusztító konkurrencia kiküszöbölése céljából.

Egyébként logikai tévedésen alapszik az a beállítás, hogy valamely ipar vámvédelme az ország iparának vagy pláne az ország lakosai összességének érdeke. Az ország lakosainak érdeke, hogy szükségleteiket minél jobban és minél olcsóbban elégítsék ki, márpedig az ipari

vámmal védett iparok rendszerint egyik követelménynek sem felelnek meg. Hiszen éppen azért szorulnak vámvédelemre, mert a vonatkozó iparág már fejlettebb külföldi termelésével szemben sem minőség, sem ár tekintetében nem versenyképesek.

A vámvédelem az egyes iparokban alkalmazott munkásoknak hasznát és jólétét sem fokozza. A munkásnak bére a magasabb vámvédelem következtében egyáltalán nem emelkedik, sőt a versenyképességre való hivatkozással a munkás bérét a termelési költségek csökkentése céljából minél lejjebb szorítani iparkodnak. A vámvédelem tehát csak az ipari vállalkozó javára válik. Ennek az érdeke pedig nem azonos az ország közérdekével.

Nem áll meg az az érv sem, hogy az egyes iparág munkásainak foglalkoztatása az a közérdek, amely indokoltá teszi a vámvédelmet a többi lakosság rovására. Ha Magyarország ipari munkásainak teljes létszámát vesszük, úgy az az összlakosság mintegy 3 százalékának felel meg. Vagyis körülbelül 250—300 ezer emberről volna szó. Tényleg azonban mindig csak az egyes iparokban foglalkoztatott munkásokról van szó, akiknek száma csak csekély töredékét teszi az összlétszámnak. Ez pedig vámvédelem nélkül is épp úgy tudna vagy nem tudna elhelyezkedni, mint ahogy most vámvédelem mellett tud, vagy

nem tud elhelyezkedni. Éppen most, amikor leginkább hivatkoznak a vámvédelem szükségességére, legjobban emelkedik a munkanélküliek száma. A védővámok nem szüntetik meg a munkanélküliséget, ellenkezőleg, nagyobb viszonylatban gátolják a termelést és a kereskedelmet és ezzel közvetve fokozzák a munkanélküliséget.

Ami pedig a kézműipart illeti, azt sem védi meg a vámrendszer. Nem a külföldi ipar veszélyezteti a belföldi kézműipart, hanem a gyár-
ipar, tekintet nélkül arra, hogy az külföldi vagy belföldi-e.

Végeredményben tehát csakis egy-két gyár-
iparos az, aki hasznot húz a vámvédelemből. Néhány ipari vállalkozó érdeke nem lehet fontosabb, mint országok és világrészek agrárváltságának megoldása, melynek megoldásától sok iparág termelésének szanálása is függ.

Különben is vámegegyezményekkel sem országok, sem a világ ipari vagy agrártermelését szabályozni úgy sem lehet, hogy az a mai termelés munkamegosztási rendjének megfeleljen. Legyen az akár a legtöbb kedvezmény, akár a praeferenciális vámok rendszere, az érdekellentéteket nem szünteti meg, ellenben inkább fokozza a termelők között az ellentéteket a fogyasztók rovására. A termelés szervezettségének és tervszerűségének az egyik alapvető feltétele az ellentétek kiküszöbölése. A vámok a termelés

érdekében tehát megszüntetendők. Ezt pedig annál is inkább meg lehet tenni, mert a vámok helyett a termelés maga a kartelekben megtalálta a Védelem és szervezettség legtökéletesebb alapját, amelyen az érdekellentétekből érdekközösséget lehet teremteni.

Mint ahogy az ősrégi családok elszaporodása folytán bekövetkezett differenciálódás és az ezzel párhuzamosan bekövetkezett integrálódás a nemzetség, a törzs, a nép, a nemzet kereteit alakította ki és ezen keretekben történt az integrálódás folyamata, ugyanúgy a termelési ágak differenciálódása folytán létrejött integrálódás egy bizonyos fokán következett be a kartelek képződése és ennek integrált formája: a tröszt. Ezek a kialakított keretek elválaszthatatlanul szükségesek az integrálódott termelés funkciójának folyamatához.

Ezeknek az integrált gazdasági kereteknek létrejöttét egyáltalán nem gátolja a nemzeti egységek politikai határának fenntartása. A kartelek egész kis keretből indultak ki, — először természetesen csak vámhatárok fennállása mellett keletkezettek. A kartelek kiinduló pontja magánjogi szerződéseken alapul. A politikai hatalom sokáig ügyet sem vetett keletkezésükre és továbbfejlődésükre. Erre csak akkor került sor, amikor közérdekű hatásuk nyilvánvalóvá vált. Ez a hatás a kisjövendelmű fogyaszt-

tó szempontjából ötlött szembe, tehát a szabályozás tendenciája a fogyasztó védelmére irányult. Ennek ellenére sokkal nagyobb átütő ereje van a termelés szempontjából érvényesülő hatásának, úgy hogy például Amerikában, ahol először alkottak kartel — illetve tröszt — törvényt, ennek rendszabályai alig érvényesülnek a gyakorlatban.

A kartelek létesítői túltették magukat a vámhatárok akadályain, a kormányok pedig nem vették észre a karteleknek a vámokkal párhuzamos létét, viszont sokszor egymással ellentétes érdekeit.

A vámsorompók addig voltak szükséges védőeszközei és keretei a differenciált termelési ágaknak, amíg ezek integrálódása az illető ország politikai határáig terjedt. Amint az integrálódás a politikai határon túl terjedt, az egyik országból kiindult termelési ág a másik ország politikai határával egybeeső vámhatáron akadályba ütközött. Ez az akadály a reciprocitás alapján minden más országban hasonló akadály felállítását vonta maga után. Minthogy pedig a funkcionális hatás és ellenhatás egyaránt befolyásolja egy-egy termelési ág működését, ha nem is vonnak mérleget a hatás és ellenhatás eredményei között, mégis kétségtelenül megállapítható, hogy a vámok által a külföldi viszonylatban okozott kár rendszerint

lényegesen felülmúlja a belföldi viszonylatban elért hasznot, amely az egyes termelési ágakat éri.

Kétségtelen az is, hogy ma a legtöbb országban a vám fenntartása államfinanciális szempontból fontosabb, mint a termelési ág védelme, ámbár bizonyos, hogy a hatás és ellenhatás mérlege lényegesen rontja azt az eredményt, amelyet csak a financiális hatás szempontjából egyoldalúan szoktak figyelembevenni. És nagyon kérdéses, hogy államfinanciális szempontból érdemes-e fenntartani a vámrendszert, különösen ha annak financiális bevételeit másképpen is lehet pótolni.

Az kétségtelen, hogy a termelés védelme szempontjából a kartelek nemzetközi kiépítése — mint nagyon sok példa mutatja — sokkal hatásosabb eszköz, mint a vámrendszer. A vámrendszer minden viszonylatban fokozza az érdekellentéteket, míg a kartelek azokat megszüntetik. A kartelszerződések következtében a termelő vállalkozók közötti érdekellentét úgy az egyes országokon belül, mint azokon kívül, ma sokkal kisebb, mint amilyen éles például az osztályellentét az egyes országokon belül.

Amily természetes tehát, hogy a Habsburg-monarchia utódállamai között a vámegegyezményekre irányuló kereskedelmi szerződések tárgyalásai eredménytelenek, éppannyira természe-

tesen megtalálnák a megegyezés platformját, ha az érdekeltek közvetlenül tárgyalnának a kartelek megteremtése érdekében.

A vámok és kartelek rendszerének együttes fenntartása épp oly természetellenes, mint amikor a hernyóról levedlik a bőr, a hernyó azonban sajnálná otthagyni ezt a régi bőrt, melyből kibújt és felöltőnek magával vinné.

6. Gazdasági kérdések és hazafiság.

Sokan a cseh-magyar megegyezés létrejöttének legfőbb akadályát abban látják, hogy a magyar és szláv faj között régi ellenséges érzület áll fenn, mely a trianoni békeszerződés következtében annyira fokozódott, hogy szinte lehetetlennek látszik bármily megegyezés létrejötte.

Tegyük fel, hogy a trianoni békediktátum tényleg akadály a két nép közötti barátságos érzés felülkerekedésének, mégis felvetem a kérdést, vajjon a mostani ellenséges érzés csakugyan akadály-e annak, hogy a magyar gazda nem szívesen látná-e, hogy búzája, gyümölcse, marháj'a Csehországban jó áron vevőre találjon? Magyarországon nemcsak a nagy exportmalmok tulajdonosai, hanem kivétel nélkül mindenki nem örvendezne-e annak, hogy a magyar liszt Csehországban akadálytalanul és jó áron eladható legyen?

Vájjon a cseh háziasszony, amikor a piacra megy, aszerint fog-e válogatni, hogy a zöldség, gyümölcs, tojás, liszt magyar árú vagy cseh, avagy, hogy ez vagy amaz jó, szép és olcsó-e; sőt talán keresni fogja a magyar lisztet, mert meggyőződése szerint az jobb, mint a cseh liszt. És vájjon a cseh és magyar háziasszony egyaránt a bolsevizmus uralmától való minden rettegése ellenére nem örül-e annak, hogy a jó orosz dumping tojás letöri a hazai tojás magas árát?

Vájjon a cseh uralom alatt jól elhelyezkedett államhivatalnok, aki egyébként a legteljesebb kultúrközösséget érzi a magyar nemzettel, csakugyan kívánja-e a cseh uralom megszűnését és azt, hogy az általa csehül adminisztrált terület újból magyar politikai uralom és adminisztráció alá kerüljön?

Vájjon az a magyar tisztviselő, aki a cseh-román-jugoszláv megszállás idején Csonka-Magyarországra menekült és azóta B.-listára került és most épp úgy nélkülöz, mint a munkanélküli magyar vagy tót kőműves, aki sem itt, sem ott nem talál munkát, örül-e mártíriumának, avagy nem inkább sajnálja-e, hogy miért nem maradt ő is megszállott területen? És vájjon a magyar államhatalom szempontjából is nem völna-e kedvezőbb, ha az a tisztviselő ottmaradt volna cseh területen a cseh állam költ-

ségére? Vájjon a szlovák területen élő földbirtokos, aki ízig-vérig magyarnak érzi és vallja magát és akinek történetesen sikerült megmenteni földbirtokát, sőt esetleg sikerült a felosztott magyar birtokokból potom pénzen néhány száz holdnyi maradékbirtokot szerezni, vájjon ez a magyar földbirtokos nem örül-e annak, hogy földbirtoka nem Magyarországon van, ahol sok más példa után ítélve nem tudta volna elkerülni azt, hogy ne váltsák meg birtokát potom pénzért?

Nem inkább természetesen veszik ily fontos érdekek mérlegelésénél az opportunizmust még azok is, akik egyébként az opportunizmust nem anyagi kérdésekben súlyosan elítélik.

Vájjon a magyar-cseh ellentétek megoldására nincs más mód, mint a trianoni szerződés revíziója? És ha nincs lehetőség e revízióra, vájjon nincs-e más eszköz mint az ultima-ratio, a háború magyar részről azért, hogy a trianoni békeszerződést erőszakkal megsemmisítsék, cseh részről azért, hogy a trianoni határokat megvédjék? Magyar és cseh részről egyaránt a hazafiság szent nevében egyrészt hirdetik, másrészt ellenzik a trianoni béke revízióját. Mindkét ellentétes álláspontot a hazáról alkotott fogalmak helyességének tiszta hitével és szent meggyőződésével vallják és hirdetik.

E nacionalista felfogás szerint a haza fo-

galmával összeesik a legmagasabb fokú gazdasági egység is. Véleményem szerint azonban ez a felfogás logikai tévedésen alapszik.

Valamikor régtől fogva a XIX-ik század közepéig a haza fogalma összesett a nemzetgazdasági egység fogalmával. Azóta azonban e két fogalom köre különböző lett. A gazdasági egység köre a nemzeti egység körén túlnőtt, megszűnt egyúttal nemzeti lenni és mindinkább arra törekszik, hogy nemzetközivé legyen a termelés természeténél fogva. Ezáltal viszont a haza fogalma szűkebb lett, mert kiesett belőle a gazdasági egység fogalma.

A tisztánlátást az zavarta meg, hogy ez a gazdasági fejlődés akkor kezdődött nagy lendülettel, amikor a népek ugyancsak a XIX. század folyamán nemzeti aspirációk elérésére törekedtek és harcoltak. Mire azonban nemzeti aspirációikat elérték, a gazdasági fejlődés túlnőtt a nemzeti kereteken. Így történt meg, hogy a gazdasági egységről vallott felfogás, mely a nemzeti állam kiépítése előtt igazság volt, mert a valóságnak megfelelt, a nemzeti állam kiépítése után anakronizmus lett, mert a tények az igazságnak hitt felfogást ekkor már túlhaladták.

Abból viszont, hogy a gazdasági egység megszűnt nemzeti gazdasági egység lenni, nem következik, hogy a haza üres fogalommá vált. Ebből csak az következik, hogy a haza fogalma

revízióra szorul, mint minden más fogalom, melynek köre és tartalma folyton átalakul és változik úgy az egyes ember, mint az eg”ész emberi társadalom fejlődése során.

A nemzeti állam, a kapitalista termelés és az egész kapitalista gazdasági rend sok tekintetben egymásba fonódik, de fogalmaik nem fedik egymást. A kapitalizmus a saját előnyére, a saját védelmére használja fel a nemzeti állam, a haza, organikus hatalmi rendszerének eszközeit, de funkciója teljesítésénél nem ismeri a haza kereteit. Ez nem bűn, nem gonoszság, nem hazafiatlanság a kapitalizmus ítészéről, ez a kapitalizmus természete.

A haza fogalma — a kapitalista gazdasági egység kiesvén fogalmából — jelenti tehát valamely egységes földterületen közös és egységes adminisztráció alatt nemzeti nyelvében élő emberi társadalom történelmi tradíciókban gyökerező kultúrközösségét, melynek fejlődése e történelmi gyökerekből kinőtt adottságokra támaszkodik és bontakozik ki.

Mindebből azonban következik, hogy a cseh-magyar és minden más nemzetek között meginduló gazdasági szervezkedés nem hazafiatlan cselekedet, ellenkezőleg hazafias kötelesség, melynek teljesítésére kormánynak és társadalomnak egyaránt buzdítani és kényszeríteni kel-

lene az országok termelőtényezőit és széles köreit.

A magyar legitimisták és szabad királyválasztók közötti ellentétek oly nagyok, hogy fegyveres összeütközésig fajultak, mégis más aktuálisabb életkérdések érdekében elveik fenntartása mellett a legharmonikusabb együttműködésre képesek. Misem könnyebb tehát, mint hogy a trianoni békerevízió kérdése úgy cseh mint magyar részről vallott felfogás fenntartása mellett háttérbe szoruljon és a haza fogalmától egyéb közös érintkezési felületei mellett különvált gazdasági kérdések elintézésére kerüljön a sor. E cél elérése azért is könnyebb, mert mindkét részen a fennálló érdekellentétnek érdekközösséggé való átalakítása a legaktuálisabb és legsürgősebb életkérdés.

III. A FOGYASZTÁS PROBLÉMÁI.

1. Anakronizmusok a pénzgazdaságban.

Eddig a gazdasági problémákat csak a termelés szempontjából ítélték meg, de nem voltak tökéletesen tisztában a fogyasztás problémájával. Azt hitték, hogy a fogyasztás problémája önmagától oldódik meg.

Ezt a közfelfogást köznapi nyelven úgy fejezték ki, hogy csak az nem tud megélni, aki nem akar dolgozni. De ha azután az, aki tényleg dolgozik és nem tud megélni, panaszkodik, vagy fellázad sorsa miatt, azt a társadalmi rend megbontójának tekintik, holott az zavarja meg a társadalmi rendet, hogy az emberek munkájukból nem tudnak megélni. Pedig a munkamegosztás elvéből és rendszeréből az következne, hogy minden ember csak a munkájából éljen meg.

Nem az a baj, hogy a társadalom egyrésze munka nélkül jól él, hanem az a baj, hogy a társadalom legnagyobb része munkájából nem tud megélni. A valóság az, hogy a társadalom nagy többsége dolgozik, ellenben a nemzeti jövedelmek legnagyobb része a társadalom egész kis töredékének jut osztályrészül.

Ez nem az emberek célszerűségi belátásá-

nak vagy gonoszságának a következménye, hanem történelmi adottság. Előző korok életviszonyainak maradványaiból kialakult helyzet szabályozottsága és rendezettsége.

A fejlődés menete rendszerint az, hogy előbb kialakulnak az új életviszonyok és csak azután következik be azoknak jogi szabályozása. Minthogy azonban a társadalmi rend feltétele éppen a szabályozottság, ez rendszerint úgy történik, hogy az új életviszonyok eleinte régi jogszabályok formáiba illeszkednek bele. Ebből származnak a legkülönbözőbb anakronizmusok, amelyek végkép sohasem szűnnek meg és mint aféle csökevények maradnak meg a társadalomban, akár a farkcsigolya és a vakbél az emberi szervezetben.

Így találjuk meg a pénzgazdaság legújabb életviszonyai között a cseregazdaság és rablógazdaság eszközeit, intézményeit és egész felhasználását.

Amint a földtulajdon megszerzése és megtartása hatalmi alapon történt, épp úgy a föld termékeinek megosztása is előbb hatalmi és azután történelmi alapon történt. A föld munkásainak az jutott, amit a földesúr juttatott. Még hogyha idők folyamán a földmunkás lázadásai, vagy a földesúr jobb belátása folytán valamennyire javult is a munkás helyzete, az összmunkásságnak még mindig csak csekély töre-

déke jutott annak, ami a földesúrnak jutott. Minél több volt a munkás, annál kevesebb jutott nekik, minél kevesebb volt a munkás, annál kevésbé lőhetett megmunkálni a földet, tehát ezért jutott kevesebb. A régi rossz utak, kezdetleges közlekedési eszközök, a külterjes munkamód kezdetleges ismeretei, az adminisztrálás nehézsége mellett sok munkás sem tudott volna sokkal többet termelni. Nagy földterületek tehát, amelyek egyébként megmunkálhatók lettek volna, kiaknázatlanul maradtak. A népesség száma és a termelés mennyisége rendszerint az illető kor kultúrfokához képest az illető kor telített állapotának felelt meg. Az emberek, akik az illető kor viszonyaiba beleszülettek, ezeket a viszonyokat épp oly természetesnek vették, mint az őket körülvevő természetet és lassú változásait épp úgy nem vették észre, mint a föld tektonikus változásait sem.

Épp úgy természetesnek vették, hogy a földmunkásnak a föld termékeiből nem a szükségletei szerint jutott, hanem hogy a lefokozott szükségletek az osztályrészülnél jutott szükségleti tárgyak mennyiségéhez igazodtak.

Természetesnek kell tekinteni azt az állapotot, mert évezredek ténybeli állapot adottsága.

Az emberi gondolkodás tehetetlenségi nyomatékának folyamánya azután az, hogy amikor a pénzgazdaság mind fejlettebb és fejlettebb

viszonyai mellett a termelési arányok is megváltoztak, akkor nem a változott arányokhoz igazodott a termelés eredményeinek megoszlása a termelés alanyi tényezői között, hanem az előző állapotok viszonyai között a munkásnak természetben jutott termeléseredmény pénzben fejeződött ki csupán, annál is inkább, mert a termelés egész eredménye, mérlege is pénzben fejeződött ki.

A bérek és fizetések legnagyobb részét így alakultak ki a XIX. század iparosodása folyamán is, amihez hozzájárul az is, hogy a földműves nép túlszaporodott része, amely a városokba tolt, valamint a gépipar által munkájától megfosztott kézműiparosok számának növekedése oly munkakínálatot eredményezett, amely munkakínálat a történelmileg kifejlődött bérek és fizetések nivelóját vagy lejjebb szorította, vagy éppen hogy nem engedte emelkedni. Csak az ipari munkásság szervezkedése és harci eszköze, a sztrájk alkalmazása tette lehetővé a bérek fokozottabb emelkedését és a munkások életstandard járnak emelését. Ezzel szemben az is természetes, hogy az ipari és kereskedelmi vállalkozók iparkodtak alkalmazottaik fizetését minél lejjebb szorítani a versenyképesség biztosítása céljából és azért is, hogy minél nagyobb tartalékokat, vagyont gyűjthessenek.

A vállalat tulajdonosainak és érdekeiknek

biztosítása épp oly fontos, mint a munkásoké. E kérdés azonban egyelőre kimarad e fejtegetések köréből, mert nem az ő gazdasági helyzetük van olyan mélységben, mely a mai gazdasági világválság közvetlen előidézője; ellenkezőleg, amennyiben az ő helyzetük is válságosra fordul, ez csak folyománya annak, hogy már annyira dűl a válság, hogy immár oly exisztenciákhoz is ér, melyeknek alapjai meggingathatatlanak látszottak.

De, hogy a változott viszonyok dacára az emberek közfelfogása nem változott, bizonyítja az a körülmény, hogy most a háború után is nem a háború után megváltozott termelési viszonyok alapján történik a termelés alanyi tényezői között a termelés eredményének megosztása: a jövedelemmegosztás, hanem a háború előtti árak és bérek és fizetések nivójához való viszonyítás és törekvés nyilvánul meg minduntalan és mindenütt. Mintha a háború csak kellemetlen epizód lett volna, mély az előttevaló természetes állapotokat megzavarta és ameddig nem tudják a háborút „liquidálni”, nem tudunk visszatérni a háború előtti hön óhajtott állapotokhoz. Pedig a háború vulkanikus változást idézett elő minden téren: e gyökeres változáshoz alkalmazkodva kell berendezni a termelést, és kell revideálnunk a jövedelemmegosztást valamint fogalom meghatározásainkat és jogi szabályozásainkat egyaránt.

2. Jövedelemmegoszlás.

Ameddig az individual-liberalizmus nem racionális gazdasági rendje csak lassan fejlődött és átlag szórványosan szedte a maga áldozatait, addig azt hitték, hogy a természet örök rendje szerint a gyengébbnek el kell pusztulnia. A hatások és ellenhatások oly lassan következtek egymásra, hogy funkcionális összefüggésük vagy nem látszott, vagy pedig az egocentrikus világfelfogás következtében nem is törődtek az ellenhatásokkal. A hatások és ellenhatások összefüggése és a kölcsönhatások eredményei azért nem voltak átláthatók, mert rendszerint egy emberöltőn túl mutatkoztak, viszont nagyon kevés oly ember van, aki történelmi ismeretek szempontjából annyira képzett, hogy egyes korszakok és az egész emberi történelem eseményeinek összefüggésében a mai események determinánsát keresné és megtalálná.

Amióta azonban az események tempója szinte geometriai haladványban gyorsul és az események funkcionális összefüggése szembeűnőbb és amióta a válság áldozatai oly nagy számban szaporodnak, hogy az elemi tömegező vészes hatásait kezdik az áldozatokkal szembenálló emberek is érezni, mert az áldozatok nagy száma a társadalmi gazdasági világrend menétét megzavarja, sőt felborítással fenyegeti, azóta kezdik egyesek és államhatalmak belátni,

hogy a létért való küzdelem elesettéivel nem lehet nem törődni és hogy a megzavart világtrend érdekében kell valamit tenni.

A gazdasági bajok tünetei azóta mutatkoznak rohamosan, amióta a gyáripar soha nem várt méretékben fejlődött ki és a mezőgazdasági művelés intenzív kiterjesztése folytán úgy ipari mint mezőgazdasági termékekben egyaránt oly mennyiségű javak termelésére képes, hogy a mai népesség számát meghaladó lakosság szükségleteinek kielégítésére is elegendő lehetne. Ha tehát a javak mennyiségének lényeges megnövekedése mellett az általános jólét csökken, akkor a legegyszerűbb logikai elgondolás alapján az annak a ténynek a következménye, hogy a lakosság legnagyobb része nem fogyasztja a termelt javakat. A termelés és fogyasztás körforgása megakad.

Ha az emberek akarnak fogyasztani, de nem jut nekik, mert nincs pénzük, mellyel megvehetnék szükségleti tárgyaikat, az azt jelenti, hogy az emberek nagy részének nem jut kellő mennyiség a termelt javakból, vagyis aránytalan a jövedelmek elosztása.

Nézzük e szempontból a magyarországi adatokat: A M. Kir. Pénzügyminisztérium szerint Magyarországon a keresők száma körülbelül 2.500.000 emberre tehető, vagyis az összlakosságnak mintegy 25 %-a bír önálló keresettel.

A pénzügyminisztérium adatai szerint a keresők között a nemzeti jövedelem úgy oszlik meg, hogy

a keresők 0.8 %-nak a jövedelem 80 %-a

a keresők 9 %-nak a jövedelem 20 %-a

a keresők 90.2 %-nak a jövedelem 0 %-a jut a Pénzügyminisztérium szerint.

Ez az adat némi helyesbítésre és magyarázatra szorul. A Pénzügyminisztérium ugyanis csak azokat a keresőket veszi figyelembe, akik jövedelemadót fizetnek, ellenben azokat a keresőket, akiknek jövedelmét akár bevallás hiányában, akár más okból a jövedelemadó kivetése szempontjából nem tartják nyilván, figyelmen kívül hagyja, — holott ezeknek a keresete is részét képezi a nemzeti jövedelemnek. A valóságban tehát sokkal kedvezőbben alakul a nemzeti jövedelem elosztása, mint ahogy a Pénzügyminisztérium adatai szerint következtetni lehetne. De bármennyire is megjavítanánk ezeket az adatokat, még mindig nagyon szomorú képet adnak a valóságos helyzetről.

Fellner Frigyes adatai szerint Magyarország nemzeti jövedelme 1929-ben 4.5 milliárd pengő volt. Ha ezt az összeget egyenlően osztanánk fel Magyarország lakosai között — kiknek számát kerek 9 millióban vehetjük —, akkor fejenként 500 pengő jövedelem jutna. A valóságos helyzet azonban még szomorúbb, mert a

fentebbi statisztika szerint a jövedelemmegoszlás még kedvezőtlenebb, mint abban az esetben volna, ha egyenlően oszlanak meg.

Míg ugyanis kb. 40.000 keresőnek (családtagokkal kb. 160.000 ember) fejenként kb. 18.300, családonként kb. 73.000 P. = 2920 millió pengő,

addig kb. 200 ezer keresőnek (családtagokkal együtt 800.000 ember) fejenként kb. 844 P. családonként 3375 pengő = 675 millió pengő,

és kb. 2 és fél millió keresőnek (családtagokkal együtt kb. 8 millió embernek) fejenként 112 pengő, családonként kb. 450 pengő = 900 millió pengő jut egy évre a nemzeti jövedelemből.

Ebben az utolsó kategóriában a mezőgazdasági osztály kisembereinek — számbelileg mintegy 4 millió léleknek — a helyzete a legszomorúbb. Ezekkel szemben a városi lakosság kis embereinek helyzete még mindig jobb, még ha jövedelmük szintén a létminimum alatt marad is.

A valóságban a jövedelmek nem átlagosan oszlanak meg, hanem minden kategóriában vannak, akiknek az átlagosnál nagyobb jövedelmük van. Ez a nagyobb jövedelem rontja a többiek átlagát, úgy hogy a valóságban a helyzet még szomorúbb, mint azt az átlagos számok mutatják.

Ha más országokban a nemzeti jövedelmek más számokban is jutnak kifejezésre, mint Magyarországon, egészen bizonyos az, hogy a többi országokban is hasonló aránytalanságok mutatkoznak, mint ahogy ez a magyarországi statisztikából kitűnik. Lehet, hogy vannak európai országok, melyekben sokkal nagyobb nemzeti jövedelem kedvezőbben oszlik meg, mint Magyarországon. Ha azonban figyelembe vesszük például India, Kína és Oroszország viszonyait, úgy kétségtelenül ezen országok jövedelmi viszonyai és a nemzeti jövedelemnek az ország lakosai közötti megoszlása még kedvezőtlenebb, mint Magyarországon. És egészen bizonyos, hogy a különböző gyarmatokban az erre vonatkozó statisztika még szomorúbb képet mutatna. Pedig ha India, Kína, Oroszország és a gyarmatok lakosainak számát vesszük figyelembe, akkor látjuk, hogy a földkerekséget benépesítő lakosság kétharmadrészének nagyobb hányada oly csekély jövedelemmel rendelkezik, hogy alig jöhet figyelembe a tömegfogyasztás szempontjából, holott a termelés világszerte abból a tudatos suppositióból indul ki, hogy az egyes országok fogyasztása lakosai számának arányában történik.

A mai kapitalista gazdasági rend termelése igen nagy arányokat öltött. Azonban a nemzeti jövedelmek statisztikája szerint a termelés

eredménye még mindig kevés ahhoz, hogy a lakosság teljes létszámának jólétét biztosíthatná. Ha az eddigi termelés eredményét akarnánk felosztani bármely ország lakosai között, akkor mindenkinek oly kevés jutna, hogy csakugyan egyik sem tudná szükségletét fedezni. Általános jólét helyett az általános nyomort fokoznánk. Ha tehát alkar valamely ország, akár az egész földkerekség lakosainak jólétét fokozni akarjuk, elsősorban gondoskodnunk kell az illető ország termelésének fokozásáról, vagyis a többtermelésről.

3. Evolúció a gazdasági és jogi megoldás felé.

A XIX-ik század végéig nem tudtunk annyit termelni, hogy mindenkinek bőven juthatott volna a megélhetésre. A háború óta azonban a háborúban megtanult és alkalmazott módszerekkel a kapitalista világ termelési rendje annyira fejlődött, hogy a termelés bőséges eredményei, amelyek a termelés természetéből és fejlődésének fokából szükségképen adódnak, kényszerítik az emberi társadalmat annak a felismerésére, hogy a termelés e nagy eredményeit a termelés érdekében levezessük, nehogy a termelés folyton növekvő tömegei a termelőt eltemessék.

Az indeterminált kauzális logikával a mostani helyzet kialakulásában a kapitalista gazdasági

rend termelésének a csődjét látják. A determinált funkcionális logika ellenfeen a mostani fokig emelt termelés lehetőségében és további fejlesztésében a kapitalista gazdasági rend diadalának lehetőségét látja.

A kauzális logika útján a kapitalista gazdasági rend csődjét a termelés csökkentésével akarják kikerülni. A funkcionális logika pedig a termelésnek a tényleges szükségletekhez képest leendő fokozásában és a termelés eredményének arányos felosztásában látja az egyedül megtehető utat a kapitalista gazdasági rend teljes diadalához.

Sokan, akik szintén a jövedelmek aránytalan elosztásában látják a bajok forrását, úgy akarnak segíteni e bajokon, hogy a túlnagy jövedelmű emberektől nagy jövedelmük egy részét el akarják venni. Ez azonban téves konklúzió. Azzal, hogy a nagy jövedelmeket tantemadó, vagy más adó segítségével akár részben, akár egészben elveszik, még nem javul a nincstelenek helyzete, annál kevésbé, mert hiszen mindenki belátja annak a feltevésnek abszurditását, hogy ezeket az elvett nagy jövedelmeket a nyomorgók között felosszák. Kétségtelen ugyan, hogy a jövedelemmegosztás aránytalansága hozza magával az egyik oldalon a túlságos fényűzést, a másik oldalon a túlságos nyomort.

Mégis a jövedelemmegosztásnak mai mód-

jáért és mértékéért nem lehet büntetni a nagy jövedelmű embereket. Ez épp oly ostoba dolog volna, mintha meg akarnám büntetni a vizet, mert oda folyik, ahova a szabiid esés folytán utat talál és meg akarnám büntetni a víztartót, amiért összegyűjti a bélefolyó vizet.

Ahhoz ugyan nem fér kétség, hogy a jövedelmek aránytalan megoszlása és nagyjövedelmeknek kevés embernek birtokába való összetömörülése épp oly kóros tüneteket okoz a társadalom organizmusában, mint amilyen súlyos kórt okoz az egyéni organizmusban egyes szövetek sejtjeinek túltengő kifejlődése. A társadalomban épp úgy mint **az egyéni organizmusban** az ilyen képződmények egyaránt életveszélyesek, mert a test többi orgánumainak életerejét kiuzsorázzák és funkcióját teljesen megbénítják.

Éppen úgy mint az emberi organizmus halála rendszerint már feltartóztathatalan, amikor a gyógyítás eszközét az ultimariatióban: a késben keresik, éppen úgy az emberi társadalom organizmusának életét is nagy veszély fenyegetné, ha a rákos képződmények gyógyításának egyetlen orvosságát csak a késben keresnénk.

Szerencsére az egyéni organizmus és a társadalom rákos megbetegedései között az a lényeges különbség is fennáll, hogy míg az egyéni organizmus rákjának okát képződésnek funk-

cionális láncolatát az orvostudomány még pontosan nem ismeri és ezért még mindig” tapogatózik a helyes és különösen a prophylacticus théria irányában, addig az emberi társadalom esetében megállapítható, hogy a társadalom jövedelemtorlódásának rákja, — vagy ha tetszik, mondhatjuk fogyasztási vagy társadalmi gyomorráknak is —, csak „para-rák”, vagyis a fejlődésben lévő, organikus egészské kialakuló társadalom funkcionális zavarából keletkezett. Tehát nem is betegség. És csakugyan nem lehet betegnek minősíteni a gazdasági krízis dacára a társadalmat, mert ahol annyi munkáskéz van, amely akar és tud dolgozni, és ahol annyi egészséges gyomor van, amely akar és tud fogyasztani, ahol annyi „ész, erő és szent akarat” van, amely tud alkotni és teremteni, ott nem lehet a társadalom beteg.

Amilyen súlyos e funkcionális zavar hatása, épp oly könnyen szüntethető meg maga a funkcionális zavar. Sokkal kisebb fájdalommal, mint amelyet az operáció okozna, ha akár a fennálló törvényes rend keretében, akár annak feldöntése után forradalom keretében akarnánk a kést igénybevenni. És sokkal kisebb anyagi áldozat árán érhető el a kívánt eredmény, mint amilyen áldozatot, pazarlást értékeknek pusztulásával és pusztításával követel a mai súlyos helyzet.

Az emberi gondolkodás egyik sajátossága,

hogy jövőbeli helyzetekhez való alkalmazkodást a jelen helyzetek szerint ítél meg. Rendszerint ezért irtóznak újításoktól, mert nem alakult ki a jövőbeli helyzetek tiszta képe és az azokhoz való alkalmazkodás mikénti lehetősége. Épp ezért e súlyos helyzetből csak akkor lehet zökkenés nélkül kijutni, ha az alkalmazandó rendszabályok a legkevesebb helyen és a legkisebb ellenállást váltják ki.

E tekintetben feltétlenül helyes az az álláspont, mely minden reformnak kiinduló pontjául a meglevő állapotokat veszi, ami egyértelmű azaz, hogy a jövőbeli fejlődésnek a múltra kell támaszkodnia.

Ez az álláspont nem jelenthet a jelennél való megállást, különösen ha az mindenkire nézve elviselhetetlen. Nem jelenthet az ismeretlen jövőbe való ugrást, de nem jelenthet a múltba való visszatérést sem.

Minden reform végeredményben jogi reform. Az új életviszonyoknak új formába való öntése. A változott termelési viszonyoknak megfelelően kell az eddigi jogi szabályozást egy lépéssel előbbrevinni, hogy a termelésnek további fejlődését lehetővé tegyük és a fogyasztással funkcionálisan összefüggő körforgását biztosítsuk.

A személyiség védelme minden modern jogrendszerben tért foglal. De amíg ez az elv egy-

előre csak abban a mértékben jutott kifejezésre» hogy minden ember világrajövele biztosítva és azután az integritása van megvédve, nem történt még intézkedés oly jogszabály életbeléptetésére, amely az embernek munkájából való megélhetését biztosítaná.

Németországban és Angliában történt ugyan kísérlet a munkanélküliség esetére való biztosítás terén, félő azonban, hogy e kísérletek kudarca arra az ellentétes logikai kilengésre fog vezetni, hogy a munkanélküliség kérdésével egyáltalán nem kell foglalkozni. Véleményem szerint e kísérletek azért tévesztenek célt, mert a munkásnak a munkából való kikapcsolás esetére biztosítanak a termelés eredményéből bizonyos részt, holott ellenkezőleg a munkásnak munkája eredményéből kellene részt kapnia. Minthogy a munkanélküli segélyt csupán adóból lehetne fedezni, a munkanélküliségadója a rendes adón felül újabb megterhelés érzését kelti, sok esetben tényleg újabb megterhelést is jelent és amellet a vállalkozókat egyenlőtlenül sújtja. Teljesen érthető tehát, ha a munkanélküli segély a vállalkozók szemében gyűlöletessé válik.

Ez annál érthetőbb, mert a vállalkozó csak azt látja, hogy mind több és több munkás az ő zsebe terhére urizál és gondtalanul megél. Továbbá a munkanélküli adóteher azt a hitet is

felkelti benne, hogy ez a megterhelés fokozza az ő versenyképességének csökkenését és helyzetének rosszabbodását. Ez nagy részt így is van, ámbar tudjuk, milyen láncolat determinált eredménye úgy a vállalkozó súlyosbodó helyzete, mint a fokozódó munkanélküliség.

Ameddig csak egy-két országban történik intézkedés a munkanélküliség ellen, ameddig bármilyen intézkedés csak elszigetelten egy téren történik és az intézkedések sora láncolatosan nem kapcsolódik egymásba, addig minden intézkedés — még ha az elgondolás alapján véve helyes is volt — teljesen meddő fog maradni.

Az úttörők példáinak sikertelenségét az ő elgondolásaik ellen használják fel bizonyítékkul.

Henry Ford volt ama kevesek egyike, aki nemcsak hangoztatta, de elgondolását meg is valósította, hogy t. i. a munkás fogyasztóképességét emelni kell. Ő tehát olyan bért fizetett, amely jóval meghaladta más hasonszerű munkások bérét és tulajdonképen a normális béren felül, de bér formájában részt juttatott a vállalat (hasznából).

Az elgondolás elméletileg helyes, gyakorlatilag azonban azért nem vált be, mert habár az ő munkásai tényleg fogyasztóképesebbek, a termelés szempontjából ennek azért nem volt látszata, mert hiszen ez a nagyobbodott fogyaszt-

tókéesség nem a Ford autók vásárlásában merült ki, hanem más szükségleti cikkek megvételében, úgy hogy Henry Ford munkásainak nagyobb bére sok más, számon nem tartott termelőnek vált előnyére. Ha azonban Henry Ford nem elszigetelten valósította volna meg reformgondolatát, hanem intézményesen minden vállalatban megvalósították volna azt, akkor nyilvánvalóan a munkabéreknek általános emelése általános munkás jólétet eredményezett volna és az általános munkás jólét a termelés nagyobb területén szemmel láthatólag is fokozta volna a termelés eredményét. (Dynamó elmélet.)

Egy másik világ cég, a Lever Brothers Ltd. más formában juttat munkásainak részt a vállalat hasznából. Minden munkás és minden tisztviselő a munkabéren, illetve fizetésen felül bizonyos szolgálati év után részvényese lesz a vállalatnak, ingyen részvényt kap és részvényének száma a munkaévek számának emelkedésével szintén emelkedik. Azok tehát, akik a vállalat termelésének eredményéhez munkájukkal hozzájárultak, a munka jelentőségének foka szerint osztalék címén részesednek a vállalat hasznából.

A munkásoknak és tisztviselőknek a vállalati haszonban való részesedésére Németországban is találunk érdekes példát. A Carl Zeiss jeni világhírű optikai gyár az egyik volt tulaj-

donos rendelkezése folytán a család és a munkások meg a tisztviselők közös tulajdonává vált, aminek lényeg-e a közös, de nem szükségképen egyenlő haszonrészesedés.

A munkatársak közül a legkiválóbbnak a vállalat tulajdonosai közé való felvétele egyes magán^bankár cégeknél, amelyek világviszonylatban is jelentős cégeknek tekinthetők, elég gyakori eset. Részvénytársaságoknál pedig a kiválóságot az igazgatóságba való felvétellel és tantiemek juttatásával honorálják.

A hatáskör és haszonrészesedés kiterjesztésének egészen nyilvánvaló magyarázata abban rejlik, hogy a munkatárs érdekeltsége és a vállalatvaló érdekközössége az utóbbinak sokkal nagyobb előnyére válik, mintha az érdekelletét fennforgása esetén irigységből a vállalatnak titkos ellensége lenne.

Ugyanerre az egész plauzibilis pszichológiai magyarázatra vezethető vissza az a világszerte meghonosodott gyakorlat, hogy nemcsak a magasabbrangú vezető, hanem az alantasabb rangú tisztviselők is a vállalat mérlegének eredményéhez képest az üzleti év végén remunerációban részesülnek. Ez annyira meghonosodott szokás, hogy már a bíróságok jogképző gyakorlatában is hathatós védelemben részesül és a fizetés kiegészítő részének tekintik.

Sajátságosképpen azonban csak a tisztvi-

selők kapnak remunerációt, a munkások nem. Ennek nyilvánvaló magyarázata az, hogy a tisztviselők, mint az adminisztráció intézői látják inkább a vállalat mérlegét, vagy sokszor a mérleggel leplezett tiszta helyzetet. Ezért kell inkább a tisztviselőt az érdekközösségbe bevonni és fizetés meg remuneráció alakjában a vállalat hasznában nagyobb mértékben részesíteni, mint a munkást, holott a munkás produktív munkájától legalább annyira függ a termelés eredménye, mint az adminisztrációt végző, közvetlenül improduktív tisztviselői munkától. Pedig nyilvánvaló, ha a munkás a munkabéren felül — mely a költségszámítás szempontjából fix összegben megállapított koefficiense kell legyen a termelésnek —, még a termelésnek a vállalati mérlegben kifejezésre jutott eredményéből is kapna haszonrészesedést, épp oly fogyasztóképes lenne, mint a tisztviselő, akinek jövedelme a munkáséhoz viszonyítva, mégis csak sokkal nagyobb.

Az angol szénbányák nationalizálásának kérdése, — ami alatt tulajdonképpen a szocializálást kell érteni — már rég nyugvópontra jutott volna, ha a tulajdonjog kérdésének feszegetése helyett a bányamunkásoknak a vállalat hasznában való részesítése biztosítva lett volna.

Mindaddig azonban, míg csupán az egyes vállalkozó tetszésétől függ, hogy rendszeresíti-e

a remuneration vagyis a fizetésen felül a vállalati haszonban való részesedést és teljesen a vállalkozó tetszésétől függ e részesítés mértéke, mindaddig nem mutatkozhatik az a hatás, amely bekövetkeznék, ha ez a világszerte elterjedt szokás intézményesen általánossá és törvényesen kötelezővé tétetnék és megállapítatnék e haszonrészesedés aránya.

Nem kell különösebb fantázia annak elképzeléséhez, mi következne be, ha világszerte mindenütt és minden téren, tehát nemcsak a kereskedelmi vállalatok körében, hanem az ipari, mezőgazdasági és bányászati termelés terén egyaránt, nemcsak a vezető-tisztviselő, hanem kivétel nélkül minden tisztviselő és minden munkás munkájuk fontosságának jelentősége, tehát érdemük és ennek alapján megállapított kulcs szerint részesülnének a vállalat tényleg elért hasznában.

Ugyebár nem nehéz elképzelni, hogy ebben az esetben világszerte mindenütt minden tisztviselő és minden munkás — legalább is aránylagosan — olyan fogyasztóképes lesz, mint most csupán a kiválasztottak. Azt sem nehéz elképzelni, hogy a fogyasztóképeség biztosítása esetén minden fogyasztóképes ember tényleg fog is fogyasztani.

Ugyebár könnyű elképzelni azt is, hogy ha világszerte másfél milliárd ember rendszeresen

fogyaszt a tényleges szükségleten felül termelt produktumokból, itt a földkerekségen oly lázas és lendületes munkafolyamatnak kell bekövetkeznie, mint amilyen lázas és lendületes munkafolyamatot a ménéknél és hangyáknál lehet tapasztalni.

Nos, amilyen könnyű elképzelni ezt a munkafolyamatot, épp oly könnyű megtalálni a gazdasági krízis megoldásának a módját.

Ez a mód nem más, mint az a Kolumbusztörvény szerű intézkedés, hogy mindenki, aki munkájával a termelésben részt vesz, a vállalat ténylegesen elért hasznában törvényesen vagy legalább is rendeletileg biztosított kulcs szerint részesítendő. A személyiség védelméről szóló alapelv kiegészítéseképpen megállapítandó, hogy minden embert megillet oly jövedelem, mely arányban áll a saját munkájának mások szellemi és testi munkájával közösen előmozdított termelés eredményével. Ez a jövedelem a normálbéreken és fizetéseken felül a vállalat hasznából biztosítandó.

E jövedelem-arányosítás tényleges elérése céljából a termelés minden ágazatában működő vállalat körében a vállalat szellemi és testi munkásainak egyaránt rész biztosítandó a vállalat ellenőrzésében és esetleg igazgatásában, habár csak a kisebbségi képviseleti elv érvényesítése mellett.

A szellemi munkásoknak az ellenőrzésben és igazgatásban való részvétele mint kötelesség ténylegesen valóságot képez. Most még csak mint jog biztosítandó, úgyszintén kiterjesztendő ez a jog a testi munkásokra is, ipari és mezőgazdaságiakra egyaránt, akiknek ezidőszert ténylegesen nincs módjuk bepillantani a vállalat vezetésébe és így a bepillantás hiányában ténylegesen sem gyakorolhatnak ellenőrzést a vállalat vezetésében, még kevésbé van jogilag és gazdaságilag részük a vállalat vezetésében és ellenőrzésében.

A magyarországi mezőgazdasági munkások felsőházi tagsága p. o. akkor válik igazán nagy jelentőségűvé, ha e széles politikai jogkiterjesztés egyúttal széles gazdasági jogkiterjesztés alapjára is helyezkedik.

A jövedelembiztosítás és kiterjesztés gondolatának intézményes alkalmazása új, de maga a gondolat már a római jogban is e klasszikus szavakban jutott kifejezésre: „*Honeste vivere, neminem laedere, cuique suum tribuere.*”

Több mint 2.000 évnek kellett eltelnie, amíg eljutottunk oda, hogy a jogszabály postulatuma általános valósággá váljék.

Ez az intézkedés mely egy-két szakaszos törvényiben fektethető le, utolsó láncszeme ama synchronistikus intézkedések sorának, melyeket a termelés mindkét ágának: az ipari és me-

zógazdasági termelés közötti összhang megteremtése céljából szükségesnek találtunk.

Ha csupán a termelést szabályozzuk és hozzuk rendbe, a fogyasztás lehetőségét azonban nem biztosítjuk, úgy tennénk miként a vízi erőnek kihasználása céljából a vizet összegyűjtjük, de a víz eséséről nem gondoskodunk. Nemcsak a vizierő kihasználása lehetetlen, de az összegyűlemllett víz elöntésének a veszélye is fenyeget. Ha pedig a termelés fokozása nélkül csak a fogyasztóképesség emelése céljából a jövedelmek arányosítására törekednénk, általános szegénységet idéznénk elő, mert a mai termelés eredménye nem elegendő az általános jólét megteremtésére. Termelés fogyasztás nélkül és vízint: ugyanolyan lehetlenség, mintha elektromos áramkört akarnánk megindítani anélkül, hogy gondoskodnánk a drótok összekapcsolásáról.

Sokan azt fogják mondani, hogy ha az ipari kartelek mellett még a mezőgazdasági kartelek is fel fogják emelni termelvényeik árát, az ennek nyomán bekövetkező drágaság fogja lehetlenné tenni a nagyobb jövedelemben részesített fogyasztó szükségleteinek kielégítését. Tehát hiába volt a jövedelmek intézményes arányosítása. Ily okoskodás azonban nyilvánvalóan téves. Igaz ugyan, hogy az árak az egész vonalon emelkedni fognak, de ez az áremelkedés el-

veszti jelentőségét, mert ugyanaz, aki mint fogyasztó magasabb árat fizet, mint termelő magasabb jövedelemhez jut. Ha t. i. a mostani magas ipari árak arányában felemelik a mezőgazdasági termények árát, akkor a mezőgazdaságnak az ipari termékek árával arányban emelkedő haszna és jövedelme — a mezőgazdasági termelésben résztvevők közötti arányos elosztása esetén — mindenkinek lehetővé fogja tenni, hogy ipari termékekben való szükségletét fedezze.

Tegyük fel, hogy az ipari termelés terén újabb áremelés következne be; ez szükségképen magával vonná a mezőgazdasági termények árának felemelését is.

Azonban a termelés bármily ágában eszközölt áremelés nem jelentene drágulást a termelés különböző ágazataiban résztvevőkre, mert az árak emelkedésével párhuzamosan emelkednének a jövedelmek, melyek a mindenkori árak megfizetését — akár alacsonyak, akár magasak — lehetővé tennék.

A dinamószerű folytonos áremelés helyett kétségtelenül az ipari és mezőgazdasági szervek által létesítendő áregyeztető megállapodások szabályoznák az árakat.

Lesznek olyan ellenvélemények is, hogy egyes vállalatok veszteséges mérlege esetén a munkások haszonrészesedése illuzóriussá válik. Kétségtelen, hogy veszteséges mérleg esetén

nem lehet haszonról szó, tehát haszonrészesesedésről sem lehet szó. Másrésztől azonban egyáltalán nem utópisztikus az a feltevés, hogy úgy az ipari, mint a mezőgazdasági termelés szervezettsége mellett a veszteséges mérlegek kora úgyszólván lezártnak tekinthető.

Nem lehet összehasonlítani a mai állapotot, amikor a szervezetlenül és tervszerűtlenül működő termelés a jövedelem nélküli fogyasztókkal áll szemben, azzal az állapottal, amikor a szervezett ipari és mezőgazdasági termelés a törvényesen biztosított jövedelmű fogyasztókra támaszkodik.

Ugyanazok a tények, amelyek ma a szervezetlen termelés állapotában mint véletlen tényezők hatnak, egyik esetben hasznothajtó spekulációnak, máskor pedig a legsúlyosabb veszteségek előidézői, a szervezett termelés állapotában megszűnnek a véletlen hatásaiként szerepelni. A fogyasztás kielégítésére működő termelés nem lehet veszteséges, ha a termelés és fogyasztás körforgásának funkcionalitása biztosítva van. Valószínű, hogy nagy spekulatív hasznok lehetősége kizártnak tekintendő, de épp oly valószínű, hogy a véletlen veszteségek kora is lezártnak tekinthető.

Feltéve, hogy mégis lesznek zavarok a termelés és fogyasztás egyes viszonylataiban és a termelés veszteséges lesz, ebben az esetben el-

esik a haszonrészesedés lehetősége és az ilyen termelési ág munkásai, esetleg vállalkozói is máshol fognak keresni elhelyezkedést.

Lesznek olyanok is, akik nem tartják kívánatosnak a tervszerű termelés szabályozottságát és az emberek jászolszerűen biztos megélhetését, akik az ember harcos természetében látják az emberi élet szépségeit és akik féltik az emberiség jövőjét az egyhangúságtól, mely a dekadenciához vezethet.

Egyébként a társadalmi élet szabályozottsága egyáltalán nem jelenti a jászolszerűséget. A méh társadalmának szabályozottsága egyáltalán nem csökkenti ambícióját és kötelességérzetét a méhnek, amely néha naponta 100 km-nyi utakat is beröpdös, hogy kötelességét teljesítse önmaga és méhtársadalma iránt.

Az ember pedig abban különbözik lényegesen a természet minden egyéb lényétől, hogy önmagának és az őt alkotó természet titkainak megismerésében iparkodik az őt körülvevő korlátokat minél kijebb és kijebb tolni. És minél jobban sikerül ez, annál tökéletesebben fogja kötelességét teljesíteni önmagával és az emberi társadalommal szemben.

Az emberi társadalom mindinkább tökéletesedő szabályozottsága nemcsak nem fogja le-
törni a kötelességek teljesítésére hajtó törekvését, ellenkezőleg a mindennapi kenyérért vég-

zendő munka megkönnyítése még inkább lehetővé fogja tenni oly magasságokba való szárnyalását, ahol — ha megismerni nem is tudja — legalább önmagában átérezni iparkodik a Mindenható Végtelenséget és örökkévalóságot, aminek és kinek a megismerésére a legalsóbbrendű pápua épp úgy törekszik mint a legtökéletesebb eszű és legszentebb életű pápa.

A következőkben bizonyítani fogom, hogy a termelés és fogyasztás zavartalan körforgásának biztosítása esetén szinte egy gombnyomásra megindul a társadalom áramkörében a cirkuláció, mely a társadalom minden terén a funkcionalitás zavartalanságát lehetővé teszi és a legsúlyosabb problémák megoldásához vezethet.

IV. NEMZETGAZDASÁGI PROBLÉMÁK.

1. Termelési kölcsön.

A termelő munka az öntermelt munkaeszközök segítségével indult meg, de akkor vett nagy lendületet, amikor mások termelőmunkájának eredményéből származó munkaeszközök segítségével fokozható volt. A termelő munka sehol és sohasem nélkülözheti a munkamegosztás folytán mások által termelt eszközöknek igénybevételét a munka fokozásának és eredményes voltának emelése céljából. Beruházást csak akkor tehetünk, ha a beruházás pénzübeli egyenértékét saját termelésünk eredményének feleslegéből megtakarítjuk, vagy ha saját szükségletünk és az üzem költségeinek fedezésén túl nem tudunk többet termelni, akkor a termelő tőke segédeszközeit kölcsönből vagyunk kénytelenek beszerezni.

Közép- és Keleteurópa valamennyi agrártermelői kevés kivétellel kölcsönre vannak ráutalva, hogy intenzív termelési módra áttérhessenek és a többtermelést elérhessék. Azonban az éppen most dúló hitelválságban nyilvánul meg a

legnagyobb bizalmatlanság bel- és külföldi bankok részéről, amelyek saját és idegen tőkék kihelyezésére volnának hivatva.

A bizalmat nem lehet kieroszakolni és nem lehet sem szép szavakkal kifejezett Ígéretekkel, sem pedig állami garantiákkal kieszközölni. Épp úgy amint a helyzetek változása változtathatja meg az emberek természetét, épp úgy a bizalmatlanság helyett akkor fog újból a bizalom felülkerekedni, ha a pénzádó körök látni fogják oly viszonyok kialakulását, amelyek között kihelyezett tőkéiket és ezek gyümölcsözését biztosítva látják.

Ha látni fogják, hogy Európa- és világszerte megindul oly rendezési folyamat, melynek következtében úgy az ipari és főleg a mezőgazdasági, nemkülönben a fogyasztói válság megszűnése joggal és bizonyosan remélhető, akkor a kihelyezésre váró tőkék elhelyezésére kínálkozó alkalmat fel is fogják használni és egészen bizonyosan ki fog egyenlítődni az a kamatlábkülönbség is, amely rövid és hosszú lejáratú kölcsönök között fennáll.

Ez a kamatlábkiegyenlítődség minden bizsonnyal oly nívón fog bekövetkezni, amely a termelés rentabilitását lehetővé teszi, mert magasabb nívón a termelő azt hasznothajtóan igénybevenni nem tudja.

A termelés és fogyasztás intézményes biz-

tosítása épp oly bizonyossággal meg fogja indítani a termelői kölcsönök rendszeres folyamatát, mint ahogy a termelői kölcsönök is megindítják a többtermelést, ha a kölcsönöket tényleg a termelés fokozását előmozdító tőkék befektetésére és nem más egyébre fordítják.

A termelési kölcsönök között egyrészt, továbbá a termelés és fogyasztás között másrészt épp oly funkcionális kapcsolat áll fenn a hatás és visszahatás szempontjából, mint ahogy minden organizmus tényezőinek életműködésében fennáll a funkcionális kapcsolat a hatás és visszahatás alapján.

A termelési kölcsöntől meg kell különböztetni a szanalási kölcsönt, mely a veszteség ideiglenes fedezésére szolgál. A szanalási kölcsön, ha egyúttal nem történik gondoskodás a többtermelésről, amelynek eredményéből a kölcsön visszafizethető, magábanvéve nem oldja meg sem a mezőgazdasági válság, sem az államháztartás válságának problémáját. Ideiglenesen talán enyhítené a gazda és az állam helyzetét, de végeredményben mindkettőt súlyosbítaná, mert növeli a kötelezettségeket, melyeknek súlyát már a kölcsön nélkül sem bírták.

2. Adózás.

Az államra háruló feladatok mind nagyobb mértékben való növekedése következtében az

államháztartás szükséglete is folyton nagyobbodik. E nagyobbodott szükségletről gondoskodni kell. A különböző adónemek közül, amelyek az állam szükségletét fedezni vannak hivatva, a földadó az utóbbi évtizedekben alig változott. Ez részben annak is a következménye, hogy a földbirtokviszonyok és különösen ennek termelési és jövedelmezőségi viszonyai a legutolsó időkig kevésbé észrevehetően változtak meg, mint az ipar és kereskedelem viszonyai.

Ez utóbbi foglalkozási ágak a XIX. század második felében a fejlődés sokkal nagyobb lendületében voltak, mint a mezőgazdasági termelés. Az ipar és kereskedelem fejlődése is sokkal nagyobb mértékben növelte az államra háruló feladatokat, mint a mezőgazdaság. A földművelésügy közigazgatása csak a XIX. század utolsó évtizedében és a XX. század óta mutat jelentősebb fejlődést.

Az életnek ez a szemmel látható menete és fejlődése jelölte meg az ipar és kereskedelem mezejét mint olyan területet, ahol az újabb adók forrását keresni kellett. Jöttek a különböző egyenes és közvetett adók és ezeknek mindinkább komplikált és komplikáltabb adminisztrációja. Ma ott tartunk, hogy az állam a maga megnövekedett feladatainak teljesítésére nem tud többé fedezetet találni a legkülönbözőbb adók bevételeiből sem és itt vannak az adózók,

akiknek kereseti viszonyai nap-nap után rosszabbodnak és akik emiatt eljutottak teherviselési képességük legvégső határáig. Az államtól viszont elvárjuk feladatának legteljesebb és leg-tökéletesebb mértékben való teljesítését.

Mindama kísérletek, melyek a takarékos-ságban, illetve a túldimenzionált közigazgatás racionalizálásában jelölik meg az orvoslás mód-ját, véleményem szerint nem járhatnak eredménnyel.

A probléma lényege nem abban van, hogy a közigazgatás túldrága — ami kétségtelenül igaz ugyan —, tehát azt le kell építeni. Ha sikerülne is leépíteni a közigazgatást a mainál ki-sebb mértékre, ez a kisebb méretű közigazgatás is még mindig drága lesz a folyton kisebbedő teherviselési képesség arányában. Úgyszintén a racionalizálással esetleg megtakarított költsé-gek sem lesznek elegendők mindama feladatok teljesítésére, amelyek az államra hárulnak. Takarékoskodás az állami és magángazdaság-ban a termelés folytonos zsugorodását vonja maga után. A csökkentett termelés következté-ben szükségképen növekednie kell a munkanél-küliek számának, úgyszintén a csökkentett ter-melés mellett az egész vonalon csökkennie kell a jövedelmeknek; csökkentett jövedelmekből pe-dig nem lehet előteremteni azt a fedezetet, amely szükséges az állami feladatok teljesíté-sére.

Aki a kivezető utat hosszú lejáratú nagy államkölcson felvételében keresi, az valóságos utópisztikus eszközökhöz kíván folyamodni, mert a mostani világkrízis megoldása nélkül csaknem kizártnak tekinthető ily kölcsönök megszerzésének a lehetősége. Az államháztartás válságos helyzetének rendezése szorosan összefügg a világkrízis megszüntetésével.

A magyar mezőgazdasági krízis megoldása nélkül a legkisebb földadó is elviselhetetlen teher és súlyát nem fogja enyhíteni a közigazgatás racionalizálása sem, sem semmiféle kölcsön, melyet más társadalmi rétegek megterhelésével adnának a földműves osztálynak. A fogyasztói krízis megoldása nélkül pedig össze kell roppannia minden adózónak, mert e krízis megoldása nélkül a lakosság legtöbbször kereseti lehetősége még a mainál is jobban és jobban fog összezsugorodni és csökkenni.

Teljesen absurd állapot, ahogy egy agrár országban a többséget kitevő agrárosztály, melynek tevékenységéből az egész országnak meg kellene élnie, állandóan segítségre és támogatásra legyen rászorulva és még az adóját sem képes megfizetni.

A „Loch auf Loch zu” politikája csődöt mondott. Sokkal radikálisabb, de sokkal egyszerűbb eszközök kellenek, melyek senkinek sem fájnak, de mindenkinek javára szolgálnak és a

nemzetet csakugyan kisegítik a kátyúból, melybe jutott.

Az adórendszer csak akkor egészséges, ha az adómorál alapján épül fel. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha az adó nem veszélyezteti az adózó teherbíró képességét. Ahol ez bekövetkezik, ott az adózó az immoralitás terére kénytelen lépni. Az adó az adózó teherbíróképességével akkor van arányban, ha ez megfelelő jövedelemmel rendelkezik. Ezzel pedig csak akkor rendelkezhetik, ha a termelés eredményéből megfelelő rész jut neki. Ahhoz pedig, hogy juthasson, megfelelő mennyiségű termelésre van szükség. Ha az adó a termelést nem terheli a teherbírá- sán túl, hanem ellenkezőleg a termelés további működésére ösztökél, akkor az adó megszűnik az adózó gyűlöletes réme lenni, ellenkezőleg az adómorál felkeltésének leghathatósabb eszköze lesz.

Legelsősorban a földadóreform viendő ke- resztül. A földadó ne a régi földadókataszterben lecsökkentett mértékben megállapított katasz- teri jövedelem alapján kontingentált összegben állapíttassák meg és ne is a most elért külön- böző arányú jövedelmek után, melyek a kül- és belterjes és teljesen az egyéni belátástól függő gazdálkodás sikerétől függenek, hanem új ka- taszter alapján, mely a földeket aszerint osztá- lyozza, hogy termőképességük és a mai terme-

lési módok mellett mit *lehet* belőlük kihozni. E rendelkezés folytán minden gazda kénytelen lesz a többtermelést fokozni, a többtermelés folytán pedig nagyobb jövedelemhez fog jutni, mely a fenti módon javasolt földadót el fogja bírni.

Nem szabad ezt az adót a mai helyzet szempontjából megítélni, amikor a mezőgazdaság a legkisebb rentabilitással, sőt talán nagyrészt veszteséggel dolgozik. Nem szabad a földadót oly helyzet szempontjából megítélni, amikor az sem a termelés mennyiségével, sem a termények árával nincs arányban. Ellenben oly új helyzet alapján kell megítélni, amikor megteremtettük a többtermelés előfeltételeit és tényleg annyit termelünk, amennyit feljavított feltételek mellett a földből kihozhatunk, továbbá amikor az adót nem a szervezetlen verseny alapján lezüllesztett árakból kell fedezni, hanem a nagy és kisbirtok által kartelszerűen megállapított árakba az adót épp úgy belekalkulálják és áthárítják, mint minden más termelési költséget.

Ebben az esetben a földadó nem lesz a mezőgazdasági termelés megterhelése, hanem annak épp oly funkcionális tényezője, akár csak a műtrágya költsége. Viszont a fogyasztót sem terhelné meg elbírhatatlanul, mert az áthárított adó megoszlanék az összes fogyasztók között és mert a törvényesen biztosított jövedelmek az

összes költségek és adók arányában szintén emelkednének.

Számokban a következőképen lőhetne illusztrálni az új földadó jelentőségét.

A mai holdankénti 8 q-ás átlag helyett — a nyugati államokban már elért átlagos termés figyelembevételével — vegyük a magyarországi termelést is a mai eredmény háromszorosában. E háromszoros termés értékét pedig a mai lezüllesztett árak mellett 1600 millió pengő összegben kimutatott érték helyett vegyük 9600 millió pengő összegben. (8 q-ás átlagtermés és 15 pengő átlagár mellett volt a magyar mezőgazdaság évi termelésének értéke 1600 millió pengő. 20 q-ás átlagtermés és 35 pengős átlag ár mellett az évi termés értéke tehát mintegy 9600 millió pengő.)

Statisztikai kimutatások szerint a mezőgazdaságot terhelő adók összege a mezőgazdasági termelés értékének 10 százalékára tehető. Ha a többtermelés mellett a fentebb kimutatott 9600 millió pengő értékből szintén csak 10 %-os kulcs mellett állapítjuk meg a mezőgazdaságra kirovandó adók összegét, (a cukortermelésnél az adó és kincstári részesedés a forgalmi ár alapján számított termelési érték 50 %-át teszi felülről lefelé számítva), úgy a mai 160 millió helyett 960 millió pengő lesz a mezőgazdaságra eső egységes termelési adó összege, melyet a

szervezett termelési viszonyok között működő mezőgazdaság biztosított jövedelmezősége könnyen elbír.

Ez az egységes adó magában foglalná úgy a földadót, mint a jövedelmi adót, úgyszintén a mezőgazdaság által fizetett egyéb adókat is.

A termelési adó egységesítése által elérhető az adórendszer egyszerűsítése az egész vonalon. A termelési adó nem volna egyértelmű a forgalmiadó jellegével, hanem a jövedelmiadó jellegét viselné, mert szervezett termelés és biztosított fogyasztás mellett a termelés kell, hogy hasznothajtó és jövedelmet biztosító legyen.

Ha az ipar és kereskedelem termelési értékét (a kereskedelem esetében termelési értéknek a forgalom összértékét tekintem) a mai 2800 millió pengő helyett (a mezőgazdasági termelés eredményének forgalombalhozott értékét beleszámítva) 15000 millió pengőben veszem és ebből ugyancsak 10 % termelési adót állapítunk meg, ebben az esetben az ipar és kereskedelem termelési adójának összege 1500 millió pengőre rúgna.

(A 10 % termelési kulcs átlagszám. A valóságban az adókulcsnak progressívnek kellene lennie a jövedelem nagysága szerint.)

Ily arányú termelés és forgalom mellett az intellektuel szabad pályákon működő egyének, valamint mindazon osztályok adóját is,

akik adójukat áthárítani nem tudják, minimálisan számítva 100 millió pengőben, a külön igénybevett speciális állami szolgálatokért fizetett illetékek összegét pedig 150 millió pengő összegben vesszük, úgy a többtermelés normális viszonyai mellett elérhető állami budget bevételei körülbelül 2700 millió pengőre tehetők.

A vámok a bevételekből kiesnek, mert az ipari és mezőgazdasági kartelek rendszere mellett elvesztették azt a jelentőségüket, hogy a termelés védőeszközei legyenek, továbbá mert pénzügyi szempontból sem indokolt a fenntartásuk, ha a termelési adó forrásában bőséges fedezetet találunk a budget bevételi tételeire.

A budget kiadási tételei szempontjából különbséget kell tenni a személyi és dologi kiadások között.

A dologi kiadások, amennyiben nem az adminisztráció tárgyi feltételeit biztosítják, hanem beruházások eszközlésére vannak szánva, a teljesítendő állami feladatok nagyságához igazodnak. Ha a feladatok pénzügyi terjedelme meghaladja a költségvetésbe felvehető összegek kereteit, indokolt a beruházási kölcsön, melynek amortizációi kell, hogy a költségvetésben fedezetet találjanak. Valószínű, hogy a társadalmi jólét fokozásával a dologi kiadások és különösen azok, amelyek beruházásokkal kapcsolatosak, mindig emelkedni fognak.

Ami a személyzeti kiadásokat illeti, úgy inkább a mai rendkívüli viszonyok teszik kívánatossá a személyzeti létszám csökkentését. Különben a személyzeti létszám attól függ, hogy a múlhatatlanul szükséges és az államra háruló feladatok mily nagy létszámot kívánnak.

Egyébként a személyzeti létszám lényeges csökkentése a következő elgondolás alapján érhető el:

Az egységes termelési adó mellett az adózók egyéni folyószámlái megszüntethetők. Az adót a termelési ágak szervezetei állapítják meg és szolgáltatják be az állampénztárba.

Az adóközösségek rendszere, mely nálunk egyes foglalkozási ágakban már életbelépett és igen jól bevált, általánosan minden foglalkozási ágban bevezethető.

Az állam adóhatóságai csakis az adóközösségek autonóm képviselőivel állanak közvetlen összeköttetésben. Ezek együttesen állapítanak meg az adóközösségek által viselendő adó nagyságát. Az adóközösségek autonóm hatóságainak képviselőiből alakulna az adóközösségek nagytanácsa mint fellebbezési fórum oly esetben való döntés céljából, ha az egyes adóközösségek és az állam hatóságai az adóösszeg tekintetében nem tudnának megegyezni.

Az egyes adóközösségekre kivetett adók összegszerű felosztása a tagok között és az adók

behajtása az adóközösségek feladatát képeznék. Az adóközösségen belül pedig minden vállalat — annak tulajdonosa és alkalmazottai — meg-
egyezés alapján állapítanak meg a vállalatra eső adók felosztását és egyúttal végeznék az adóadminisztrációt épp úgy, mint bármely más vállalati ügy adminisztrációját.

Az államnak a termelési ágak szervezeteivel szemben kifejtett adminisztratív tevékenysége az ellenőrzésben merülne ki, amely körülbelül úgy volna elképzelhető, mint az angol chartered accountant intézménye által kifejtett ellenőrzés, mégis azzal a különbséggel, hogy az ellenőrző közegek állami funkcionáriusok volnának, nem pedig szabad hivatást kifejtő személyek.

Az adóközösségek rendszere mellett az állam és egyéb közhatóságok pénzügyi adminisztrációja a legminimálisabb létszámra redukált személyezettel lenne elintézhető. Az a sok pepecselő munka, amely ma az állami adminisztráció megölője, teljesen kiküszöbölhető lenne.

A pénzügyi adminisztráció leegyszerűsítéséhez hasonló módon az állami közigazgatás sok más téren volna keresztülvihető egyes adminisztratív ténykedéseknek a különböző termelési ágak autonom testületeinek hatáskörébe való utalása által. Ezáltal nemcsak az állami személyzet létszámának lényeges csökkentése volna

elérhető, hanem az is, hogy az állami és más közhatósági közigazgatás nagyrészt az állami hatóságok és a termelési ágak autonom testületeinek harmonikus összműködésén épülne fel. Ez a harmónia pedig végleg megszüntetné azt az antagonizmust, mely ma sokszor még fennáll állami közegek és magánosok között.

Az állami közigazgatás decentralizálása maga után vonná minden embernek valamely testületbe való tartozandóságát, amely testület valamilyen részese az állami adminisztrációnak. Ez a hozzátartozandóság fokozná minden embernek a közösség érzetét, amely kell, hogy alapja legyen az állam mint legfőbb erkölcsi testület épületének, amelyet mindenki otthonának és ne börtönének vagy dologháznak tekintsen.

Az állami közigazgatás nagymérvű decentralizálása folytán feleslegessé váló tisztviselő-sereg nagyrésze elhelyezkedést találna autonom testületek kereteiben, amelyeknek szükségük lesz az állam és egyéb közhatósági tisztviselők kipróbált munkaerejére. Egy másik része pedig minden bizonnyal a termelés egyéb ágazataiban a termelő munkában való részvétellel tudna elhelyezkedni.

A közigazgatás decentrizálása folytán lepadt tisztviselői létszám a költségvetés bevételeinek fenti módon elérhető fokozása mellett a

mai fizetéseket többszörösen meghaladó fizetésben részesülhetne, ami a fogyasztóképesség fokozása céljából szükséges.

Nem szorul bővebb bizonyításra, hogy a földkerekségen ma alig van kormány, melynek ne volna eminens érdeke az állami költségvetésnek az országon belül működő termeléssel való összhangzásba hozása. Minthogy pedig ez a cél éppen a funkcionalitás kapcsolatánál fogva más-kép el nem érhető, mint hogy a termelés és fogyasztás összhangját világszerte megteremtjük; ez pedig legkönnyebben a Népszövetség útján lévén elérhető, nem lesz a földkerekségen kormány, mely már saját állama költségvetési egyensúlyának helyreállítása céljából is ne kövessen el mindent, hogy a Népszövetség munkáját a termelés és fogyasztás körforgásának világszerte való biztosítása érdekében siker koronázza.

Erre a kérdésre a Népszövetség fejezetében még visszatérek.

3. Aranyteória-papírpénz.

A szükségletek fokozottabb kielégítése a munkamegosztással kezdődött. Az ember a primitív korszak után legtöbb szükségletét azzal elégíti ki, amit mások termelnek. A saját szükségletein felül termelt javakat lehet csak másokkal kicserélni. Minél többet termel, annál in-

kább tudja a termelő egyéb szükségleteit is kielégíteni. A többtermelés a cseregazdaságnak a kiinduló pontja. Ennek feltétele azonban tartalékok gyűjtése. Ily tartalékok hiánya és régibb korok tökéletlen közlekedési eszközei miatt a régi cseregazdaság korában a munkamegosztás nagyon szűkkörű lehetett csupán. A javak kicserélése nem egy általános értékmérőhöz volt viszonyítva, hanem a rendszerint kielégítendő szükségletek arányában és azokhoz viszonyítva.

Nagyobb arányú munkamegosztás csak akkor alakulhatott ki a cseregazdaságból, amikor a szükségleti tárgyak nem közvetlenül cserélődtek ki, hanem egy másik tárgy helyettesítése által, amely tárgynak meghatározott mennyiségéhez viszonyult a kicserélendő szükségleti tárgy értéke. Az állandó értékmérő és értékhelyettesítő gyanánt használt tárgyból és annak különböző mennyiségből és alakjából fejlődött ki a pénz.

A pénz, akármilyen tökéletessé és bonyolulttá fejlődött eszközei, forgalma és funkciójának szervezettsége szempontjából, nem szabad szem előtt téveszteni, hogy akkor is, amikor látszólag öncéllá lett, lényegében nem más, mint értékmérő és értékhelyettesítő forgalmi eszköz, mely mindig átváltoztatható mások által termelt javakká, akár fogyasztásra (szükségleti cikkek), akár termelésre vannak szánva (tőke).

A pénzgazdaság korszakában adott életviszonyok közzé beleszületett ember szemében minden termelés és fogyasztás előfeltétele a pénz. A pénzre valahogy úgy tekintünk, mintha azt valami emberfeletti hatalom teremtette volna, mintha abszolút léte lenne. Gondoljunk azonban arra, hogy például egy szigeten, melyen végigsöpör a Cyklon és mindent rombadönt és elpusztít, csupán csak a trezorokban felhalmozott pénz maradt sértetlen, vájjon ott, azon a szigeten jelent-e a pénz megélhetést és jólétet? Mindaddig nem, míg újból meg nem kezdődött a termelés és nincsenek feleslegek, melyek pénzért kaphatók, hogy a kapott pénz újból más javakká átváltoztatható legyen. Csak akkor és csak ott végezheti a pénz zavartalanul funkcióját, amikor és ahol a termelés is már folyik, ahol megvannak a föld, a tőke és a munka összeműködésének újabb és újabb feleslegei. A termelésnek mai fejlettségét csak a munkamegosztás tette lehetővé, a munkamegosztást viszont a pénz tette lehetővé és fokozta fejlettségének mai állapotáig. A pénz tehát eszköze a mai társadalmi termelésnek. Ha pedig a termelés rendje megzavarodott, úgy a pénz nem tudja funkcióját teljesíteni.

Az internacionális munkamegosztás és kereskedelem forgalmi eszköze évszázadokon át az arany volt és részben még ma is az.

Célszerűségi okok és az a tény, hogy a termelés világszerte sokkal nagyobb mértékben fokozódott, mint az aranytermelés, vezettek a papírpénz keletkezéséhez és fejlesztéséhez, mely a váltóval, a csekkel és a klíringgel kapcsolatban a tökéletesség, de egyúttal a bonyolódottság oly fokára emelkedett, hogy a világ ma, akár a Goethe Zaubерlehring] e tehetetlenül áll szemben azzal a varázslatos tömegjelenséggel, melyet az emberiség munkája a pénz bűvös hatásának segítségével felidézett és amellyel nem tud megbirkózni.

Általános felfogás szerint az aranyteoria alapján az aranykészletek percentuális kevesbedésében és aránytalan elosztásában keresik a világválság okát és arányos elosztásban megoldásának lehetőségét. Kétségtelen ugyan, hogy az arany eddig és ezidőszert is még igen fontos közgazdasági szerepet tölt be a pénz értékének kiegyensúlyozásában. Azonban véleményem szerint egyáltalán nem alkalmas eszköz még arányos elosztás mellett sem a válság megoldására.

Logikai kilengésből származó általánosítás eredménye az az általános vélemény, hogy mivel az arany évszázadok óta jól bevált csereeszköz volt, egyúttal képes mindazon funkciók kifejtésére, amely a gazdaság stabilitásának megalapozására is alkalmas.

Minél nagyobb az aranykészlet, annál inkább támasztja alá a hitet, hogy a pénz értéke biztosítva van. Háborús viszonyok között, amelyekkel egyértelmű a különböző gazdasági érdekelletetek összeütközése, az aranykészlet mennyiségétől függ egy ország pénzének és gazdasági helyzetének sorsa.

Az arany pénz nagyon jól megfelel a társadalom szervezetlen és békés állapotában, de kétélű fegyvernek bizonyul a harcban.

A gázok az ipari termelés terén a legkülönbözőbb módon hasznosíthatók, ha azonban harci eszköznek használják, a legveszedelmesebb fegyverré válnak. Ugyanígy az arany, ameddig mint közhasználati tárgy vagy csereeszköz használatos, békés funkciót teljesít, ha azonban egyes országok valutájának alátámasztására és más országok valutájának megtámadására használják fel, oly veszedelmes harci eszköz, mint a gáz.

Az arany — hadsereg módjára békében nagyobb eredménnyel, mint háborúban — lehetőséget nyújt a valuta ellen intézett támadás kivédésére, lehetőséget nyújt egy más valuta ellen intézendő támadás végrehajtására, de nem nyújt módot a termelés menetének biztosítására, ha a termelés és fogyasztás körforgásának állandósága meg van zavarva. Koncedálom, azt, hogy az aranyfedezet képes megvédeni a valuta ér-

tékstabilitását az ellenük intézett táraadás esetén és hogy kellő aranyfedezet nélküli valuták értéke is azért inog meg, mert a társadalom harci állapotában a legkisebb támadást sem tudják kivédeni. Mindebből azonban nem az következik, hogy az aranyfedezettel nem rendelkező országok a megfelelő arany mennyiség hiányában meg nem szerezhető arany után törekedjenek, hanem az, hogy ezen országok összefogjanak és közösen védjék meg papírpénzük értékállóságát és ezzel állampolgáraik vagyoni érdekeit papírpénzüknek oly alapra fektetése által, amelyen a papírpénzbe vetett hit és bizalom meg nem rendülhet.

Ez az alap az érdekelletétek megszüntetése, mely a termelés szempontjából amúgy is múlhatatlanul szükséges és a termelés organikus megszervezésével kapcsolatban közös internacionális papírpénz alkalmazása.

Eddig nem az arany, hanem a viszonyok aránylagos megbízhatósága adta meg a papírpénz értékének stabilitását. És ezentúl is nem az arany, hanem a viszonyok megbízhatósága, fogja megadni a pénz értékének megalapozottságát.

Az aranyelmélet indeterminált volta abban a felfogásban jut kifejezésre, hogy a kibocsátott pénz értékét csak a meglévő aranykészletre alapítja. Tehát függetleníti a termelt és forga-

lomba került értékek mennyiségétől. Holott a pénz a termelt értékek forgalom-lebonyolításának lévén az eszköze, a termelt értékek mennyiségétől nem függetleníthető és ahhoz kell igazodnia.

Anglia nagy világtörténelmi lépésre szánta el magát, amidőn elhatározta az aranykészízetői kötelezettség megszüntetését. Még nagyobb világtörténelmi jelentősége lett volna e tetteknek, ha az elhatározásnak indoka gyanánt deklarálta volna, hogy az aranyelméletet anakronizmusnak tekinti és ezzel felhagy.

Vájjon Anglia vagyónát a Bank of England pincéjében felhalmozott arany képviseli-e, avagy a világbirodalomban felhalmozott termelő tőke és a tőkének tényleges produktivitása, mely a termelt és forgalombahozható értékek mennyiségében jut kifejezésre?

Vájjon Anglia szegényebb-e, mint Franciaország vagy Svájc? Avagy Anglia kibocsátott pénzkének a termelő tőke termeléseredményéhez viszonyított mennyisége aránytalanabb-e, mint amilyen ez a viszony bármely más országban, melynek pénze ma még stabil?

Kétségtelen, hogy bármely országról is legyen szó, a mai állapot nem tartható fenn, hogy az aranyfedezet legyen a pénz stabilitásának bázisa. Egyszerűen azért nem, mert egyetlen ország sem volna abban a helyzetben, hogy

aranykészítmények kötelezettségének eleget tudjon tenni, ha ily irányú kötelezettsége 100 százalékban aktuálissá válik.

Mégis az aranygazdag országoknak mindaddig érdeke az aranystandard fenntartása, míg az aranyszegény országok meg nem találták a módját a gazdasági életben egyébként nagyszerűen bevált papírpénz értékébe vetett hit megalapozásának és megerősítésének. Ennek első feltétele azonban annak a közhelyeszerűen általános felfogásnak megdöntése, hogy az aranyfedezet nélküli papírpénz kibocsátása, vagy a kibocsátott papírpénz mennyiségének szaporítása inflációval egyértelmű.

Önmagának való ellentmondás akár aranygazdag, akár aranyszegény ország részéről, hogy nemzetközileg szervezett együttműködésre törekszenek az aranyteória fenntartása mellett. Ez épp oly lehetetlen, mint amilyen lehetetlen a legyőzött országok lefegyverzése és a győzők további fegyverkezése mellett arra törekedni, hogy valaha is megegyezést lehessen létesíteni a nemzetek között, anélkül, hogy megfelelő előkészületek történjenek a kívánt gazdasági kooperáció létesítésére.

Az aranyszegény országoknak az aranyteóriához és standardhoz való ragaszkodása egyértelmű azzal, mintha fegyvertelenül akar-

nak folytatni a háborút jól felfegyverzett ellen-séggel szemben.

Ha a világ népei és országok kormányai csakugyan békére vágynak, akkor elsősorban az aranynak mint gazdasági fegyvernek leszerelését kell végrehajtani. Ezt a leszerelést azonban csakis azok az országok kezdeményezhetik sikeresen, amelyek az „aranyháborúban” alul maradtak.

Az aranyteória csupán a szervezetlen internacionális termelés korszakában felelt meg az egyes országok által kibocsátott papírpénz stabilitásának biztosítására, az egyes országok által kibocsátott pénzrendszerek is csak a szervezetlen nemzetközi termelés korszakában lehetnek a termelés csereforgalmának eszközei. Ha már most a termelés szempontjából vitán felül áll az az elgondolás és az a konklúzió, hogy a nemzetközi termelés mai szervezetlen állapotában nem tartható fenn, el kell jutnunk szigorú következetességgel ahhoz a konklúzióhoz, hogy az egyes országok különböző pénzrendszere sem tartható fenn forgalmi eszköz gyanánt.

Nem lehet beletörődni abba, hogy az emberiség egy része nagy aranykészletek birtokában az emberiség nagy többségét megfoszthassa vagy onától, vagy arra kényszeríttesse, hogy éhbérért dolgozzon és éppen úgy nem lehet beletörődni abba, hogy az egyes országok pénzrend-

szereinek különböző értékelése szerint az egyik ország lakosainak munkáját többre becsülik, mint a másikat.

A különböző pénzrendszerek fentartása mellett az internacionális munkamegosztásnak — és a munkamegosztás lebonyolítására szolgáló pénzforgalomnak — meg kell akadnia, mint ahogy ki kell siklania a vonatnak, ha az ország határához ér és ott az egyik ország sín-párja nem találkozik a másik ország sín-párjával.

A különböző nemzeti pénzrendszerekhez való ragaszkodás logikailag éppoly indokolatlan, amilyen indokolatlan volna ragaszkodni az egyes államok vasút vagy egyéb forgalmi eszközeinek nemzeti alapon felállított különbözőségéhez. A forgalmi eszközöknek a nemzeti különbözőségét mindenki abszurdnak minősítené, mert megakasztja a nemzetközi forgalmat, holott nem minősíti abszurdnak a nemzeti pénznek mint forgalmi eszköznek fentartását, pedig ez a nemzeti forgalmi eszköz szintén megakasztja a nemzetközi áruforgalmat. A két megítélés különbözősége abban a tényben rejlik, hogy amikor a vasút, a távíró stb., forgalmi eszköz keletkezett és fejlődésnek indult, már akkor a XIX. század közepén elég fejlett nemzetközi áruforgalomhoz kellett alkalmazkodnia. Ezzel szemben a különböző nemzeti pénzrendszernek keletkezése ide-

jen nem volt még fejlett nemzetközi áruforgalom. Az addigi nemzetközi áruforgalom az arany segítségével bonyolódott le. Mikor pedig a fokozottabb nemzetközi áruforgalom kifejlődött, mindenütt elég fejlett nemzeti pénzrendszer is fennállott. A nemzeti pénzrendszer és a nemzetközi áruforgalom discrepanciája eleinte fel sem tűnt, ameddig a bankári ténykedés nemzetközisége megbirkózott (és rendszerint jó profittal), a nemzeti pénzrendszer és a nemzetközi áruforgalom egymástól szétágazó távolságaival. Most mióta képtelen e feladattal megbirkózni, kezd világosodni és bebizonyosodni, hogy a nemzetközi áruforgalom érdekében, amint a többi forgalmi eszköz egységes nemzetközi rendszerré fejlődött — a pénz mint forgalmi eszköz is csak egységes nemzetközi rendszerben felelhet meg ama funkcióknak, melyeket mint értékmérő, csereeszköz és értékhelyettesítő hivatva van teljesíteni.

Csaknem kivétel nélkül minden ország lakosa súlyosan érzi a különböző pénzrendszerek értékkülönbségeinek hatásait, de nem tudnak attól szabadulni egyrészt, mert azt hiszik, hogy még azoknak az országoknak is az aranyteóriához kell ragaszkodniok, amelyekben az aranykészlet kötelezettség tényleg megszűnt, másrészt azért, mert nem találják meg a módot és eszközt a különböző pénzrendszerek helyett oly

egységes pénzrendszer megteremtésére, amely alkalmas volna az internacionális forgalom zavartalan lebonyolítására.

Minthogy fizikai lehetetlenség, hogy valamely ország a forgalomban levő papírpénz mennyiségének megfelelő mennyiségű aranyat szerezzen, egész más módon és más eszközökkel kell védekeznie a kisebbségiben levő aranystandardú országok aranyfegyvereivel szemben. Át kell térniök a megszervezett papírpénz rendszerére. Anglia, Németország, a Skandináv államok, Ausztria, Magyarország, a Délamerikai államok, Japán, s általában az a 34 állam, mely letért az aranystandardról, helyezték hatályon kívül jegybanktörvényeik rendelkezéseit az aranyfedezettről annál is inkább, mert a valóságos helyzet szerint is e rendelkezések elvesztették tényleges hatályosságukat.

Jóllehet a papírpénz keletkezése szükség-szerű következménye annak, hogy a termelés sokkal nagyobb mértékben fokozódott, mint az aranytermelés, a világ nem tud megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy aranyfedezet nélkül kibocsátott papírpénz legyen a nemzetközi munkamegosztás forgalmi csereeszköze. Pedig ezzel a gondolattal meg kell barátkozni.

Bizonyos fizikai és chemiai elgondolás alapján lehet bebizonyítani az arany pénzfedezeti funkciójának illuzórius voltát. Ugyanazon el-

gondolással ugyanis, amellyel megállapították a tényleg el nem érhető abszolút hideg fokát. Abból a tényből ugyanis, hogy minden gáz hőmérsékletének 1 Celsius fokkal való csökkentésével a gáz térfogata 273 résszel csökken, a logika alapján megállapították, hogy az abszolút hideg —273 Celsius foknál következik be anélkül, hogy ezt a hideget elő tudták volna állítani. (Csak később tudták megközelíteni, a levegő és egyik alkatelemének a héliumnak cseppfolyósítása által.)

Épp úgy a logika segítségével megállapítható oly állapot bekövetkezése, amelyben az arany pénzszabályozó funkcióképessége megszűnik. Miután az arany termelése már most sem tart lépést a többi javak termelésének mennyiségével, a legtöbb ország törvényének be kellett érnie a pénz stabilitásának megállapításánál 25—33 %-os aranyfedezettel. Már most a termelés fokozásával gondolatban csökkentjük ezt az arányt az 1% alá. Nyilvánvaló, hogy az arany elvesztette jelentőségét anélkül, hogy a termelés megállana és anélkül, hogy a termelés alapjául szolgáló munkamegosztás eszközéül szolgáló pénz elvesztette volna funkcióképességét.

Ha feltételezzük ugyanis, hogy a kielégíthető és kielégítendő szükségletek nagymérvű emelkedése szükségessé teszi a termelés olymérvű fokozását, hogy a szükségleti tárgyak

termelésével az arany termelése már egyáltalában nem tud lépést tartani, ebben az esetben aranyfedezet nélküli bankjegy kibocsátására kerül a sor, ami bizonyára az arany árának emelkedését vonná maga után anélkül, hogy szükségképen a szükségleti cikkek árai csökkennének. Mert hiszen ezeknek árát nemcsak szükségképen a kereslet és kínálat szabályozza, hanem ezek a termelés és fogyasztás arányában kartelszerű megállapítások szerint jutnának kifejezésre.

A pénz értéke sokkal inkább függ a termelés mindenkori és zavartalan biztosításától, mint az aranyfedezettől. A termelés és fogyasztás állandó, megszakítás nélküli körforgásának biztonságába vetett hit és bizalom végeredményben a pénz fedezetének és a társadalom jólétének alapja.

Az aranyfedezet nélküli papírpénz kibocsátásától az a félelem tartja vissza az emberiséget illetve az országok kormányait, hogy az aranyfedezet nélkül történt papírpénzkibocsátást inflációnak minősítik, vagyis azt a félelmet és gyanakvást keltik fel, hogy az ország kormánya több papírpénzt bocsátott ki, mint amennyi értéket az ország közgazdasági tevékenysége termel és forgalomba hoz. Holott nyilvánvaló, hogy a fokozott többtermelés eredményével összhangban álló pénzkibocsátás nem

infláció és sokkal kisebb bajt okozna, mint az az állapot, amikor a kormány az inflációtól való félelem elhárítása céljából csökkenti a papírpénz forgalmat és ezzel zsugorítja a termelés fokozásának a lehetőségét.

Míg ugyanis az inflációnál a pénz elveszti értékét és a termelés produktumai drágulnak, addig a deflációnál a termelés produktumainak értéke csökken és veszedelmesen olcsóbbodnak. A hatás szempontjából az eredmény majdnem ugyanaz, nem sikerült a pénz értékét stabilizálni.

Ne a pénz stabilizálása legyen a cél, mert ez a pénz értékmerovítését jelentené, ami úgysem érhető el, hanem az egyes árak csoportja közötti összhang létesítése legyen a cél, hogy egyesek mások által ne legyenek kizsákmányolhatók se nemzeti, se nemzetközi viszonylatban.

Ha a pénz stabilitásáról beszélnek, rendszerint a hivatalos árfolyamokhoz való viszonylatnak állandóságát értik, tekintet nélkül arra, hogy más árúk árviszonylatai hogy alakulnak.

Magábanvéve az a tény, hogy a magyar kormány nem vesz tudomást arról, hogy a pengőt egyes külföldi pénzpiacokon aláértékelik és hogy a pengőt és a vele való viszonylatban a külföldi pénzegységeket továbbra is aranybázison jegyzi, nagyon bölcs elhatározás és intézkedés, amellyel relative a lehető legjobban biztosítja az ország érdekeit. Azonban ez a körülmény ne

tévesszen meg minket abban a tekintetben, mintha ily módon sikerült volna biztosítani a pénz stabilitását. Ellenkezőleg, a hatás túlment a kívánt célon. Ugyanis a deflációval oly mértékű pénzsűke keletkezik, hogy ez is nagy mértékben befolyásolja különösen a szervezetlen termelés áruinak oly mértékű árscökkenését, mely a termelőre épp oly katasztrofális, mint az infláció okozta drágulás a fogyasztóra.

Nagy pénzsűke mellett az áruk nagy részének a rentabilitását nem biztosító olcsósága miatt éppen úgy megzavarodik a munkamegosztás rendje, mint nagy pénzbőség mellett, ha a pénzmennyiség szaporításával karöltve nem jár a termelés mennyiségének növekedése és a munkatermékek ára részben látszólag, részben ténylegesen megdrágul. Akár pénzsűke, akár pénzbőség esetén a társadalom egy része mindig annak a veszélynek van kitéve, hogy a társadalom másik részéről kizsákmányolásnak esik áldozatul. Az eset analóg ahhoz a megsebesüléshez, mely akár égés, akár fagyás következtében keletkezik.

A defláció szükségképen oda vezet, hogy a termelés csökkenésével a pénz mint forgalmi eszköz mennyisége is annyira csökken, hogy csökkentett voltánál fogva nemcsak a termelés tovább folytatása válik mind nehezebbé, hanem teljesen lehetetlenné válik a már előzőleg vál-

lait kötelezettségek teljesítése is, mely utóbbi körülmény még ama vállalatok helyzetét is megrendíti, melyek még egyébként a fürgeteges időkben is életképeseknek mutatkoztak.

Mindaddig, amíg a gyanakvás settenkedik az emberek körül és feltételezik, hogy egy ország több papírpénzt bocsáthat ki, mint amennyi értéket tud termelni és adni a kibocsátott papírpénz ellenében, addig személytelen chimérák leértékelik az illető ország pénzét.

Ennek a gyanakvásnak, amely végtére is azt eredményezi, hogy országok népei, milliók és milliók hiába dolgoznak és meglévő vagyonukat is elvesztik, csak úgy lehet egyszer és mindenkorra véget vetni, ha nem az egyes országok maguk bocsájtják ki a papírpénzt, hanem ezt a jogot valamely internacionális szervre bízzák. Legcélszerűbb volna a tizedesrendszerrel átformálandó angol pénzrendszerre való áttérés (1 font = 20 shilling; 1 shillings 10 penny).

Ha a szervezett társadalmi gazdaság működésében való hit és bizalom világszerte megerősödik és mély gyökeret ver a lelkekben, úgy ez a lelkiező sokkal erősebb alapja lesz a pénz értékelésének, mint a bárhol felhalmozott aranyfedezet.

Természetesen mint pénztechnikai reform magában ez az elgondolás alig vihető keresztül és csak akkor vezethet eredményre, ha mint

synchronisticus intézkedés beleilleszkedik amaz intézkedések egyéb sorába, melyek az előbbi fejezetek szerint szükségesek ahhoz, hogy a termelés és fogyasztás körforgásának menete nemzetközileg biztosíttassék. E nemzetközi körforgás forgalmi eszköze legyen az egységes nemzetközi papírpénzrendszer.

V. NÉPSZÖVETSÉGI PROBLÉMÁK.

1. Célkitűzés.

Sokan élő halottnak tartják, ki a világra-jött ugyan, de bénán mozdulatlanságra van kár-hoztatva, képtelen az elhatározásra és cselek-vésre. Mások viszont nem vitatják el tőle az életképességet, de azt hiszik, hogy nagy jövőre hivatott ifjú, aki még gyermekcipőben jár. Én azonban azt hiszem, hogy egyik vélemény sem helyes.

Meg vagyok győződve, hogy amilyen töké-letesnek elképzelte alkotója Woodrow Wilson, épp oly tökéletes működésre képes már is, ha a Teábízott feladat megoldható, nem pedig megold-hatatlan.

Milyen egyszerűen és simán el lehetett intéz-ni, hogy a Népszövetség javaslatára az autó-forgalom biztonságának előmozdítására szolgáló konvenciális jelek alakja és méretei világszerte minden országban egyöntetűen állapíttassanak meg.

A közegészségügy érdekének nemzetközi előmozdítása szintén ama célkitűzések kö-zé tartozik, melyekről minden ember és minden

állam elismeri, hogy a Népszövetség útján a legegységesebben és a legkönnyebben kezdeményezhetők és valósíthatók meg, úgy hogy a vonatkozó szabályok életbeléptetése és végrehajtása az egyes államokon belül az egyes államok kormányai útján történjék.

A nemzetközi váltójog, mely még a háború előtt az egyes államok kiküldöttei által megtartott konferencián lett megvitatva és a konferencia által egységesen megállapított szövegében az egyes államokon belül külön-külön életbeléptetve, bizonyára épp oly egységesen és célszerűen lett volna inaugurálható a Népszövetség útján is.

Kétségtelenül megállapítható, hogy minden olyan intézkedés, amely nem sérti az egyes államok politikai és hatalmi jogkörét, a Népszövetség útján elintézhető, legyen az jogi vagy gazdasági természetű.

Amilyen eredménytelenül végződött és fog mindig végződni a Népszövetség által kezdeményezett vámfegyverszüneti és vámbékekonferencia, épp oly könnyen elképzelhető a Népszövetség működésének sikere, ha az agrár termelő szövetkezetek mozgalmát, amely minden országban a közvetlenül érdekelt társadalmi rétegek és az illető országok kormányai előtt szimpatikus, egységes platformra hozás által előmozdítaná és siettetné az agrár termelőszövetkezetek nem-

zetközi szövetségének mielőbbi életrekelését és működését.

Épp oly kívánatos az is, hogy a kartellek és trösztök működése, amely amúgy is folyton integrálódik, a Népszövetség védelme és ellenőrzése alá kerüljön, hogy további nemzetközi fejlődésük méginkább előmozdítottassék. E tekintetben ma lehetetlen állapot kezd kialakulni. Különböző államok a kartelek és trösztök működését különböző megítélésben részesítik és így megtörténhetik, hogy a kartelek és trösztök nemzetközi működését, amely már a földkerekség legtöbb országára kiterjed, az egyik országban előmozdító, a másiban hátráltató intézkedéseket tartalmazó törvényeket léptetnek életbe. Kell tehát lennie egy szervnek, amely e nemzetközileg fontos kérdésben az érdekeltek közreműködése mellett történő egységes irányítást tartja kézben és erre a célra a legideálisabb szerv a Népszövetség.

A különböző kartellek nemzetközi szervezetének működését lényegesen előmozdítaná oly statisztikai hivatal, amely a Népszövetség szervegyanánt működne és amelynek decentralizált szervei volnának a különböző országok statisztikai hivatalai.

Az eddig felsorolt kérdések egyike sem olyan, amely bármely állam ellenzésével találkozna, sőt meggyőződésem szerint minden ál-

lam részéről támogatásban részesülne. Pedig ha a most felsorolt intézkedések megvalósítása sikerül, akkor a világtermelés szervezettségének és tervszerűségének problémája is megoldást nyer.

A gazdasági funkcionalitás alaptételéből azonban következik, hogy a termelésnek egyoldalú rendezése a fogyasztóképességnek világszerte való biztosítása nélkül nem eredményezheti a gazdasági krízis megoldását. Fentebb megjelöltem a fogyasztóképesség biztosításának a módját. Ennek világszerte való megvalósítása és végrehajtása a Népszövetség keretében megoldandó feladat.

2. Leszerelés, Páneurópa, békerevízió.

A győztes államok a legyőzöitekre diktált békeszerződésekben kötelezték magukat arra, hogy a legyőzött államok lefegyverzésének végrehajtása után ők is hasonló mértékre fogják csökkenteni a fegyverkezést, mint amilyen mértékben azt a legyőzött államoknak a belső rend fenntartása érdekében megengedték. A győztes államok ezt a kötelezettségüket nem teljesítették.

Mindazonáltal nem tudom helyeselni azt a kritikát, mellyel e kötelezettség nem teljesítéséért a volt entent-államok kormányait illetik.

Azt hiszem nem csupán a győztes államok és különösen Franciaország jószándékán, illetve szándék hiányán múlik a leszerelés megkezdése.

Nem beszélve arról, hogy mily veszély fenyegetné Európát, ha az orosz kérdés elintézése előtt csakugyan becsületesen végrehajtaná a leszerelést. Európa békéjének helyreállítása nem kezdhető a leszerelés kérdésének elintézésén. A béke és biztonság kérdésének a leszerelés kérdésével való szembeállítása oly vicious circulust indít meg, melyből nem lehet kijutni. Ez a körforgás épp oly kevésbé eredményezheti a probléma megoldását, mint ahogy a mongolok és burjátok imagépeinek körforgása nem hozza meg az Isten áldását.

Véleményem szerint a leszerelés követelése oly fordítottja a logikai sorrendnek, mint az, amely az emberek természetének megváltoztatásától várja a viszonyok megjavulását, holott éppen fordítva, a viszonyok javulása vonja maga után az emberek alaptermészetéhez szintén tartozó rossz, t. i. a társadalmi élet harmóniáját hátráltató tulajdonságok lecsendesedését és a jó, a társadalmi harmóniát előmozdító tulajdonságoknak szabaddátételét és felülkerekedését.

Ameddig a Népszövetség a leszerelés kérdésének elintézését a leszerelés tárgyalásán kezdi, addig a leszerelés kérdése nem lesz elintézve.

Oly viszonyok létesítésén kell kezdeni, amelyek a fegyverkezés fenntartását feleslegessé teszik, ez pedig csak akkor fog bekövetkezni, ha a termelői és fogyasztói krízis elintézése a népek között, illetve a népek és nemzetek körében mű-, ködő egyes termelői ágak között fennálló érdekellentétek megszüntetésével a népek érdek-közösségét és összeműködését eredményezi.

Ha Franciaország és szövetségesei a gazdasági krízis megszűnése után látni fogják, hogy a nemzetek tervszerűen összeműködő munkamegosztása szükségessé teszi az államok részéről is a közigazgatási apparátusok tervszerű összeműködését és a közigazgatási apparátusok a Népszövetség keretében közösen elhatározott intézkedések végrehajtására fognak törekedni, akkor a népek és vezetőik arról is meg fognak győződni, hogy a nemzeti egységeket elválasztó politikai határok nem akadályai az egyes nemzeti államok összeműködésének, mint ahogy a különböző országok rádióállomásai között tervszerűen megállapított összeműködés eredményes voltát nem zavarja a politikai határok fennállása és az egyes leadóállomásokból kiinduló elektromos hullámok a politikai határokra való tekintet nélkül kiterjednek az egész földkerekségre.

Vagy amint az egyes országokon belül működő postai, vasúti és távbeszélő igazgatás csak

akkor lehet úgy az országon belül, mint azon kívül kiterjedő működésében eredményes, ha ezen intézményeknek az egyes országokra kiterjedő közigazgatási apparátusai a többi országokban működő hasonló közigazgatás apparátusaival előzetes megállapodás alapján tervszerű összeműködést fejtenek ki. Sőt mást, mint tervszerűen összeműködő tevékenységet nem is tudnak kifejteni, mert mihelyt a tervszerű összeműködés megszűnik, ezen közigazgatási egységeknek az egyes országokra szorítókozó tevékenysége is megbénul.

Sokkal nehezkesebb és döcögőbb volna ezeknek a mindennapi életben ma már teljesen nélkülözhetetlen közlekedési eszközöknek működése, ha valakinek elgondolása alapján elhatároznák, hogy ezen intézményeknek az egyes országok határig decentralizált igazgatását megszüntetnék és csak egy helyről akár csupán Európára, vagy pláne az egész világra kiterjedő egységes igazgatást akarnánk életbeléptetni. Minden vitán felül áll, hogy az emberiség kultúrájának és civilizációjának közkincsévé vált emez intézmények sikeres működése érdekében kívánatos és szükséges a politikai határok szerint megszabott külön igazgatás fenntartása.

Vagy vegyük az emberi kultúra legfontosabb alapintézményét, az iskola-ügyet, melynek éltető eleme legelső sorban a nemzeti nyelv ápo-

lása. Ennek eredményes működése másképp el sem képzelhető, mint az egyes országok politikai határai szerint megszabott külön igazgatás alapján.

Vagy az egyes államok pénzügyi adminisztrációja, mely az egyes államok államháztartási szükségleteinek fedezetéről gondoskodik, szintén nem képzelhető el másképpen eredményesnek, mint ha az egyes országokra kiterjedő külön egységekben történik.

A közös emberi kultúra és civilizáció nagyon sok szempontjából tehát nagyon is fontos és szükséges az egyes nemzetek politikai egységeinek fenntartása, úgyszintén ezen egységek elhatárolására a politikai határok fenntartása.

Másrésről viszont láttuk azt is, hogy a politikai határok fenntartása nem lehet akadálya az egyes országokon belül működő gazdasági ágazatok az ország határain túl nemzetközi viszonylatokra kiterjedő működésének.

Ha a nemzetközi kartelszerződésekkel sikerül a különböző gazdasági ágazatok között úgy az országokon belül, mint az országokon kívül a gazdasági ellentéteket megszüntetni, akkor sikerül a népek között oly szolidaritást összekovácsolni, amely szolidaritás folytán háttérbe szorul a politikai határom jelentőségének kérdése. Mert a politikai határok kérdése gazdasági szempontból elvesztette jelentőségét.

Ha pedig ez így van — és ehhez nem fér kétség, akkor népek és osztályok gazdasági szolidaritása alapján megoldást nyer három olyan probléma, mely ma a világ közvéleményét és a Népszövetség hivatalos köreit egyaránt foglalkoztatja, egyelőre azonban a sikeres elintézés reménye nélkül.

A népek szolidaritásának helyreállítása által elveszti jelentőségét Páneurópa kérdése. Páneurópa az európai államok vámunióját jelentené. Ámbár kétségtelenül fontos átmenet a további fejlődés felé, mégis olyan filius ante patrem kívánság.

Páneurópa az európai államok között az ellentétek megszüntetésének kívánságát fejezi ki és az érdekellentétek megszüntetését feltételezi. Az érdekellentétek megszüntetését nem lehet elhatározni az érdekközösség előfeltételeinek megteremtése nélkül. Ezek az előfeltételek viszont a funkcionálisan kapcsolatos gazdasági működés egyes tényezőire, sem pedig helyileg elszigetelt területeire nem szorítkozhatnak. Ezeket a feltételeket vagy univerzálisan lehet biztosítani vagy sehogy. Ezért mint célt Páneurópa helyett Pánuniversum ideáját kell kitűzni. Ha a funkcionálisan kapcsolatos univerzális összeműködés előfeltételei biztosítva vannak, akkor minden vám felesleges, mert elveszti aktualitását,

de ugyanakkor elveszti aktualitását a vámunió tehát Páneurópa is.

A német-osztrák vámunió sokak szemében nagyon előnyös lett volna Európára nézve is, mert azt hitték, hogy ez a vámunió éppen úgy mint a magyar és osztrák vámközösség is hatalmas lépést jelentene Páneurópa felé. E megítélés szempontjából következetlenségnek minősítették Franciaország ellenzékét, holott a francia kormány maga is megvalósítani igyekszik Páneurópát.

Én azonban teljesen érthetőnek találom Franciaország aggályait, hogy a német-osztrák vámunió nem Páneurópa felé, hanem oly nemzeti egység létesítése felé törekszik, mely az európai népközösségben inkább újabb izoláltságot jelentene és szítaná az ellentétet Franciaország ellen, mintsem előmozdítaná a világ gazdasági konszolidációját.

Végeredményben azonban véleményem szerint mindkét álláspont téves. Sem a német-osztrák vámunió, sem Páneurópa megteremtése által nem lehetne elérni a világválság megoldását.

Páneurópa csupán mint legnagyobb európai gazdasági egység a többi földrészek hasonló egységeivel való gazdasági kooperációjának lehetne egyik szerve.

A népek gazdasági működésének biztosítása nélkül hiába tárgyal a Népszövetség a le-

szerelés kérdéséről is. Viszont ha a gazdasági összeműködés feltételei biztosítva vannak, akkor pedig felesleges tárgyalni a leszerelés kérdéséről. A népek gazdasági összeműködése és szolidaritása háttérbe szorítja a politikai határok kérdését, illetve kívánatosná teszi politikai határok fenntartását és az egyes nemzetek közigazgatásának minél tökéletesebbé tételét. Ebben az esetben pedig a népek gazdasági szolidaritása sokkal nagyobb biztonságot nyújt az egyes országoknak, mint bármely haderő.

Most már nem is annyira annak a felfogásnak a következménye a haderő fenntartása, mintha annak segítségével népeket lehetne legigázni, hogy azokat a győzők a saját érdekükben dolgoztassák, mert hiszen most bizonyosodik be, hogy az többé nem lehetséges, — hanem annak a félelemnek a következménye, hogy a legyőzött országok, melyek nem tudnak belenyugodni megcsonkításukba és területeik elvesztésébe, fegyveres erővel fognak iparkodni visszaszerezni területeiket. Ameddig a legyőzött országok abban a felfogásban élnek, hogy csak a régi határok visszaállítása segíthet a mostani bajokon, a győzők pedig annak ellenkezőjéről vannak meggyőződve, addig természetes, hogy a győzők iparkodni fognak fegyveres erejüket fenntartani, hogy a legyőzött országokat megakadályozzák céljaik megvalósításában.

Minden ilyen célra indított háború szizifuszi munka volna. A háború előtti állapotok visszacsinálására irányuló törekvés a háború előtti bajok forrását is visszacsinálná. Attól eltekintve, hogy a háború az emberi akarásnak a legirracionalisabb eszköze, amely az egész vonalon mást eredményez, mint amit el akartak érni vele, bizonyos, hogy a háborúelőtti állapotokat nem is lehetne visszaállítani, mert minden újabb háború mindig a szándékolt célon túlmenő eredményt szülne, melynek hatásai és visszahatásai mindig kiszámíthatatlanok. Ezt a győzők és legyőzöttek egyaránt megtanulták.

Téves az az általános felfogás, hogy a háború darabolta szét a háború előtt fennállott gazdasági egységeket és mintha a háború útján lehetne helyreállítani ezeket a gazdasági egységekt. Minthogy a politikai egységektől független gazdasági egységeket sokkal kisebb áldozattal, illetve minden vér és pénzáldozat nélkül el lehet érni és ehhez nem kell más mint becsületes szándékkal végrehajtott szervezési munka, — ennek következtében a győztes államoknak egy esetleges revansháború kitörése iránt táplált aggályait ennek a szervezési munkának megkezdésével és végrehajtásával végleg el lehetne oszlatni.

Ez a szervezési munka egész más helyzetet teremtene a békerevízió kérdésében is.

A békeszerződések fenntartása és a béke-revízió tárgyában két homlokegyenest ellenkező álláspont áll egymással szemben. Az egyik oldalon Franciaország és szövetségesei, a másik oldalon a háborúvesztes országok álláspontjai, melyeket Olaszország és Anglia hivatalos és nem hivatalos közvéleménye támogat.

A gazdasági világkrízis szempontjából nem az a kérdés jön figyelembe, igazságtalan-e az egyik, igazságos-e a másik álláspont, hanem az, vajjon a gazdasági világkrízis megoldása függ-e a békeszerződések revíziójától, avagy nem a gazdasági krízis megoldása teszi-e inkább lehetővé a békeszerződések kétségtelen igazságtalanságainak a megszüntetését.

A cseh-magyar vámháború kérdésével kapcsolatban rámutattam, hogy a fennforgó ellentétek megszüntetése elképzelhető és keresztülvihető a békeszerződések revíziója nélkül is.

Az az álláspont, amely a békeszerződések revízióját teszi apriori szükségessé, arra a felfogásra támaszkodik, hogy a háború okozta a világkrízist és hogy az igazságtalan békeszerződések okozták a háborúvesztes országok tűrhetetlen és tarthatatlan helyzetét.

Ez a felfogás azonban nem helytálló. Inkább azt lehet mondani, hogy a háború, mely a nyomában támadt krízisnek kronologikus sorrendben egyik utolsó, intenzitásában egyik ha-

tásos tényezője, sietette azt a folyamatot, amely a gazdasági helyzet össze-visszaságának tüneteit világszerte elviselhetlenné tette és mely az emberiséget arra kényszeríti, hogy a gazdasági össze-visszaságnak rendezett tervszerűséggel vessen véget.

A gazdasági válság, mely a mezőgazdasági termelés terén ősidők óta tart, csupán csak nagyon lassan, tehát észre nem vehetően súlyosbodott és mely az ipari termelés terén a XIX-ik században keletkezett gyáripari fejlődés óta rohamosabban és nagyon is észrevehetően súlyosbodott, most érte el kulminációját.

A funkcionálisan determinált logika gondolatmenetében a békeszerződések tekintetében is arra az eredményre jutunk, hogy a békeszerződések, amelyeknek igazságtalanságai erősen súlyosbították a válságot különösen Magyarországra nézve, szintén nem lehetnek okai a jelenlegi válságnak, melynek funkcionális determinánsai éppen az előbbi megállapítás szerint azóta működtek, amióta az emberi társadalom van és ez lassabban vagy gyorsabban teszi meg életének és fejlődési folyamatának útját.

Ha az igazságtalan békeszerződések volnának okai a háborúvesztes országok tarthatatlan helyzetének, akkor ez a tűrhetetlen helyzet csakis ezen országok területére szorítkoznék és éppen a győztes országok helyzetének javulását

idézte volna elő. A semleges országok helyzetét egyáltalán nem érintette volna. Tudjuk azonban, hogy a gazdasági válság most már minden országra kiterjed, ámbár kétségtelen, hogy azokban az országokban, amelyeknek lakossága nagy vagyoni tartalékok vagy járadékszerű jövedelmek felett rendelkezik, kevésbé súlyosnak érzik mint Magyarország, ahol azonban a lakosság ama része, amely szintén nagy vagyoni tartalékok vagy járadékszerű jövedelmek felett rendelkezik, ugyancsak nem érzi a gazdasági válság súlyát, sőt ellenkezőleg még gyarapodik is.

Nem szünnék meg a gazdasági világválság, ha a Népszövetség most minden várakozás ellenére elhatározná és végrehajtaná a békeszerződések revízióját. Ellenben meggyőződésem az, hogy ha sikerülne megoldani a gazdasági világválságot és én fentebb kimutattam, hogy ez a legkevésbé radikális eszközökkel könnyen és gyorsan megoldható, akkor nem volna semmi akadálya annak, hogy a békeszerződések igazságtalan rendelkezéseinek revíziójára sor kerüljön.

Az ipari és mezőgazdasági termelés szervezetsége és tervszerűsége elérhető azokkal az eszközökkel, melyek a gyakorlatban már eddig is beváltak. Tudniillik kartelek., trösztök, szövetkezetek és mindezeknek szövetségei által,

amely gazdasági alakulatok további fejlesztését nemcsak a társadalom, hanem minden ország államhatalma is szívesen fogja előmozdítani.

Ezek az alakulatok ott, ahol még nincsenek meg, máról holnapra életrekelthetők.

Ha működésük egyik napról a másikra nem is fejleszthető a tökéletességig, az alakulatoktól várható hatás nagy részben már elérhető, ha ez alakulatoknak csupán keretei vannak meg. A mezőgazdasági szervezetek és világszövetségei a többtermelés továbbfejlesztése nélkül is egyik napról a másikra megállapíthatják a mezőgazdasági termények árát, úgy hogy a mezőgazdasági termelés rentabilitása egyik napról a másikra biztosítva volna. Hogy ez tényleg lehetséges, bizonyítja az ipari kartelek működése.

Már most, hogy legyen fogyasztó is, aki ezeket az árakat megfizesse és a mezőgazdasági termelés valamint az ipari termelés produktumait az emelkedő szükségletek kielégítésére el is fogyassza, szükséges egyidejűleg megfelelő jövedelmekről is gondoskodni. Ez világszerte néhány szakaszos törvénnyel egyik napról a másikra életbeléptethető.

Nem a meglévő vagyonok felosztását kell szorgalmazni, nem a bérek és fizetések felemeléséért kell harcolni, hanem már a most folyó gazdasági év eredményét a termelés terén résztvevők között pragmatikus módon létesítendő és

biztosított megállapodások alapján kell arányosan felosztani. Egészen bizonyos, hogy egy év leforgásán belül nem lesz ország e földkerekségen, ahol mindenkinek megélhetése és boldogulása biztosítva ne volna.

Ebben az esetben pedig úgy a győztes, mint a vesztes országokban egyaránt felülkerekednék az a meggyőződés, hogy az a felfogás, mintha a nemzeti és gazdasági egység fednék egymást, teljesen téves megítélésen alapul, hogy egyik a másiktól nagyrészt különbözik anélkül, hogy azért egyiknek vagy másiknak léte veszélyeztetve volna. És ha ez a meggyőződés felülkerekedett, akkor be fogják látni, hogy nincs szükség többé a vámok elavult régi köntösére, hogy nincsenek veszélyeztetve nemzeti egységek politikai határai, hogy nincs szükség arra, hogy fontosnak vélt sztratégiai okokból nemzeti egységek szék jeldarabolása árán igazságtalanul állapítsák meg ezeket a határokat, hogy nincs szükség arra, hogy határaik védelmére haderőket tartsanak fenn, nincs szükség arra, hogy nemzeti kisebbségek jogait lábbal tiporják és semmi akadálya sincsen annak, hogy Wilson elgondolása szerint a népek önrendelkezési joga érvényesüljön.

3. Jóvátétel.

Az emberi társadalom fejlődésének egyik karakterisztikus vonása az a tény, hogy régebbi korok intézményei, hagyományai, felfogása, jogszabályai sokszor csupán a megszokás tehetlenségi nyomatékánál fogva maradnak meg, amikor az életviszonyok változása folytán már rég elavultak, vagyis önmagukat túlélték. Ilyen a legősibb kortól fogva fennmaradt rabszolgaság, melynek sok attribútuma túlélte előző rendeltetését.

A rablógazdaság korának és intézményének, a rabszolgaságnak egyik ilyen attribútuma a hadisarc.

A világháborút követő békeszerződések ugyan gondosan kerülnek ennek a fogalomnak megnevezését, mert a békediktátumok szerzői maguk is érezték a hadisarc anakronisztikus voltát, mégis lényegében más elnevezés alatt, jóvátétel címén, fenntartották.

A jóvátétel megállapításának alapja a győzőnek a hatalma a legyőzött kizsákmányolására, felelősségrevonás, büntetés a háború megindításáért, a háború viseléséért. Ma már ugyan túl vagyunk azon a kérdésen, hogy ki oka a háborúnak, de mégsem vagyunk túl a felelősségrevonás kérdésén.

A győztes hatalmak éppen úgy mint a legyőzött országok maguk is lemondtak arról, hogy

akár Vilmos excsászárt, akár a háború katonai és politikai vezetőit felelősségre vonják a háború által az emberiségre zúdított szerencsétlenségért. Valahogy érezték a győztes és legyőzött oldalon egyaránt, hogy a háború inkább elemi csapás-számba megy, amelyért egyeseket, akik a háború megindítása és továbbfolytatása körül közreműködtek, talán mégsem lehet felelősségre vonni.

A felelősségrevonás akkor helyén való, ha a büntetés alkalmazásával hatni tudunk az akaratelhatározásra oly eredmény elérése céljából, amely eredmény elérése függ a büntetéssel sújtott egyéntől vagy egyének csoportjától a nép egyetemétől, a nemzettől. A gyermeket sújtó büntetéssel elérhető, hogy teljesítse kötelességét. A jogszolgáltatás által kimért büntetéssel elérhető, hogy a büntetéssel sújtott egyén alkalmazkodjék a társadalom jogrendjéhez és legyen a büntetés példaadó hatású másokra, akik talán szintén hajlanak jogrendellenes magatartásra.

Valamely vállalat vezetőjének megbüntetése a vállalatnak okozott kárért indokolt, ha a vállalat vezetőjének a hatáskörében összefutó vagy mérlegelése tárgyává tehető életviszonyoknak általa irányított és befolyása alá vonható kapcsolatai eredményezték a kár bekövetkezését, illetve a tudatos akaratelhatározása egyik tényezője a láncolatosan összefüggő tények

komplexumának, melynek tudatos és hatalmába eső irányításával elkerülhető lett volna a kár bekövetkezése.

Hadvezérek és államférfiak működésének eredménytelensége magában véve még nem ok a felelősségrevonásra és a büntetés alkalmazására, különösen ha az eredménytelenség vagy szerencsétlenségszámba ment esemény oly determinált eredménye a jelenben összefüggő és a múltba nyúló tények összefüggő láncolatának, melynek átfogó irányítása a hadvezér vagy államférfiú akaratelhatározásán és hatalmán kívül esik.

Ez vonatkozik a háború, valamint a békeszerződések következményeire egyaránt.

Mindkét táborban egyazon mentalításban élő emberek nemzetük vélt érdekeinek eléréséért és előmozdításáért cselekedtek, azok is, akik megnyerték, azok is, akik elvesztették a háborút.

Azonban a legnagyobb ellentmondás, melyet emberi logika valaha produkált, az az álláspont, mely szerint lemondanak névszerint megjelölhető keveseknek felelősségrevonásáról, akik a háborút megindították és továbbvitelét kezükben tartották, ellenben nem mondtak le ama népmilliók felelősségrevonásáról és megbüntetéséről, akik épp úgy áldozatai voltak a háborúnak, mint a győztes országok népei, habár itt is, ott is mesterséges eszközökkel felkellett és ébrentartott lelkesedéssel vonultak a há-

borúba és holott itt is, ott is vajmi kevés beleszólásuk volt a háború megindításába és továbbvitelébe. Eleinte nem is lehetett kifejezést adni a háborúellenes felfogásnak, mert a pacifizmus a legsúlyosabb büntetéssel és vagyonek Kobzással büntetendő hazaárulásszámba ment. Mikor pedig mertek hangot adni kívánságuknak, hogy szűnjön meg a háború, akkor nem volt elegendő e kívánság a háború hivatalos beszüntetéséhez, míg az eredménytelen népóhajt a bomlás, a züllesztés nem követte, mely a háború elvesztését vonta maga után.

Ha még él parányi ítélőképesség és igazságérzet az ember lelkében, akkor nem lehet elzárkózni annak a megállapításától, hogy a legnagyobb igazságtalanság büntetni ártatlan népet vezetőik tényeiért. Magyarország esetében ez az igazságtalanság még visszásabb lett azáltal, hogy a háborúban résztvett népesség egy része az utódállamokhoz való csatolás révén jogilag részese lett volt fegyvertársaik és testvéreik kizsákmányolásának, habár az utódállamok kormányai gondoskodtak arról, hogy az államaik polgáraivá lett nemzeti kisebbségek ne legyenek tényleges részesei a legyőzött és megcsönkített anyaország kizsákmányolásának.

A felelősség szempontjából tehát a legnagyobb igazságtalanság a legyőzött országok népeit a jóvátétel megfizetésére kötelezni. A fele-

lősség szempontjából a legyőzött országok népei sokkal megértőbb álláspontra helyezkedtek volt uralkodóikkal és sorsuk egyéb intézőivel szemben, amikor lemondtak arról, illetve nem is gondoltak arra, hogy volt uralkodóik vagyonát fordítsák — legalább részben — a győztesek által kirótt és jóvátételnek nevezett hadisarc fedezetéül.

Tudjuk azonban, hogy a jóvátétel megállapítása nem az igazságosság elveinek keresésében és érvényre jutásában való törekvéssel, hanem a hatalom alapján a legegyszerűbb érdek kihasználása céljából történt. Ha pedig ebből a szempontból nézzük a jóvátétel kérdését, akkor is kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a jóvátéte? elérte azt a mértéket, amelyen túlmenni a győzteseknek sem áll érdekében.

Belgium és Franciaország elpusztított vidékeinek újjáépítése megtörtént. Franciaország különösen a jólétnek most még oly magas fokán áll, hogy a gazdasági világválság legmagasabbban felcsapó hullámai „a jólétsziget” partjaihoz felérni nem tudnak. Azonban ez nyilvánvalóan annak a következménye, hogy ameddig Franciaország a hadianyagtermelés és a sáncépítés munkálataival nemcsak az ország termelő erőit, de még importált munkaerejét is foglalkoztatni tudta és erre a célra a jóvátételi összegekből neki jutott részt felhasználhatta, addig

a francia termelés és fogyasztás egyensúlya is fenntartható. Amint azonban Franciaország arra van utalva, hogy nemhaditermelése az internacionális forgalomra is támaszkodjék, abban a pillanatban megkezdődik ott is (amint hogy meg is kezdődött) a termelés összezsugorociasa a külföldi fogyasztók felvevőképességének hiánya miatt és maga után vonja majd a bel-
földi fogyasztók vásárlóképességének zsugorodását és ennek nyomában a munkanélküliséget.

Ameddig az a felfogás uralkodott, hogy valamely nemzet a másik kárán boldogulhat, addig teljesen érthető volt a másik nemzet kizsákmányolására irányuló törekvés. Ilyen felfogás mellett is azonban Franciaországnak meg kell győződnie, hogy teljesen elérhetetlen az a célja, hogy Németországgal a jövőben is megfizettesse a jóvátételt.

A pénzben megállapított jóvátétel végeredményben csak munkateljesítésben és áruszállításban történhetik. Minél nagyobb a jóvátétel, annál nagyobb a német termelés munkálkodása. Ha ennek a termelő munkának a hasznát a német nép nem is látná, mert éppen jóvátétel címen termelésének eredményét nagyrészt el kellene fizetnie, annál nagyobb kárát érezné Franciaország és minden más ország népe, mert a német nép jóvátételi kötelezettségének teljesítése céljából kénytelen lenne munkája ered-

ményét olcsóbban piacra helyezni. Ha ebben megakadályozzák, akkor nem fizethet jóvátételt. Ha tehát Franciaország azt akarja, hogy jóvátételt kapjon, akkor kénytelen oly termelési rendet tűrni, mely az ő saját termelését károsan befolyásolja. Ha viszont ezt az utóbbi esetet akarja kikerülni, akkor kénytelen a német termeléssel a termelés sikere és internacionális tervszerűsége érdekében oly megegyezést létesíteni, amely megegyezés folytán a jóvátételi kötelezettség teljesítése lehetetlen.

Csakis három eset képzelhető:

a) A nemzetközi termelés terén ma fennálló tervszerűtlenség, továbbá a különböző vámakadályok és különösen a világszerte súlyosbodó fogyasztói válság miatt Németország, ha akar is sokat termelni, ezt nem telheti, mert termelése megakad, tehát nem fog tudni jóvátételt fizetni.

b) Ha Németország ennek dacára akarna jóvátételt fizetni, ennek lehetővé tétele céljából oly terheket róna saját népére, melynek roska-
dozó súlya alatt a német nép előbb-utóbb jobb vagy baloldali forradalomba rohanna (gondoljunk a német választások kilengő eredményeire). Egy esetleges forradalom, akár háborús konfliktust idézne fel, akár nem, a jóvátételi kötelezettség megszüntetését vonná maga után: t. i. esetleges győzelem esetén széttepi a versailli

szereződést, háborúvesztés esetén pedig még kevésbbé volna abban a helyzetben mint most, hogy jóvátételt fizessen.

c) Az előbbi két eset elkerülése csakis úgy érhető el, hogy Franciaország, Németország és a többi érdekeltek akár abból a célból is, hogy a jóvátételi kötelezettség teljesítését lehetővé tegyék, a termelés terén rendet és összhangot iparkodnak teremteni. A funkcionális kapcsolatoknál fogva ez másképp nem lehetséges, mintha a termelés és fogyasztás körforgását internacionálisan biztosítják. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha oly megegyezés jön létre, mely internacionális összhangot teremt. Ebben az esetben pedig a kizsákmányolás lehetősége, vagyis a jóvátétel fizetésének a szüksége megszűnik.

Csakis a társadalom jégkorszakában marad meg a jóvátétel jégkérgé, mely nemcsak Németországra, hanem az egész emberiségre nehezedik. Mihelyt a megegyezés napmelegének közelébe ér az emberi társadalom, a jégkéreg magától megszűnik, mert elpárolog. De addig nincs emberi „ész, erő és akarat”, mely azt a jégkérget mesterségesen el tudná távolítani.

Ma már felülkerekedik az a belátás, hogy egyik vagy másik nép kizsákmányolása lehetetlen, — mert a kizsákmányolás vélt előnyeit sokkalta túlhaladják azok a káros következmények, melyek a kizsákmányolás visszahatásaképen a

kizsákmányolót érik. Nyilvánvalóan ez a belátás vezette Anglia vezető köreit, mikor először javasolták a jóvátételek és ezeknek ellentételét képező háborús tartozások kölcsönös törlését.

Nagyon téved azonban az emberiség abban a feltevésben, hogy a jóvátételi kötelezettség elengedése a válság megoldásához vezetne. Ha a jóvátétel meg nem fizetése valóban ily tehertéltől való szabadulást jelentene, a Hoover-moratórium nyomában Németország pénzügyi- és gazdasági helyzetében valamelyes enyhülésnek kellett volna bekövetkeznie. Ha ez nem következett be, ez nemcsak azt bizonyítja, hogy a jóvátételi kötelezettség nem a leghatékonyabb tényezője a válság előidézésének, hanem azt is, hogy ha nem átfogó intézkedések történnek ennek a nagyjelentőségű problémának megoldására, a legjobb szándékból fakadó elhatározások is irracionális ténykedéseknek bizonyulnak és csak a „pokolnak jó szándékkal kikövezett előcsarnokába” vezetnek, mert mindig a szándékolt célon túl oly helyzetek származnak, melyek súlyosabbak, mint voltak a szándékolt intézkedés megtétele előtt.

Kétségtelenül megnehezíti a jóvátétel problémáját az a körülmény, hogy e probléma megoldására elfogadott Young-terv részbeni végrehajtásaképen a commercializált jóvátételi kötvények részben kibocsájtásra kerültek, melye-

ket bankok és magánosok az emittáló bankokba vetett bizalommal jóhiszeműen megszerezték. Kétségtelen, hogy e bizalomnak nem szabad megrendülnie és éppen ezért a már kibocsájtásra került és elhelyezett kötvények beváltásának a megállapított terv szerint feltétlenül és minden körülmények között meg kell történnie. A még kibocsájtásra nem került kötvényeknek megfelelő jóvátételi kötelezettség céljából való realizálás egyelőre azonban maradjon függőben.

A Hoover elnök javaslatára elfogadott moratórium idejét arra kell felhasználni, hogy az ipari és mezőgazdasági termelés internacionális rendezése és a fogyasztói krízis internacionális megoldása útján a többtermelés lehetősége Németországban is oly fokra emeltessék, hogy a már commercializált kötvénymennyiség beváltása oly játszi könnyedséggel megtörténhessen, mint amilyen könnyen Franciaország 1871-ben megfizette a reá kirótt hadisarcot.

A jóvátétel lebonyolítása céljából életrehívott Nemzetközi Bank majd más nemzetközi pénzügyi transzaksiók végrehajtására lesz hivatva, melyek a termelés nemzetközi együttműködéséből következnek, így minden valószínűség szerint nemzetközi pénz kibocsájtására és nemzetközi kölcsönök emittálására.

4. Oroszország.

A szovjetrendszer oly gazdaságtörténeti törekvés, mely Karl Marx elméleti elgondolásait gyakorlati téren igyekszik megvalósítani.

Mielőtt azonban az orosz szovjetkérdéssel gyakorlati szempontból foglalkoznánk, meg kell vizsgálni azt a kérdést, vajjon Marx elmélete tényleg oly igazságot jelent-e, mely sziklaszilárd alapja a szovjetrendszernek. Mert ha ez utóbbi eset fennáll, akkor nemcsak az orosz szovjetnek van létalapja és jogosultsága, hanem akkor elkerülhetetlen az egész világon a szovjetrendszer felülkerekedése, még az orosz bolsevista nyílt és titkos propaganda nélkül is. Ha pedig nem természettudományi értékű igazságon épül fel Marx teóriája, akkor vizsgálnunk kell, vajjon ephemer jelenségnek tekinthető-e az orosz bolsevizmus és a részéről fenyegető veszély elhárítható-e és ha igen, hogyan?

Marx a gyáripari fejlődés jellegzetes tünete gyanánt felismerte a tőkekumulációt. Bár elismerte, hogy a tőkekonzentrációt a termelés fejlődése és tökéletesedése eredményezi, mégis azt hitte, hogy az ipari tőkekonzentrációnak szükségképeni velejárója, hogy a munkást úgy használja fel mint árút, akár csak bármely nyersterményt, mely árú alakjában műhelyébe jut. Azáltal, hogy Marx a tőke és munkás között

szükségképen érdekellentétet látott, a munkás jövő helyzetét mindinkább tarthatatlannak találta. Ebből a helyzetből a munkás számára más megoldást nem látott, mint az érdekellentét ki-domborítása mellett az osztályöntudat felébresztését és az osztályharcot abból a célból, hogy világforradalom útján a magántulajdont megszüntesse és a kapitált, a tőkét társadalmi tulajdonná tegye. Ezt a véráldozatokkal járó átalakulást oly természetesnek tartotta, mint a vérveszteséggel járó szülést.

Marx elgondolása súlyos logikai tévedésen alapul, mely súlyos következményekkel jár. Nem az osztályöntudat ébresztése volt a hiba. Ez inkább egyik legértékesebb része az ő tanának, mert ez a munkásság tömörülése és szervezkedésére vezetett és ez a szervezkedés sok tekintetben és ellenhatásképpen alapja volt az egész kapitalista gazdasági rendszer szervezkedésének, amely szervezkedés viszont végeredményben az egész földkerekség társadalmának termelését és fogyasztását összhangba fogja hozni.

A tévedés abban a premisszában volt, hogy a tőke és a munkás között érdekellentét van. Ez a súlyos gondolkodásbeli tévedés az emberi társadalomnak napjainkig is súlyos károkat okozott és még nagy veszélyt hord magában. Mert ha a most dúló gazdasági válságot nem fogjuk

sürgősen megoldani és az állapotok és viszonyok további romlása mellett a bolsevizmus az európai országokba is átharapódzik és felülkerekedik, az emberiség csak sok vér és pénz áldozat árán és hosszú tévelygések után fog csak nyugvópontra jutni.

A munkás és a tőke közötti érdekellentét megállapítása épp oly téves, mintha valaki azt mondaná, hogy a hydrogen és oxigén ellentétes elemek. A tőke a termelő munka szolgálatában áll, tehát a munkásnak segítő eszköze annak ellenére, hogy a munkásnak a termelés eredményéből csak a termelés mennyiségével fordított arányban jut osztályrész.

A tőkekoncentráció révén a munkás mindig többet és többet termel, neki viszont ebből aránylag mindig kevesebb jut. Marx azonban tévedett, amikor azt állapította meg, hogy a tőkekumuláció annak a következménye, hogy a munkásnak kevés jut a termelt javakból, illetve azok értékéből. A tőkekumuláció akkor is elérhető, ha a munkásnak a termelt javakból több jut.

Épp úgy, mint a munkásnak a tőkével való szembeállítása történt, a tőkésnek a tőkével való szembeállítása is megtörténhet, mert hiszen a tőke és tőkés nem azonos fogalmak. Viszont azt Marx sem mondta, hogy a tőke kumulációját az hátráltatja, hogy a tőkés jóléte fokozódik és

vagyona gyarapszik. A munkás érdeke a tőkés érdekével ütközött össze, amennyiben a termelés fokozása mellett a termelés eredményének legnagyobb része a tőkésnek jutott.

Ez az érdekellentét nem a termelés természetéből, nem is a magántulajdonból folyik, hanem a tulajdon szentségének és érinthetetlenségének elvéből folyó tökéletlenségnek és egy anakronisztikus jogi állapot fenntartásának a következménye.

Marx ezen kétségtelen érdekellentétet látta és abban a hitben, hogy ez az érdekellentét áthidalhatatlan, az érdekellentét szításában és a munkás és tőkés összeütközésében vélte a megoldás lehetőségét, ahelyett hogy az érdekellentét kiküszöbölésében és az érdekközösség megteremtésében kereste volna a kivezető utat.

Marx az egész társadalmi élet sorsát a gyáripari termelés alakulásának és fejlődésének szemszögéből nézi. A mezőgazdasági termelés alakulásának és fejlődésének kérdését teljesen figyelmen kívül hagyja. Ez az egyoldalúság Marx teóriájának másik alapvető hibája, őt nem nagyon érdekli, vajjon a külterjes mezőgazdasági termelés belterjessé tétele befolyással bír-e a társadalom életére. Vajjon a nagy vagy kisbirtok felel-e meg jobban a gazdasági élet céljainak. Hogy ezeknek a problémáknak mikénti alakulásától függő népmilliók sorsa mily

befolyással bír a társadalmi élet alakulására, szintén oly kérdés, mely nem érdekli közelebbről, egyszerűen azért, mert ezek a kérdések az ő korában nem bírtak aktualitással.

Gazdasági tanainak megalapozásául szolgáló filozófiája: a történelmi materializmus minden történelmi eseményt a gazdasági élet gyökeréig iparkodik visszavezetni, mégis a gazdasági és társadalmi élet további kialakulása szempontjából elhagyja a földi élet reális történelmi adottságának alapját és kizárólag elgondolásokra építi fel a kibontakozás elképzelt lehetőségét.

Marx tévedése arra vezethető vissza, hogy ő a magántulajdon korlátlanságát oly adott tényezőnek tekintette, amelyet máskép mint erőszakkal nem lehet megváltoztatni. Pedig bizonyos, hogy a kapitalizmusnak nem lényeges kritériuma egy jogi anakronizmus fenntartása.

Rendszabályok, intézmények arra valók, hogy az életet szolgálják. Ha öncéllá válnak és megszűnnek az élet érdekeit szolgálni, korszerű reform nélkül, elvesztették létjogosultságukat, bármily történelmi múltra tekintsenek is vissza.

Bizonyos azonban az is, hogy ha Marx látta volna is konklúzióinak téves logikai voltát és más módon igyekezett volna meggyőzni a kapitalistákat egy igazságosabb jövedelemelosztás szükségességéről, ez neki nem sikerült volna,

mert hiszen most, amikor az események ökölrel vágnak az emberiség arcába, ez még mindig nem elegendő az emberiség feleszmélésére; hát hogy lett volna lehetséges meggyőzni az emberiséget több mint egy félszázaddal ezelőtt arról, hogy az események úgy fognak bekövetkezni, mint ahogy most tényleg bekövetkeztek.

Ha viszont megállapítjuk, hogy a bolsevista rendszer elméleti alapja: Marx teóriája logikai tévedésen épült fel, mégis miért lehetséges, hogy a szovjetrendszer a kapitalista világ által hönöhajtott összeomlás helyett ténybeli adatok szerint fellendülésnek indult és csakugyan komoly veszedelemmel fenyegeti az egész kapitalista világrendet.

Nézzük meg ezt a kérdést gyakorlati szempontból.

Fennállásának első évtizedében a termelés két ágazatában: az ipari és az őstermelés terén két egymással ellenkező alapon és irányban haladt. Az ipari termelés terén a tőke magántulajdonának teljes megszüntetése mellett nagy ipart akart létesíteni oly szakmákban is, amelyekben Oroszországnak azelőtt a legkezdetlegesebb ipara sem volt.

Az őstermelés terén viszont megszüntette a nagybirtokokat, azokat felosztotta a parasztok között és ezzel a kisbirtok termelési rendszerére tért át. Miután az önálló parasztgazdákat nem

tudta a többtermelésre rábírní, sem arra, hogy terményeiket a városokba szállítsák, ez önálló parasztgazdák, az úgynevezett „kulak”-ok ellen irtó hadjáratszámba menő módon megkezdte termelőszövetkezetek, valamint nagy állami birtokok létesítését és ezáltal a mezőgazdasági termelés szocializálását is. A szovjetkormány a mezőgazdasági és ipari téren kitűzött céljának elérésére felállította az 5 éves termelési programot, „pjatyí ljetka”-t, melynek keretén belül kétségtelenül nagyarányú és nagystílu feladatokat tűzött ki hihetetlen értékű és nagyságú befektetések árán.

Akármilyen nagystílu ez a reformmunka a termelés terén, nem változtat azon a tényen, hogy egy kisebbség zsarnokoskodik az ország lakosainak többsége felett és hatalmát katonai erőszakkal tartja fenn. Egynéhány ember egy tudományos tan téves dogmájának fanatizmusával, a történelmi múltban gyökerezett intézmények letiprásával az ország lakosai között fennállott osztályellentétet még jobban fokozta új formák között, még jobban megzavarta a termelés és fogyasztás közötti viszonyt és megnehezítette a kettő közötti egyensúly helyreállítását és körforgásának zavartalan menetét.

Mindezek dacára halad előre a maga útján,, sőt ahelyett, hogy a kapitalista világ által remélt és várt összedőlése bekövetkeznék, vég-

pusztulással és rombadöntéssel fenyegeti az egész kapitalista - rendszert.

Ez az a kérdés, amely az egész világot érdekli: megszűnik-e mint valami rossz álom, mint valami lidércnyomás, avagy fennmarad-e és csakugyan veszélyt jelent-e a kapitalizmusra?

Ha sikerülni fog célját elérnie, mint ahogy eddig sikerült programját megvalósítania, úgy ez nem annyira a szovjet érdeme, mint inkább a kapitalista világ önmagával szemben elkövetett bűnének következménye lesz. A szovjetrendszer erőssége nem önmagában van, hanem a kapitalista világ gyengeségében.

Ma már ugyan túl vagyunk azon, hogy egy kézlegyintéssel, vagy pedig az ellenséges érzület legkülönbözőbb vegyülékével elintézzük a szovjetrendszert és álhírek újságolásával hirdessük vágyva vágyott végnapjait és bukását, ma már ott tartunk, hogy számolunk vele mint komoly veszélyt jelentő tényezővel, de még mindig nem jutottunk el odáig, hogy a komoly veszedelem ellen tegyünk is valamit.

Ámbár kétségtelenül igaz, hogy a szovjettel megkötött minden üzlet — akár mint vevőkkel, akár mint eladókkal álljunk vele szemben, egy-egy szeg a kapitalizmus koporsójába, mégis azt hiszem, hogy sem a bojkott, sem a háború nem volna célravezető eszköz az orosz probléma megoldására és a fenyegető veszély elhárítására.

A válságot sem az erőszak eszközeivel, sem a tekintély hatalmával megszüntetni nem lehet, mint ahogy ily módon az egyszer-egy szabályait sem lehetne megváltoztatni.

A szovjet nagystílű és nagyarányú szervező munkájával szemben csak valamely pozitív program alapján lehet célhoz jutni. Ily pozitív program alapján sürgősen hozzá kell fogni a kapitalista világ egységes megszervezéséhez. Ha az építő munkában, a tökéletesedésben felülmúljuk a szovjetrendszert, akkor nemcsak elhárítottuk a szovjet részéről fenyegető veszélyt, hanem előkészítettük azt a lehetőséget is, hogy a szovjettel is kooperálva megoldjuk a világválságot. Nem lehet egyesektől elvárni és egyeseket rábírní, hogy szovjetellenes magatartást tanúsítsanak csak azért, mert a szovjetmelletti gazdasági tevékenység vészthozó a kapitalizmusra. Az egyes emberek, akik egyenként képtelenek megküzdni a gazdasági válsággal, kénytelenek alkalmazkodni oly lehetőségekhez, melyek ténylegesen módot nyújtanak gazdasági előnyök kihasználására még akkor is, ha ezek az előnyök csak a szovjettel létesített összeköttetésből származnak és aknázhatók ki. Ezek az egyesek esetleg meggyőződésük ellenére fogják a szovjeteredetű árukat vagy a szovjetnek szánt árukat forgalomba hozni. És ezt a gazdasági tevékenységet mindaddig kénytelenek lesznek folytatni, míg a

kapitalista világ szervezettsége és a szovjettel szemben egységesen és tervszerűen meghatározott magatartása nem teszi lehetővé, hogy a szovjetveszedelemre vonatkozó kérdésben vallott közfelfogásnak megfelelj en és avval összhangban álljon az egyesek magángazdasági tevékenysége is.

Mindaddig, míg a szovjet látja a fejetlenséget, a szervezetlenséget a kapitalista országokban és azoknak akaratlan támogatásával kiépítheti a saját rendszerét, addig a szovjet nem fog semmiféle kooperációhoz hozzájárulni, melynek célja a válság megoldása. Ha azonban a szovjet látni fogja, hogy a kapitalista országok szervezettsége egyszerre megakasztja az ő további támogatásának a lehetőségét, akkor a szovjet igenis csatlakozni fog minden olyan kooperációhoz, amely az ő bevonásával is a válság megoldására törekszik.

Oroszország ma azért tud exportálni, mert a kapitalista országok szervezetlenségük következtében egymással szemben állanak és egy részük azt hiszi, hogy érdekük szükségletüknek Oroszországból kielégíthető részét minél olcsóbban kielégíteni. Viszont Oroszország csak azért tud importálni, mert a kapitalista országok szervezetlenségük következtében a fokozódó munkanélküliség közepette örülnek, ha bármily munkaalkalomhoz jutnak. (Pedig ez olyan öröm és munkaalkalom, mint amikor a sírásót meg-

bízzák, hogy más munkaalkalom híjján ássa meg saját sírját).

A kapitalista országok válságát az idézte elő, hogy kevesebbet fogyasztanak, mint amennyit termelnek. Oroszország pedig ugyancsak azzal fenyegeti a kapitalista világot, hogy ő is kevesebbet fogyaszt, mint amennyit termel. A kapitalista országok nemfogyasztása ezen országok termelését amúgy is végpusztulással fenyegeti, Oroszország nemfogyasztása a kapitalista országok termelését még jobban aláássa.

Ha az akaratában és célkitűzésében egységes kapitalista világ megszervezett termelése és kereskedelme állana szemben a szovjettel, akkor a szovjet-dumping káros hatása és az egész szovjetveszedelem egyszeriben megszűnnék. A megszervezett termelésnek és a megszervezett kereskedelemnek nem célja, sem eszköze a verseny. Célja a szükségletek ellátása, a cél elérésének eszköze pedig a tervszerű termelés termékeinek kartelszerűen megállapított ágakon való forgalombahozatala, amely árak a tervszerű termelés rentabilitását biztosítják.

Ha a kapitalista világ egyes termelő csoportjai között és az ezzel kooperáló kereskedelemben kartelszerű árak mellett megszűnik a verseny lehetősége, épp úgy meg kell szűnnie ily verseny lehetőségének a szovjet részéről a kapitalista világgal szemben is, ha a szovjet

látná, hogy dumpingárain piacra dobott áruit a kapitalista világ megszervezett kereskedelme minden mennyiségben felveszi ugyan, de nem a dumpingáron kalkulált haszonnal adja tovább, hanem oly áron, melyet a kapitalista világ tervszerűen termelt termékeire kartelszerűen megállapítást nyertek. Akkor a szovjet dumpingái csakhamar megszűnnének. Mert mit jelent a dumping?

Az általános felfogás szerint a szovjet azért árasztja el dumpingáruival a világot, mert árrombolással akarja a kapitalista termelést aláásni.

A szovjeturalom, bármily gyűlölettel legyen is eltelve a kapitalista országok kormányaival szemben, saját uralmának létét még mindig jobban szereti, mint amennyire amazt gyűlöli és szeretné látni annak összedülését. Már pedig a dumpingáron való „schleiderozás”, melyet a kapitalista országokban a kapitalizmus elleni merényletnek tekintenek, a szovjet oldaláról nézve a dolgot annyit jelent, hogy a szovjet háromszor-négyszer annyi árut kénytelen adni a kapitalista országokból importált árukért, mint amennyit egyébként adnia kellene, ha nem sohleiderozna. Egyáltalán nem valószínű, hogy a szovjet, amely most hajtja végre 5 éves termelési tervét, máris olyan olcsón tudna termelni, hogy a dumpingáron való eladás haszonnal is

járna, — ellenben sokkal valószínűbb, hogy a saját lakosaitól megvont szükségleti tárgyakat veszteségre adja el, hogy az így szerzett pénzen beszerezhesse a kapitalista országokban azokat az árukat, amelyekre otthon a termelés kiépítésénél mint termelő tőkére szüksége van.

Ha az exportra kerülő áruk tényleg termelési feleslegek volnának, akkor elsősorban a belső szükséglet kielégítése után kerülnének eladásra. Mégha a szovjet nem is törődik az orosz nép nélkülözéseivel, valószínű, hogy a dumpingnak nem a célja a kapitalista rendszer termelésének megbontása, a dumpingnak a célja a szovjetrendszer termelésének felépítése. És nem a dumping, hanem a szovjetrendszer termelésének folytonos és fokozatos tökéletesedése veszélyezteti a kapitalizmust. Feltéve azonban még azt is, hogy a szovjet a veszteséges dumpingárakat csakugyan célzatosan arra használja fel, hogy ezekkel aláássa a kapitalista rendszert, nemcsak rajta múlik, hogy ez neki sikerüljön, hanem elsősorban a kapitalista világon, mert kettőn áll a vásár.

Ha pedig a szovjet dumping-árainak a lehetősége megszűnik, akkor csak két dolog következhetik be: vagy az, hogy a szovjet termelése, amely most fejlődésnek indul, csakhamar összezsugorodnék, ha nem tudná termékeit külföldön elhelyezni, vagy pedig az, hogy kényte-

len volna gondoskodni termékeinek belföldi fogyasztásáról. Mert hiszen a szovjet ugyanazon egyszer-egy szabályainak van alávetve, mint a kapitalista világ: nem tud termelni, ha nem tud gondoskodni termékeinek fogyasztásáról. Ha külföldön nem tudja elhelyezni, nem azért, mint-ha a külföld vámfalain nem tudna átjutni és áthatolni, hanem azért, mert a külföld szervezettségének leküzdhetetlen bástyáiba beleütköz-nék, akkor kénytelen volna belső fogyasztásról gondoskodni, ha termelésének megkezdett fejlesztését tovább akarná folytatni. Ha ezt nem tenné, épp oly pusztulásnak nézne elébe, mint most a kapitalista világ termelése néz elébe. Viszont a céljául kitűzött termelés tervszerűsítését csak akkor folytathatná, ha lakosságának fogyasztó-képességéről is gondoskodnék. Ez pedig szintén csak úgy történhetnék, mint a kapitalista or-szágokban, ha t. i. az arányos jövedelemelosz-tás lehetősége a fokozott termelés arányában mindenkinek biztosíthatnék.

A szovjetrendszernek mai formájában csak addig van létlehetősége, ameddig a szervezetlen kapitalizmussal áll szemben. Amint a kapita-lista világ szervezkedése megtörténik, a szov-jetnek is egészen másképp kell alkalmazkodnia a vele szemben álló kapitalizmushoz, mint ahogy ma sikerül neki elhelyezkednie és működni.

A kapitalizmus és a bolsevizmus között

nem annyira a célkitűzésben, mint inkább az eszközökben van a diametriális ellentétben álló különbség.

A gazdasági kérdések megoldására való törekvés sem a kapitalista országokban, sem Szovjetországban nem kielégítő és nem célravezető. Itt is, ott is csak a termelés problémájára fordítják a fősúlyt és mindkét helyen figyelmen kívül hagyják a fogyasztás problémájának megoldását és a termeléssel egyenrangú fontosságát. Itt is, ott is autarchikus módon vélik lebonyolítani a termelést és mégis kénytelenek itt is, ott is terményeik nagy részét országaik határán túl eladni és ott piacokat keresni.

Még sajtóságosabb, hogy a szovjet, mely a legnagyobb gondolkodásbeli kilengéssel hirdeti a termelő tőke kommunizmusát és azt kiterjeszti a nemtermelő tőke tuiaj dor ára is, viszont e közösségből kizárja a gyáripari termelésben részt nem vevő osztályokat, addig a kapitalista országokban uralkodó közfelfogás hirdeti a magántulajdon szentségét és emellett a kapitalista termelés szédületes fejlődése oly állapotokat teremt, amelyekben a termelő tőke kollektív tulajdonná válik. A mindinkább domináló szerepeket betöltő trösztökben a termelő tőkére vonatkozó magántulajdon mindinkább eltölpül és a trösztök alapítóit követő generációk mást nem is tapasztalnak, mint a termelő tőke kollektív

voltát, ha nem is egyenlő arányban felosztva. Ha már most a fogyasztói krízis megoldása szempontjából szerintem egyedül elképzelhető módszer mellett be fog következni, hogy a munkás a szolgalelkűség érzése nélkül munkáltatója érdekeit a magáéval azonosnak fogja tekinteni, be fog következni az az állapot, melyben a magántulajdon intézményes megszüntetése nélkül a kapitalista rendszerben oly ideálisan tökéletes kollektivizmus fog megvalósulni, amelyet a szovjeturalom a legkommunisztikusabb elvek hangsúlyozása mellett sem fog tudni sohasem megvalósítani.

Itt ezen a ponton, a kollektív termelés pontján, amelyet a szovjet akar, de nem tud megvalósítani; viszont a kapitalista rendszer nem akar, de meg fog valósítani, van a legkisebb ellentét, amely a legkönnyebben áthidalható.

Egészen bizonyos az is, hogy a szovjet, ha külföldön kölcsönt tudna kapni, a kölcsönből fedezné termelő tőkéjének kiegészítését — és nem folytatná terményeinek dumpingáron való eladását. Ez az a másik pont, ahol meg lehetne találni a kapitalista országok és a szovjet közötti ellentétek áthidalásának a lehetőségét.

A kapitalista országoknak nemcsak politikai, hanem elsősorban gazdasági szempontból érdeke, hogy Oroszország ne maradjon elszigetelve. Minden autarchikus törekvése ellenére ez

Oroszországnak is érdeke. A kapitalista országok nem nélkülözhetik Oroszországot sem mint termelő, sem mint fogyasztó országot és Oroszország sem nélkülözheti a kapitalista országok termelését és fogyasztását. A kapitalista országok szempontjából nem közömbös, hogy milyen Oroszország termelése, hogy természeti kincseinek egy részét minél kedvezőbbben megszerezhessék és nem közömbös, hogy milyen Oroszország lakosainak fogyasztóképessége, hogy ezek a kapitalista országok termelvényeinek egy részét is felvehessék.

A kapitalista országoknak tehát érdeke, hogy Oroszország természeti kincseinek kiaknázására megfelelő termelő tőkék felett rendelkezék és érdeke, hogy Oroszország lakosai oly jövedelem felett rendelkezzenek, mely lehetővé teszi a külföldről is bejövő szükségleti tárgyak megszerzését. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha Oroszország lakosai kivétel nélkül az orosz termelésből munkájuk arányában megfelelő részt kapnak. Ehhez viszont szükséges az orosz termelésnek tőkével alátámasztott fokozása. Ez azonban csak akkor képzelhető, ha az orosz ipari és mezőgazdasági termelés között egyrészt, a kapitalista országok ipari és mezőgazdasági termelése között másrészt a szervezetlenségből és tervszerűtlenségből támadható ellentétek kiküszöbölése mellett ezen termelések között

a szükséges összhang létrejön.

Példa van rá, hogy ez lehetséges. Az 1903.-ik évi brüsseli cukorkonvenció éppen az orosz cukortermelés fokozása miatt vált szükségessé és éppen a brüsseli cukorkonvenciónak sikerült a cukor termelése és kontingentált elhelyezése tárgyában a legnagyobb összhangot létesíteni. Nem tudom belátni, miért ne volna lehetséges Oroszországot az újabb cukorkonvencióba belevonni. Természetesen ez csak azzal a feltétellel történhetnék meg, hogy Oroszország és a kapitalista országok között a fentebb említett többi gazdasági kérdés rendezése megtörtént.

Oroszországgal való megegyezés azonban csak akkor képzelhető, ha Oroszország a Népszövetségben résztvesz. A Népszövetségnek tehát érdeke, hogy Oroszország is a Népszövetség tagja legyen. Ennek megtörténte után elképzelhető, hogy Oroszország és a kapitalista országok között tárgyalások induljanak meg újabb orosz kölcsönök elhelyezéséről a régi Mborúelőtti kölcsönöknek legalább részben valorizált konvertálásával kapcsolatban. Ha pedig Oroszország a Népszövetség tagja, úgy mindazon törvényes intézkedések megtételére köteles, melyeket a Népszövetség a világrkízis megoldása érdekében inaugurál.

Ameddig ez meg nem történik, addig a kapitalista országok részéről nemcsak következet-

lenség, hanem bűn a gazdasági összeköttetés felvétele.

Az Oroszországgal létesítendő megegyezés céljából egyáltalán nem szükséges a jelenlegi szovjeturalom megdöntése. Sőt ellenkezőleg, ha Oroszország mint a Népszövetség tagja e tagságból kifolyóan és magától értetődően kötelezi magát mindazon gazdasági intézkedések megtételére, amelyek a válság megoldása céljából szükségesek és amelyek a kommunista ideológiával sem állanak ellentétben és azokat tényleg végre is hajtja, semmi akadálya sincsen annak, hogy valamennyi kapitalista állam elismerje az orosz szovjeturalmat és vele a politikai összeköttetést felvegye.

Ez minden veszély nélkül megtörténhetik, mert ha a termelés és fogyasztás világkrízise megszűnik és ennek megszüntetése fentebbi fejtegetéseim értelmében a legegyszerűbb és már meglévő eszközök intézményesen általánosított alkalmazásával elérhető, akkor a mai szovjeturalom világszerte fenyegető fertőző veszélye megszűnt éppúgy, mint ahogy a XIX. század elején nem volt veszélyes a régi hatalmasságokra Napóleon parvenü tábornokainak uralomrajutása.

A gazdasági világkrízis megoldása és megszüntetése érdekében szükséges intézkedések megtétele éppen úgy megtörténhetik a mai szov-

jeturalom birtokosai részéről, mint ahogy a földkerekség többi országaiban sem szükséges ezen intézkedések megtétele céljából a ma uralmon levő kormányok megbuktatása és más pártállású kormányokkal való felcserélése.

Igazságtalan az, aki a mai súlyos helyzetért minden felelősséget bármely ország mai kormányára hárít. A mai krízis determinált tényezői sokkal régebbi időkben gyökereznek. Igaz ugyan, hogy más kormányzati politika sole minden bajt lényegesen enyhített volna, ha látták volna a szemeink előtt végbemenő változásokat, — ha tudták volna hogy a *viszonyok* rossz irányba terelődnek és ha tudták volna, melyik a jó irány, de mindezt az ellenzéki oldalakon sem látták és ott sem tudták megmondani a pozitív teendőket. A termelő és fogyasztói krízis megszüntetését biztosító jogalkotás azonban bármely pártállású kormány legtokéletesebb műve lehet.

Oroszország a termelés tervszerű megszerzésében megelőzte a kapitalista társadalmi rend országait. Ha Oroszország a termelés eredményeinek felosztásában, vagyis a jövedelemmegosztás arányosításában is megelőzi a többi országot, — és ezt valószínűleg megteszi, ha elveszíti a fogyasztóképtelen kapitalista piacokat — úgy ezzel megpecsételné a kapitalista társa-

dalmi rend sorsát, mert ha Oroszország megelőzi a többi országot abban, hogy a termelés és fogyasztás körforgását relative jobban biztosítja, mint a többi országok, akkor feltartóztatlan az a folyamat, hogy a többi országok is, akár evolúció, akár revolúció útján át ne térjenek az övékénél jobbnak bizonyuló termelés és jövedelmbiztosítás rendszerére.

Nemcsak az aknamunkában, de még sokkal inkább a szervező munkában rejlik a nagy veszély, mely a szovjet részéről a kapitalista országokat halálosan fenyegeti.

A kapitalista társadalom csak akkor kerülheti el ezt a biztos bukását, ha még most, a huszonegyedik órában megfordul azon az úton, melyen a szakadék felé halad és a világszerte előidézett termelészsugorítás helyett megindítja világszerte a többtermelést és az ennek eredményéből mutatkozó haszonnak arányosításával lehetővé teszi és megindítja világszerte a fogyasztást.

A Népszövetség nem bír oly hatalommal, hogy decretálni tudná amaz intézkedéseket, melyekkel a termelés s fogyasztás körforgását megindíthatná. A jelenleg még szervezetlenül kooperálni akaró termelőkre kell bízni a termelés terén a kooperálás megszervezését. A fogyasztás biztosítása céljából pedig a Népszövet-

ség keretében kell megállapodniuk az egyes államok kormányainak, hogy egyöntetűen megállapított elvek szerint saját országaikban életbeléptetik azt a törvényt, mely a termelés hasznából részt biztosít a termelés minden résztvevőjének.

Technikai eszközökkel meghódítottuk a Planetát, gondolatban, érzésben, valamint gazdasági vonatkozásokban azonban partikulárisán cselekszünk. Az alkalmazkodni nem tudásból eredő ziláltságot kell megszüntetni, ha harmóniát akarunk teremteni a világtermelés terén, mely egységes lett, melynek egységét azonban mi magunk bontjuk meg. A válságot viszont csak úgy szüntethetjük meg, ha a megbolygatót egységet helyreállítjuk és a termelés és fogyasztás körforgását biztosítjuk.

Nem fontos az, hogy nem százszázalékgig fognak megvalósulni azok a célok, melyeket kitűztünk és elérni szeretnénk. Csak az irány fontos, mely felé haladnunk kell. A kapitalista világ jelszava tehát csak egy lehet: a mostani iránynak azonnal hátat fordítani és a kijelölt irányban habozás nélkül előre!

Ez az egyetlen út, mely a megoldáshoz vezet. Tekintet nélkül arra, hogy a kapitalista országok vagy Oroszország vagy akár egyikük sem tér erre az útra. Gazdasági kérdésekben

pártállásbeli, nemzetiségi és világnézleti különbségek nélkül csak az ő törvényszerűsége érvényesülhet. Nincs más igazság! Ezért és éppen ezért a kibontakozáshoz, a válság megoldásához ev az egyetlen út!